Ketabton.com

د پښتنو ملي قائد او لوی زعيم مير ويس نيکه چه خپل ګران هوادئې د بر ديوله ناروا تجاوز

څخه وژغوره او د هوتکو شهنشاهۍ ئې تاسيس کړه . (۱۱۲۷ ه وفات)

د پښتو ټولنې د خپرونو لمبر (۷۰)

« عقل او حکمت یوازې پناز او نعمت
کې نه دی - د پښتنو په غرو او
رغو کې هم پوهان اوهوښیاران سته»
(میرویس)

کتابخانه میوند وال
MAIWANDWAL LIBRARY

میرویس نیکه

د

عبدالرؤف بینوا

تألیف

د پښتو ټولنې له خوا خپور شو

۱۳۲۵

PROPERTY OF ACKU 5661

عمومی مطبعه

د کابل

د طبع شمیر (۱۰۰۰)

دي کتاب په ۱۳۲٤ کال کښې
د آريانا دوهمه جائزه وړې ده .

اهدا

دا کتاب د « نازو » انا لوړ او سپېڅلي
روح ته اهدأ کوم .
چه د پښتنو ملي قائد ميرويس نيکه ددې
ميرمنې په پاکه غېږ کې روزلی شوی دی .
(بينوا)

دلوی خدای پنامه

پیل

هغه وخت چه زه لا کوچنی او وم ما شوم وم ما به د خپلی مور د خولې د حاجی میرخان نیکه نوم (چه د میرویس نیکه پښتنی نوم دی) اورو ېدیء، او کله چه به نا روغه شوم نوزه به ئی د میرویس نیکه زیارت ته بیولم او راته ویل به ئې چه حاجی میر خان نیکه ډېر ګرندی اولوی سړی دی . بیا چه زلمیتوب ته ورسیدم هم به می د پښتنو په مجلسو کی د سپین ږیرو له خولې د دې نیکه نوم اورو ېدیء، او داوخت دومره پوهیدم چه حاجی میرخان نیکه د پښتنو یو ملی مشرو، نو کم وخت چه بیا د کتاب سره اشنا شوم ما ته هغه له جوشه ډک احساسات را پیدا شول چه هر زلمی ته پ‍ه دغسی وخت کی پیدا کېږی، مینه می در لوده چه د خپلو تېرو نیکه ګانو کار نامې ولولم، خصو صا د هغو نیکه ګانو چه ما لا په زانګو کی د دوی نوموته اورېد لی وه او دوی کتوب خخه ورسره اشنا وم. که څه هم په زانګو کی زه په ښه او بدنه پوهېدم مګر کوم وخت چه می د زانګو څخه د مور غېږی ته سفرو کړ او پر خبر وراغلم، ما ته به د شپې خپلی مور د دې د پاره چه ما بیده کړی د تېرو نیکه ګانو ډېری افسانې ویلې .

ښه می په یاد دی یوه شپه چه می مور د پر نګی د غزا نکل راته کاوه او و یل ئې چه «سپین سرو پښتنو مېرمنو به د او بو ډکې ژی اخیستی وه او غازیانو ته به ئې په سنګر کی او به ورلې او دا کشرو غازیانو څخه توری وې» په دې وخت کی زما مشری خور له تلتکه سوراو یوست زما مورته ئې وویل:

«د غازیانو توری همد اسی وې لکه هغه د نیکه توره ؟ »

زما موری هم د هغې توری خواته چه دې به موز ته و یل« دا ستاسی د نیکه توره ده چه ستاسی پلار ته او له پلاره تاسی ته پاته شوې ده» په ډېر تأثرو کا ته ، نور خو

نه پوهېدم چه دده ځه پېښ شوي وه چه ناڅاپه دده خوږ ستر ګې ئې له اوښکو ډکې شوې، وې ويل:

«هو، زويه ! بېده سه شپه ډېره تېره شوې ده !»

دا خبره تورهوه چه ما اوځور بېا دهغې په مخ کې سر په سر ه تکي لېدل نو يو بل ته به مو ويل: «دادېر څنګ پېاوړتو ده !»

همدا شان به اکثره شپې د اداسې افسانې اورېدلې او په دماغ کې به مې يوه افسانوي دنيا تشکيلېدله - په دې افسانو کې ما ډېر ځله دحاجي مير خان نيکه نوم اورېدلی و، نو چه لوی شوم دده دژوندسره مې علاقه ميندلې وه او پکوم کتاب کې چه به مې دده نوم وليد، خوشا لېدم به .

مګر متأسفانه سره ددې چه دا نابغه نيکه هر پښتون پېژني او ده ته د نيکه خطاب ور کوی بيا هم دده دژوند په باب کښې چا يوه رساله هم نه ده ليکلې - اونژ دې نژ دې دی چه دده مشهوری کارنامې هم ور کې شي . ددې فکر په اثر ما يو کال دمخه عزم و کړ چه زه دخپله وسه سره سم تر کومه ځايه چه موجوده مأخذونه کومك کولای شي يوه کوچنی کتاب وليکم، نو په ځينو يادداشتو نو مې شروع و کړه په دې وخت کې چه کوم شی زما عزم ښه راټينګ کړ، زما دفاضل او مشر ملګري ښاغلی حبيبي تشويق و .

ځو دادی تر يو کال وروسته موفق شوم چه ددې ملي نابغه په نامه دا کوچيني کتاب پای ته ورسوم، شايد تر ما وروسته زلميان به ئې لا ښه بشپړ کړي .

په دې کتاب کې ما ډېر زيار ايستلی دی چه بې سنده قول رانه وړه شي او هر مطلب ښکاره مأخذونو ته او په هم هغه مخ کې مې د مأخذ صفحه هم ور ښوولې ده .

خدای دی وکړي چه زما دا زيار يو ورکوټی ملي خدمت وباله شي او له خدايه غواړم چه نور ژوند مې هم په داسې ملي خدمتو کښې تېر شي .   (بينوا)

ددي کتاب مأخذونه :

په دې کتاب کی چه هر مهم مطلب اخیستل شوی په همغه صفحه کی ئې مأخذته شره دصفحې دتاکلواشاره شوې ده او کوم مأخذونه چه ددې اثر په لیکلو کی استفاده ځنې شوې ده دادی :

۱ : روابط ادبی ایران وهند ـ اثر علی اکبر شهامی .

۲ : ترجمهٔ تاریخ مختصر ایران ـ اثر سرپرسی سایکس

۳ : دائرة المعارف بستانی ـ ۳ ج

٤ : دتتمه البیان پارسی ترجمه ـ دسیدجمال الدین افغانی .

۵ : تاریخ روابط ایران واروپا در دورهٔ صفویه .

٦ : داستان ترکتازان هند ـ خلرم کاخ

۷ : منتخب اللباب ۲ ج

۸ : دفراهی قلمی جونگ ـ چه بناغلی فاضل گویاماته داستفادې دپاره را کړی و

۹ : حیات افغانی ـ دحیات خان .

۱۰ : خورشید جهان ـ دشیرمحمد خان .

۱۱ : پټه خزانه ـ دمحمد هوتك .

۱۲ : تاریخ سلطانی ـ دسلطان محمد .

۱۳ : جغرافیای تاریخی ایران ـ دبارتو لد اثر

۱٤ : فرهنګ اوستا ـ

۱۵ : قاموس انګلیسی وهندی

۱٦ : تاریخ افغانستان ـ دمیلیسون اثر دمنشی احمدجان پښتو ترجمه

۱۷ : ـ تاریخ ایران ـ دسرجان مالکم اثر ـ پارسی ترجمه)

۱۸ : دافغان او پارس جګړه ـ دا کتاب «جارج نیون هام فور داسحاق » له

لاتینی څخه په انګلیسی ترجمه کړی- او لاتینی بیا د ترکی څخه ترجمه کړی چه د ترکی مؤلف د میرویس نیکه په وخت کی د اصفهان په دربار کی و. او او س ئی ښاغلی سید مسعود خان په پارسی ترجمه کوی او څو مخه خپله ترجمه ئي ماته را کړې وه، د ډېر تشکر ځنی کوم .

١٩ : زندګانی نادر شاه پسر شمشیر - دلارودی اثر .

٢٠ : روضة الصفای ناصر ی - اتم جلد .

٢١ : مجلهٔ کاوه - ٢ کال - ١٢ ګڼه

٢٢ : افغان تاریخي- په ترکی ژبه دی چه په لاتینی ژبه ترجمه شوې دی او د هغه څخه بیا «د افغان او پارس جګړه» ترجمه شوی دی. چه د فاضل محمد صالح خان په کتبخانه اړه لری

٢٣ : جهانکشای نادری - محمدمهدی .

٢٤ : مأثر الامراء - ٣ ج

٢٥ : درهٔ نادره -

٢٦ : تاریخ ادبیات ایران - اثر برون ترجمهٔ یاسمی ٤ جلد .

٢٧ : تاریخ علیقلی مرزا

٢٨ : سیر المتأخرین

٢٩ : نادر نامه - قلمی په ښاغلی حبیبی پوری اړه لری او د استفادې د پاره ئې را کړی وه.

٣٠ : تاریخ افاغنه - اردو - د سیدظهور الحسن موسوی تألیف .

٣١ : تاریخ نظامی ایران - لمړی جلد .

٣٢ : آئین اکبری . ابوالفضل .

٣٣ : د پټې خزانې تعلیقات د ښاغلی فاضل حبیبی لیکنه .

تر میرویس د مخه

غواړم د مخه تر هغه چه د ملي قائد میرویس نیکه دژوندون ، فتوحاتو او قیادت حالات ولیکم په ډېر مختصر ډول پر د مخنیو اوضاعو هم لنډرڼا واچوم ـ ځکه چه تېر شوی واقعات دراتلو نکو پیښو باعث یا زېږ و نکی بلل کېږی . له دې کبله نو که وغواړو چه د ملي قائد میرویس نیکه ملي نهضت یا په بل عبارت د هوتکو د شهنشاهۍ د مؤسس حالات څرګند کړو باید تر هغه د مخه د افغانستان (خصوصاً قندهار) او پارس او هند د مخنۍ وضعیت هم په لنډه طور سره بیان کړو ، او په دې ترڅ کی به داهم ښکاره شي چه د کومو کومو عواملو په اثر د هوتک شهنشاهي یا د پښتو یو ملي نهضت موجود شو .

ښکه چه په هغه وخت کی د افغانستان په تیره بیا د قندهار پر وضعیت او د حالاتو پر اوښتلو د ګاونډیو مملکتو اوضاع ډېره اغېزه درلوده ، نو لومړی به ګران لوستونکی د ګاونډیو مملکتو پارس هند د وضعیت خواته ملتفت کړم او بیا به د افغانستان په اوړ شو کی سره وزغېږو .

۱ : دپارس وضعیت : کم وخت چه د پښتو ملي قائد میرویس نیکه دخپل ټبر او اولس د آزادۍ او خپلواکۍ د جنډې د پورته کولو دپاره ملا تړله په پارس کی د صفوی شاهانو حکومت و ، چه شاه اسمعیل صفوی تأسیس کړی و ، شاه اسمعیل په ۹۰۵هـ کال د دیرلسو کالو په عمر د خپل پلار « سلطان حیدر » د مرګ د انتقام اخیستلو په عزم میدان ته را ووت ، او د شیروان حاکم «فرخ یسار» ئې چه د ده پلار ئې وژلی و له منځه ویوست (۱)

---

(۱) روابط ادبی ایران و هند ـ ٦٦ مخ د علي اکبر شهامی اثر ـ د طهران طبع .

گویا له همدې وخته ددې حکومت خښته کښېښوله شوه، اوتر دوو پیړیو ډېر ئې (٩٠٦ـ١١٣٤) پر پارس حکومت وکړ (١) دادوره له ډېرو جهتو څخه دپارس دپاره یوه روښانه اوځلېدونکې دوره وه، اوتر ډېرو دورو یوخاص اهمیت اوامتیاز لري . په دې دوره کې کوم مهم شي چه منځ ته راغی د پارس «ملي وحدت» دی، ددې وحدت اساس شاه اسمعیل دصفویانو لومړي پاچا ټینګ کړاوپه دې وحدت کې معنوي قدرت اونفوذ ډېرموثرو، ځکه چه دا دوره له سره پر معنوي بنسټ یعني تصوف اوشیخوخیت راولاړه شوې وه اودشاه اسمعیل پلاراو نیکه ټول مرشدان تیر شوي و، او د ده نسب په شپږ مه واسطه مشهور شیخ صفي الدین اردبیلي ته اوپه ١٦ واسطه اوم امام حضرت موسی کاظم ته رسیدی، (٢) او له دې لاری ئې په پارس کې ډېر نفوذ اوقدرت اوپه لکو مریدان مو ندلی وه ، نوله دې څخه، علاوه پر «ملي وحدت» داهم ښکاره ده چه په صفوي دوره کښې مذهبي چارو ښه ترقي کړې وه اوپه دې دوره کې علماو اوصوفیانو خورا ډېر قدر درلود اودشاهانو مخصوصه توجه دمدرسو خواته وه اوبرسېره پردې په صفوي دوره کې دپارس مختلفو صنایعو ته هم ډېره توجه وشوه اودهغه ځا ئي صنایعو لکه نساجي، معماري، کاشي کاري اونورومختلفو صنعتونو ښه ترقي وکړه، چه له دې حیثه هم دادوره مهمه اوروښانه دوره ښکاریږي، مګر داهم باید وویل شي چه په دې دوره کې ځینې بدچلنې پیدا شوې چه ددې دورې پرزوال، ئې تاریکي واچوله لکه شاه عباس چه دخپلو زامنو دوژلو نسبت ور ته شوی اوبیا شاه صفي (د١٦٢٩ع څخه تر ١٦٤٢ع) چه ډېر صفوي شهزادګان ئې ووژل، اوله همدې ځایه دصفوي دورې انقراض شروع شو ، چه پنځه کاله وروسته

---

(١) روابط ادبی ایران وهند ٦٨ مخ

(٢) » » » » ٧٧ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه اسمعیل صفوی

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلطان حسین صفوی

Ketabton.com

«ایروان» او «تبریز» دتر کلانو پلاس ورغلل او په ۱۶۳۸ کال بغداد هم دپارسیانو له لاسه ووت (۱)

خو چه ددې دورې وروستني پاچا سلطان حسین دا کتوبر په ۲۳ په ۷۲۲ ع ـ ۱۱۳۵ هـ ق کال (۲) مجبور شو چه دپارس دشهنشاهۍ دتاج میرویس نیکه دمړنی زلمی زوی شاه محمود پر سر پخپل لاس کښېږدي، او خپله لورئې هم دې پښتون زلمی شهنشاه ته په مدغه ورځ ور پنکاح کړه (۳) چه په همدې ورځ دصفوي دورې کمبله تو له شوه.

۲ : دهند وضعیت : په همدې وخت کې چه دصفوي دورې وروستنیو شاهانو په ایران کې حکومت کاوه په هند کې دمغولو پاچهي وه. ددې سلسلې دسلطنت مؤسس ظهیر الدین محمد بابر پاچاو. چه دمحرمي په شپږمه په ۸۸۸ هـ کال زېږېدلی دی (۴) اودیرلسو کالو په عمر په ۸۹۸ هـ کال په اندجان کې دپاچهۍ پر تخت کښېناست (۵) بابر پاچا خو کاله وروسته دخپل لوی سلطنت مرکز دهلي وټاکه، اودهند پراکثرو ښاروئې غلبه ومونده ؛ تر ده وروسته ده زوی همایون. اوتر ده پر تیموري مغولي شاهانو په هند کې تردرو

---

(۱) تاریخ مختصر ایران، دسرپرسي سایکس دتألیف فارسی ترجمه ۶۴ مخ

(۲) دائرة المعارف بستاني دریم جلد ـ ۲۴۰ مخ ـ

(۳) دتتمة البیان ترجمه ـ دعلامه سیدجمال الدین افغانی تألیف ۹۳ ـ ۹۴ مخونه دکابل طبع

(۴) حسامی دالاندنی بیت دده دتولد په تاریخ کې ویلی دی :

اندر شش محرم زاد آن شه مکرم تاریخ مولدش هم آمد «شش محرم»

(فرشته ۱ ـ ۹۱ مخ)

(۵) روابط ادبی ایران وهند ـ ۳۰ مخ

بېږ یو لاز یات سلطنت و کاوه اود ۸ میلادي قرن تر آوا خرو پوری ئې په هندوستان کې خپلواك اومستقل حکومت درلود، د ۱۹ قرن په او ائلو کې دا نګلیسانو تجاری اوسیاسی نفوذقدم کښېښوداوورووررو ئې لمن ار ته شوه.

ددې نفوذمقدمه که څههم د۱۵۷۹ میلادی=۹۸۷ه څخه چه«تماش استی ونس» یوه انګلیسی زلمی هندته سفر وکړ اوپه تېره بیاپه ۱۵۸۳میلادی=۹۹۱ه کال چه څلور تنه انګلیسی سیاحت کوونکو دشرقی ممالکو دتجارتی او اقتصادی اوضاع د کتنې دپاره ما مور شره شروع شوي وه، مګر په ۱۶۰۰ میلا دی ددسامبر په ۳۱ (ددریمی خورپه ۲٤ـ ۱۰۰۹ه) چه دملکهٔ الیزابت په امر دشرقی هندی شرکت (دلندن دتجارانو شرکت چه دشرقی هند سره تجارت کوی) پنامه تأسیس شو (۱) دانګلیسانو دسیاسی اوتجارتی نفوذ اساس کښېښود شو.

دنورالدین محمد جهانګیر ګورګانی پا چا په وختو کې په ۱۶۰۸ م او ۱۰۱۷ه کال دې پورتنی شرکت خپله لمړی بېړۍ د «ویلیام ها و کین» نامی په مشرتوب د سورت بندرته چه دهند له غربی بندرو څخه دی راواستوله، دې سړی دانګلستان دپاچا «لمړی جیمز» له خوا یوه سفارشنامه هم درلوده اوتر یوځایه پخپل مقصد کنا میاب شو ـ بیا په ۱۶۱۲ کال همددې انګلیسی بېړۍ د «توماس بست» په مشرتوب هندوستان ته ورسېدلې او دې سړی وکولای شوه چه دسورت له محلی بندر سره تجارتی معاهدې وتړی او څه موده وروسته هلته یوه تجارت خانه هم تأسیس کړی، اوداوولسم دنېمی قرن رادې خواته ددې شرکت دتجارتی چاروسره سیاست هم ګډ شو. په۱۱۰۱ه (۱۶۸۸م) کال چه انګلیسانو دبمبئی جزیره چه پر تګالیانو پرېښې وه هم ددې شرکت ته په لنز اجاره ورکړه ددې شرکت مرکز دسورت له بندره بمبئی ته رانقل شواوداوخت لنز لنز دمستملکاتو

---

(۱) تاریخ روابط ایران وار وپادردورهٔ صفویه ۱۲۸ مخ فرشته ۱۹۲ مخ

په‌چرت ولو یده او په‌هند کې ئې استعماري سیاست شروع کړ، مګر دا کار ئې په انګلستان کې د نورو تجارانو د حسد او رقابت باعث وګرځید او په ۱۱۱۰ھ (۱۶۹۸م) کال یوې د لي تجارانو یو لوی شرکت (د شرقي هند د عمومي تجارت د شرکت) په‌نامه تاسیس کړ او د انګلستان له پارلمنټه څخه ئې د شرق د تجارت انحصاري امتیاز هم واخیست، دا هم د تجارانو د رقابت د هجوم مورد واقع شو، خو په پای کې په (۱۷۰۸م) کال د لو یخوانیو شرکتو لاس سره ورته کړ او یو مهم او د پر لوی شرکت ئې د (د انګلیسي تجارو شرکت د شرقي هند د تجارت د پاره) په‌نامه تاسیس کړ، او ضمناً د انګلستان پاچاد شرکت مشرانو ته د هندوستان د پاچهانو په‌دربارو کې رسمي سفارتونه او قونسلګري ورو سپارلی (۱) نو په‌دې سبب د دې شرکت اساس یا په بل عبارت د انګلیسانو د سیاست بنسټ په‌هند کې ښه ټینګ شو او نفوذ ئې یو په دوه‌شو او ورو ورو د انګلیسانو نفوذ پسې د پر ېدی څو چه په ۱۲۱۷ھ (۱۸۰۳ میلادي) کال ئې د هلي ونیو او د میاشتې ئې یو لک روپۍ شاه عالم (چه د دې سلسلې وروستني مستقل او مهم پاچا او په‌ستر ګو ړوند و) وته کلي چه هغه هم په ۱۲۲۱ھ کال مړ شو (۱) تر ده وروسته د دې سلسلې څو نور شاهان هم په‌هند کې وه چه څه نه څه نوم ئې در لود مګر په ۱۲۷۹ھ = ۱۸۶۲ میلادي کښې چه د دې کورنۍ وروستني پاچا بهادر شاه چه ښه شاعر او موسیقي دان هم و، د ځینو ئرا تو په‌اثر د انګلیسانو له‌خوا د خپلې میرمنې «زینت محل» سره «برمې» ته تبعید او هلته مړ شو، د تیموري سلطنت کمبله بالکل ټوله شوه (۳)

---

(۱) تاریخ روابط ایران واروپا ـ ۱۵۷ ـ ۱۵۸ مخونه.

(۲) ترکتازان هند. څلورم ټوک ۴٦۳ ـ ۴٦۹ مخونه.

دخافي‌خان دليکني شخه چه تر ۱۱۳۵ه کاله پورې ئې دمحمد شاه‌دو خت حوادث ليکلي دي‌څرگند يږي چه‌د گر گين دمرگ په کال په‌هند کې محمد اعظم‌بهادر شاه‌مشر توب درلود، ځکه چه‌دي وايي‌چه‌په ۱۱۹۰ه کال دگر گين د وژلو‌خبر چه‌ملي‌قائد ميرويس نيکه‌مړ کړ په هند کې دمحمداعظم بهادر شاه دربار ته را ورسيد. (۱)

گويا کم وخت‌چه‌ملي زعيم‌ميرويس نيکه دپښتنو‌په وينو‌لو پيل کا وه‌په هند کښي‌محمداعظم بهادرشاه چه‌دمخه‌ذکر شو مشرو، اوور وورو دمغلودحکومت کمبله‌تو لېدله، مگر بيا هم‌په دغه‌وخت کې ښېخي‌کمزوري نه‌وه، بلکه ښه اقتدار ئې پلاس کې و.

۳: په‌افغانستان کې د قندهار وضعيت: تر اسلام‌دمخه دافغانستان وضعيت خو غربي‌اوشرقي مؤرخينو په‌واروواړو، په‌تکرار سره ليکلي دي، او جغرافيوي حدودئې ترننني ورځې ډېرپراخه اوارت وه، په‌تېره‌بيا هغه‌وخت چه‌آريائي قبائل لادخپل اصلي‌ټاټوبي (بلخ) څخه‌دپارس اوهند خواته کوچېدلي نه‌وه دافغانستان خاوره‌دآريائي تمدن‌مرکز باله کېده، چه‌ددې خبرې‌څېړل‌ددې کتاب له‌دغه‌مبحث څخه‌وتلي شمېرل کېږي اوجلا کتابو ته‌لري.

خو‌تراسلام وروسته هم‌افغانستان دخورا لويو لويو شهنشاهيو لکه دسوريانو شهنشاهي، دصفاريانو، دسامانيانو، دغوريانو اودغزنويانو دشهنشاهۍ مرکزو، او هر لورته ددوي دېرې بيرغونه رپېدل‌او غليمان ورته‌سر ټيټي وه، اودا هره دوره دافغانستان په تاريخ کې‌خورا لوړ موقعيت لري‌او هره يوئې ډېره‌ځلانده اوبا شکوهه دوره‌ده. مگر تر دې دورو وروسته خصوصاً له‌هغه‌وخته څخه‌چه دمغلو‌دوره شروع ته راغله، که‌څه هم‌په‌افغانستان کې‌دپورتنيو دورو په‌شان‌يوه لويه‌شهنشاهي چه

---

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ

دافغانستان تر لهٔ خاوره ترادارې لاندې ونیسي، دهو تـکو ترډوری پوری موجوده نهٔ وه، خو بیا هم دافغانستان هره برخه دافغانستان دهغې برخې داوسېدونـکو پهلاس اداره کېدله او دهرې برخې اوسېدونـکې پهٔ هر وخت کې دمتجا وزینو پهمقابل کې ولاړوه او دفاع ئې کوله چه پهٔ افغانستان کې ددې حکومتو مهم مراکز هرات، بلخ، کابل زابل بلل کـېدل .

څنـګهٔ چه دغزنو یانو ددورې تروقفې وروسته پهٔ افغانستان کې د هو تـکو دورې بیالویه شهنشاهي قائمه کړې ده او هم دهو تـکو نهضت لهٔ قندهاره شروع شوی دی، نو دلته هم په دې کتاب کې زموږ دموضوع سره مناسبهٔ داده چه د قندهار وضعیت تر څېړنې لاندې ونیسو، چه دمخه تر هو تـکو ئې څه وضعیت درلود، او هغهٔ داسې دی :

دقندهار وضعیت لهٔ هغه وخته چه د هو تـکو او تو خو او ابدالیانو ملې ر یاستونه لهٔ منځه ولاړه پهٔ ډېر تزلزل اخته شو ، کله بهٔ دهند دمغولې حکومتو هجوم باندې راغیءِ او کله بهٔ پارسیانو ستر ګې ورته سرې کړې ، دقند هار خپل موجودیت نۀدې و ، چه ورك شي، فقط دګـا وندیو مملـکتو په ستر ګو کښې ئې دیوې مړې مثال درلود چه هر یوه غوښته یو لهٔ بله ئې حمله کړی ، خو خبر نهٔ وه چه دوی ته بهٔ مړ غونې شي اوهضم قوه بهٔ ئې ونلری، بلکه پهٔ پښتنې اصطلاح دمور شیدې بهٔ په و ګرزوی .

دپارس اوهند دحکومتونو بهٔ تل پخپل منځ کې پر قندهار ستر ګې سره سرې وې او چه یوه بهٔ موقع وموندله بل ته بهٔ ئې پلمه جوړ وله او خپل ځان بهٔ ئې دقندهار په تصرف او تجاوز کې حقدار ګـانهٔ ، او یا بهٔ ئې دامنیت قا یمو او پهٔ نامه خپل اقدام روابا له . چه دلته د هغو پیښو څخه دوه مثالونه را نقلوو :

۱ : لمړی په ۱۰۰۵هـ کـال چه اکبر پاچا دقندهار دتسخیر خیال وکړ ، نو یو اوزد او مفصل مکـتوب ئې شاه عباس ته ولیکه او خپل دې تجاوز ته ئې یوه پلمه وتراشله خو څنـګه دا مکتوب ډېر اوږ ددی ، نو څو جملې ئې را وړو :

« . . . لیکن چون قندهار درمیانه بود ومیرزا یان قندهار در لوازم معاونت ومعاضدت آن دودمان عالیمکان تکاهل می نمودند ودر مواقع حوادث ومکاره که محل استطلاع عیار جوهر وفاقست قطعاً آثار یك جهتی ویگانگی بظهور نیاورده اند ونیز بدامن ارفع که متوطن صاحبان نازو نعم است توصل شایسته نمی رسانند مخطور حواشی باطن بود که اولاً قندهار را بکسان خودبسپارم . . .(۱) »

۲ - کم وخت چه شاه عباس صفوی پرقندهار لاس وموند او دجهانگیر پاچا خخه ئې ونیوه نوهمدا شان ئې یو مفصل مکتوب جهانگیر ته په دې باره کې ولیکه چه مضمون ئې دادی :

« نسائیم دعواتیکه از نفحات اجابت آن غنچهٔ مراد شگفته نکهت قرانی مشام یگانگی باشد ولوامع مدحاتی که از لمعات خلوص انجمن اتحاد منور گشته ظلمت زاوی غالیهٔ بیگانگی گردد . عطر بزم خلت و ولای اعلیحضرت وظل اللهی و شمع جمع صدق و صفای آن نور پرورد آگهی گردانیده مشهود راه انور ومکشوف ضمیر منیر ضیا گستر میگرداند که : بردل دانش پسند و خاطر آسمان پیوند آن برادر بجان برابر که آئینه چهرهٔ دانش وبینش ومرآة جمال حقائق آفرینش است عکس پذیر خواهد بود که بعداز سنوح قضیه ناگزیر نواب شاه جنت مکانی علیین آشیانی انار الله برهانه چه قسم قضایا در ایران روی داده بعض ممالك ازتصرف منسوبان این دودمان ولایت مکان بیرون رفته بود چون این نیاز مند درگاه بی نیاز مقلد امور سلطنت شد همین توفیقات ربانی وحسن توجهه دوستان جانی انتزاع جمیع ممالك موروثی که در تصرف مخالفان بود نموده ، چون قندهار که در تصرف گماشتگان آن والا دودمانی بود ایشان

---

(۱) دفراهي قلمی جونگ ـ چه بناغلی گویاته پروسږ کال چه دافغانستان په دوره تللي و، په فراه کښې چاور کړی دی ـ اونوربه ښه منتخب اشعارهم پکښې شته

را از خود میدانست متعرض آن نشده ازعالم اتحاد و برادری مترصد بو دیم که ایشان نیزبطریق ابا واجدا وعظام جنت مقام خود در تفویض آن مبذول فرمایند چون بتغافل گذرانیدند مکرر بنامه وپیام وکنایه وصریح طلب آن نمودیم که شاید درنظر ایشان این ملك محقر قابل مضائقه نبوده مقرر نمایند که بتصرف اولیای این خاندان داده رفع طعن دشمنان وبدگویان و قطع زبان درازی حاسدان وعیب جویان گردد. چون مدتی این امر را درعقدهٔ تعویق انداختند وحقیقت اینمقدمه درمیان دولت دشمن اشتهار یافت وازآنجانب جواب اینمشعر برد وقبول آن نرسید بخاطر عاطر گذشت که طرح سیر و شکار قندهار اندازیم که شاید بدین وسیله گماشتگان آن برادر نامدار کامگار از روی روابط الفت وخصوصیتیکه مسلوکست مؤکب اقبال را استقبال نموده بخدمت اشرف فائز گردند ومجدداً بر عالمیان رسوخ قواعد یگانگی طرفین ظاهر شده باعث زبان کوتهی حاسدان و بدگویان شود بدین عظمت پی یراق قلعه گیری متوجه شده چون بلکاء فراه رسیدیم منشور عاطفت مبنی براظهار ارادهٔ سیر و شکار قندهار بحاکم آنجا فرستادیم که مهمان پذیر باشد وعزت آثار خواجه باقی قزاق راطلب فرموده بحاکم وامراء که درقلعه بودند پیغام دادیم که در میان اعلیحضرت پادشاه ظل الـلهی ونواب همایون ما جدائی میسر نیست وا لکائی که هست از همدیگر میدانیم وما بطریق سیرمتوجه این صوبیم نوعی نشود که کلفت خاطری بهم رسد ایشان بمضمون حکم وپیغام مصلحت انجام رابگوش حقیقت نیوش نشنیده ومراسم الفت واتحاد جانبین منظور نداشته اظهار تمرد وعصیان نمودندو تا بحوالی قلعه رسیده وباز عزت آثار مشار الیه مکرر طلب فرمودیم وآنچه لازمهٔ صحت بود باو گفته فرستادیم و تاده روز دگر عساکر منصوره قدغن فرمودیم که پیرامون قلعه و حصار نگردند نصائح سود مندنیامد در مخالفت اصرار نمودندچون بیش

ازین مسامحه گنجایش نداشت ولشکر قزلباش باوجود عدم اسباب قلعه گیری وتسخیر قلعه مشغول شدندودر اندك روزی برج وباره رابا زمین یکسان ساختند کار براهل قلعه مشکل شده امان خواستند ما نیز همان رابطهٔ را که از قدیم الی‌الایام فی‌مابین این دو سلسلهٔ رفیعیه مسلوك بوده وطریقهٔ برادری که مجدداً از زمان میرزائی آن او رنگ نشین بارگاه جلالت و نواب همایون ما بنوع استقرار یافته که رشك فرمائی سلاطین روی زمین است منظور داشته بمقرض مروت جبلی تقصیرات‌وذات ایشان‌رابعفو مقرون فرموده مشمول عواطف وعنایات سالماً غانماً باتفاق رفعت پناه نظاما حید بیکاسی یو زباشی که از صوفیان صادق اینخاندان است روانهٔ درگاه معلی گردانیدیم حقاً که بنیاد و دادواتحاد موروثی مکتسبی از جانب این دلاجوئی نه بمرتبهٔ میشد و مستحکم است که بجهت ضرور بعضی امور که بحسب تقدیر ازمکمن امکان بمنصهٔ ظهور آمده با شدخلل پذیر گردد ، میان ماوتو رسم جفا نخواهد بود ، بجز طریقهٔ مهرو وفا نخواهد بود مرجو آنکه از انجانب نیز همین شیوهٔ مرضیه مسلوك بوده بعض امور جزئیه را انظار خجسته آثار نفرموده اگرخدشهٔ برعارض الفت ظاهر شده باشد بحسن عطوفت ذاتی ومحبت‌ازلی‌درازالهٔ آن کوشیده و گلشن‌همیشه بهاریکدلویگانگی راسرسبز وخرم داشته همگی‌همتگردون اساس بتاکید مبانی وپاك وتصفیهٔ مسائل اشفاق که نظام بخش انفس وآفاق است مصروف فرمایند وکلی ملک محروسهٔ مارا بخود متعلق داشته بهر کس خواهند شفقت فرموده اعلام بخشند که بلاتوقف ومضایقه باوسپرده می‌شود واین جز وبات راخود چه‌قدر واعتبار باشد . امراو حکامیکه در قلعه بودند اگرچه مرتکب امرای چند که منافی مراسم دوستی بود شدند ، اماآنچه واقع شده از جانب مابوده ایشان آنچه لازمهٔ نوکری وشرط جان سپاری بودبتقدیم رسانیدند. یقین که آنحضرت نیز بشفقت پادشاهانه ومرحمت شاهانه شامل حال ایشان فرموده مارا ازایشان شرمنده نخواهند ساخت ، زیاده

اطناب نرفت، همواره ها لوای آسمان فرسای هم آغوش تائیدات غیبی باد ــ عاقبت جمیع بخیر باد برب العباد! ،، (۱)

دا یو دوه مثاله دهند. او پارس دحکومتو نو دیوبل غولولو او دقندهار په مقابل کې ددوی دافکارو نمایندګي کولای شي، چه دې دوو حکومتو نوهر وخت فرصت لټاوه چه قندهار تر لاس لاندې کړي؛ مګر خنګه زه دمیرویس نیکه حالات لیکم نو زه باید دقندهار وضعیت ته دهوتکو له نقطهٔ نظره وګورم او څه چه له دې لارې ومومم هغه څرګند کړم، ځکه په همدې هرج ومرج کې یا تر دې دمخه هوتکو او توخیو او ابدالیو پر قندهار مستقل حکومتونه کړی دي، په دې صورت کې نو لمړی دا لازمیږي چه پخپله دهوتکو قبیله و پیژنو. او بیا ددوی درپاست بیان تر میرویس دمخه څرګند کړم، چه له دې لارې هم دقندهار دمخني وضعیت څرګندیږي او هم دهوتکو عشیره چه زمونږ ملي قائد میرویس له همدې عشیرې څخه میدان ته را وتلی دی معرفي کېږي، نو دادې په دې مقصد پیل کوو:

دهوتکو ټبر: په پښتنو کې دهوتکو ټبر ډېر شهرت لري. دا ځکه چه دا ټبر د پښتنو په ملي نهضتو کې لویه برخه لري او پخپله پلاڼې مهم رول لوبولی دی.

هوتک ټبر د غلځیو یوه پښه ده او لکه دا نسابو لیکو نکي چه لیکلې دي دې ټبر لمړی پلار هوتک نومېده چه ټبر ئې هم په همدې پلار پنامه یادشو او هوتک بابا د بارروزوی او د تولر یا توران لمسی او د باباغلځي ګروسی دی (۲)

مګر دا چه هوتک بابا په کومه زمانه کې اوسیدی پوره څرګنده نه ده که څه هم د پټې خزانې مؤلف د «هوتک بابا» په نامه دهوتکو یو پلار لیکلی او معرفي کړی

---

(۱) دا مکتوب له یوه قلمي جونګ څخه رانقل شوی دی، چه د « فراهي » پنامه او د ښاغلی فاضل ګویا څخه دی.

(۲) حیات افغانی ۲۵۶ ـ خورشید جهان ۲۱۰ ـ پټه خزانه ۷ مخ

دی‌چه وایی په ٦٦١ ه کال داتغرپه علاقه کی زیږ ید لی او په ٧٤٠ ه کال وفات‌شوی دی مګر دخودلائلو په نسبت ددې‌خبری منل‌دقت غواړی : یوخو پخپله دپټې‌خزانې خوجملې‌دی‌چه‌په‌یوه ځای کی‌وایی: «اوهغه‌وقت‌چه لوی سو نوئې کا دخدای عبادات او په اتغراو سوری کی دقوم سردار اوباد ارو» (١) بل ځای وایی :«بابا هوتك خپل‌قوم‌ونه راټول کړل. اودسره غره سره ئې پر مغلو شخړه بو تله» (٣) نو که‌داسړی دهوتکو لمړی پلارفرض کړو ، نو بیادده قوم‌یا اقوام له کومه‌شوه؟ ځکه‌چه‌تر‌ده‌دمخه دهوتکو یوسړی هم‌نسته‌او توخی هم‌یوسړی دده ورور‌دی او‌په‌دري‌پښته باباغلځی ته‌رسیږی چه‌ټول‌پنځه شپږ تنه کیږی، نوبیا څرنګه داومنل شی‌چه دا« هوتك بابا» هم‌هغه هوتك بابادی چه د بارو زوی، دتولر لمسی اود غلځی کړو سی دی ؟

بله داچه که‌داخبره ومنله شی‌باید «باباغلځی» هم‌په ٤٠٠ ه یاليږ دمخه یاليږ وروسته‌وبولو حال‌داچه پرخلاف دارباب انساب دلیکنو څخه موږ دغلځیو وتیر دنامه ریښه ترهغه‌رخت ډیر پخوا حتی که‌څوك‌پټهر نسی‌تر اسلام دمخه‌هم‌موندلای شو ، بلکه تقریباً ثابته ده ، ارباب انساب‌لیکی چه‌دبیټ‌نیکه د«بی‌بی‌متو» نامی لوردنسه‌یوزوی پیداشو چه‌دهغه نوم‌یې«غلزی» یا«غلجی» کښیښود (١) مګر څه به‌وشی که موږدانوم «غرزی»وګڼو ځکه‌چه‌په‌زړه‌او‌وسنی پښتو کی د«غر» ریښه خصوصاً په‌نومو نو کی‌ډیره غښتلې اوقوی‌ده، حتی دځینو محققینو په عقیده‌دغور، غرج، غلج ،خلج، غرچه دنومو ریښه هم‌له غره څخه‌و لاړه شوې ده اوپه منځنی

---

(١)(٢) پټه خزانه ٧، ٨

(٣) خورشید جهان ٢٠٩مخ ـ حیات افغانی ٢٥٦مخ ـ تاریخ سلطانی ٧٠ مخ

اسیا کې د آریائی ځایو او قبیلو په مورد کې استعمال شوی دی (۱) همدار نګه دغورك او غرجستان یاغرخه او غرځنې نومونه په پښتو کې شاید دا ادعا ثابته کړی

توما سچك یوغربی مدقق هم د ګر gar یعنی غره کلمه د باکتری په زړه پارسی کې مستعمله بللې ده او وایی چه غرچه د آمو پورته خواته دیوه غرنی ولایت نوم دی

چه د آریایان یکښې اوسېدل (۲) او علاوه پر دې په اویستا کې دا کلمه د« ګیری » په شکل په همدې معنی راغلې ده (۳) او په سنسکریت کې د giri پشکل لیدل

کېږی (٤) د پورته قرینو په نسبت، نسبت دې ته چه دانوم «غل زی ، ګلزای ، قلزه‌ی ، غیلجائی ، غلجه‌ئی ، غلجائی » او نورو نومونو چه مؤرخینو رازراز اوړی دی

یاد کړو ښه په دادی چه آریائی اصل ته رجعت ور کړو اودنورو د پر نومونو په شان چه له « غره » څخه اخیستل شوی دی دا هم له دې کلمې څخه واخلو او «غرزی» ئې

وبولو که دا نظر یه ومنله شي نو دغرزی « مشهور په غلځی » د تیر نوم به تر هغه د پر

پخوانی شی چه ځینو مؤرخینو لیکلی دی او هم بیټ ، سړبن او غرغښت نومونه هم چه د پښتنو پخوانی نیکونه بالله شوی او نومونه ئې هم له مابعدالاسلام سره نه لګېږی

د اسلام د مخه و بولو. په دې صورت چه مو « غلځی » «غرزی» کړ او غرزی ته مو تر اسلام د مخه یا د اسلام سرته نژدې تاریخ و ټاکه نو اوس کولای شو چه د همدې تاریخ په

تناسب د هوتکو لمړی سړی هم و ټاکو او د دوی د ژوند تاریخ هم تخمین کړو .

په هر صورت د ازما شخصی رایه وه ، د لته زه نور نه غواړم دا خبره و څېړم فقط زما مقصد د هوتکو د اصل په شاوخوا کې یوه رڼاغور ځول وه. خو کمه مثبته نتیجه چه

پلاس راغله هغه داده چه هوتك د غلځیو یاغرز یو یوه پښه ده چه د پښتنو د ملت ملی

نهضتونه له ۱۱۱۹ ه څخه تر ۱۱۴۹ ه پوری د دوی د همت او غیرت ګټه او د توری چوټ دی

---

(۱) جغرافیای تاریخی ایران ــ د بارتولد اثر ۸۸ مخ (۲) زبان پا میر

(۳) د اویستا فرهنګ ۲۷۲ مخ (٤) د هند او انګلیسی قاموس ٦۱۱ مخ د ۱۸۰۷ طبع

چیری اوسېدل؟ دهو تـکو اصلی تاټوبی «داتغر» سیمه ده چه د کلات جنوب شرق ته پروت او ده ، تـکو او توخو د حـکومت مرکزدی ، تر هغه وروسته چه هوتك بابا ددوی یولوی نیـکه د ټبر مشر شو ، د سیوری خلـکو هم دی په مشرتوب اوسر داری ومانه (۱) د مغلو دهجوم په وخت کی د کلات دازغندا و ترغاړو اواو لان (۲) او سورغر «۳» پوری هم ددوی په لاس کی وه او ددوی اداره کول ؛ خوچه ئې په مېړانه له همدی ځایو څخه دفاع وکړه او مغول ئې وشړل (٤)

داتصرف او مشرتوب تر هغه وخته و ، چه په ۱۱۰۰ هـ کښې خارجی دښمنانو وغوښته د همیشه په شان دپښتنو په منځ کی دغلځو او ابدالی په نامه دنفاق اوربل کړی «لکه تل چه ئې همدا کـار کړی دی او هم ئې کوی» مـګر لمښه مرغه دا بلا پښتانه ونه غولیدل او ددوی یو مشران چه دابدا لیانو له خو اسلطان خود کی او دغلځیانو له خو اسلطان ملخی توخی و ، ددې نفاق اندازی ددفعه د پاره ئې ددې دوو ټبرو په منځ کښې «لکه سلطان محمد چه صریحا «لیـکی» یو موقتی حدوټا که ، یعنی ددوی دټاټو بو او داوسېدلو دمځـکو تر منځ ئې یو وېش تعیین کړ او دا ئې سره وویل چه د کلات دجلدك «ګرماو» دی ددې دوو ټبرو تر منځ حدا و وېش وی (٥ یعنی دهغه لمرختیزه خوادی دغلځیانو په ټبرانه ولری او لمر لوېدیزه خوادی دابدالیانو دټبروی . اودا وېش تردې نژدو کلو پوری مراعات کېده ، حتی اوس هم پاته دی .

ددې وېش تر تثبیت وروسته سلطان ملخی چه د توخو او هو تـکو مشرو ، د اورنـګ زیب

(۱) دسیوری علاقه د کلات جنوبی خواته پرته ده ـ پټه خزانه ۷ مخ

(۲) اولان ـ دشاهجوی شمالی خواته یو ځای دی چه د زړو ودانیو آثار هلته سته

(۳) سورغر ، هغه غردی چه د اولان او شاهجوی شمالی پلوته نژدې پروت دی

پټه خزانه ۸ مخ (٤) پټه خزانه ۷ مخ .

(٤) تاریخ سلطانی ٦٠ مخ

له خوا هم په رسمیت و پېژندل شو، او دده پنامه فرمان صادر کړ (۱) چه سلطان محمد د تاریخ سلطاني مؤلف چه څه وخت په کلات کښې حاکم و، دا فرمان پخپلو سترگو داورنگزیب په لاس لیک د سلطان ملخي داولادې څخه لیدلی دی (۲) او هم لیکي چه په هغه وخت کی دغلځیانو د ټبر مشرتوب اوسرداري په ده اړه درلوده (۳)

ځکه نو تر پورتني ویش او تقسیم وروسته د هوتکو او توخو د ټاټوبي لمن د جلدك د «گرماو» څخه تر غزني پوری اوږده شوه، او څنگه چه د پټې خزانې مؤلف لیکي په همدی حدودو کښې ئې مستقل حکومت درلود. (٤)

د هوتکو ښاغلی ترمیرویس دمخه زموږ ترملی قائد میرویس دمخه

هم د هوتکو په ټبر کښې او ښاغلی او پیاوړی پښتانه وه، چه د قوم او اولس مشرتوب ئې کاوه او خپل د پښتانه اولس ئې پر سمه لاره بیوه - او د خپلی خاوری د وداني د پاره ئې ډیر زحمتونه گنڼل؛ د پردیو له هجوم څخه ئې خپل هواد او وطن ساته او د وطن د ساتلو د پاره ئې د خپلو ښوزلمیانو وینې تویولې - .. دوی هر یوه د لار ښوونکی او رهنما او پیشوا حیثیت لاره، د خپل اولس په درد او خوږو خبروه، په غم او ښادۍ کی ورسره شریك وه، دوی ځانونه له ملته جلانه بلل او نه ئې تری کړکه کوله او نه ئې د خپلو شخصي اغراضو او مقاصدو د پاره استعمال دوی پښتانه مشران وه، او پښتنو هم دوی ته د احترام سرټیټ کړی و، هر څه چه به دوی ویل پښتنو کول، حتی روحي عقیده ئې ورته درلوده او خپل هر مشر ئې پورو حانی مشر هم گڼل، ځکه

---

۱ - حیات افغاني ۲٦۱ مخ

۲ - تاریخ سلطاني ٦۰ مخ (۳) تاریخ سلطاني ٦۰ مخ

٤ - پټه خزانه ۱۷۵ مخ

اوس لاهم نوم سره «نیکه» یاده‌وی، دا په‌زورچا دوی ته تلقین نه‌و کړی او نه‌داخبره په‌زور په یوه‌ملت منله کیږی، فقط دوی خپل ځان همداشان ملت ته معرفی کړی‌و او خپل اعمال ئی‌هم ځنګه چه‌دیوه صحیح مقتداسره وړدی هغسی ګرزولی وه‌او نه ئې داخیال‌و، چه‌دمهذبو اومتدین نماوغلو په شان دپسو په‌پړ ستوکی دلیو یانو کارونه وکړی او ددوی دسمون په‌پلمه ددوی غوښی وشکوی او پخپله ئې وخوری ...

که‌څه‌هم ترمیرویس دمخه دهوتکو په‌دوره کی‌به داډول اشخاص ډیر نه‌وی خو بیاهم څه‌چه‌شته په هغو کښې مشهوراو معروف اشخاص دادرې تنه‌دی : — باباهوتك — ملکیار — شالم خان

۱ : باباهوتك : باباهو تك (چه‌نوم ئې دمخه ذکر شو) دبعضو مؤر خینو په عقیده بلکه دټولو پښتنو ارباب انسابو په‌نظریه داسړی دهوتك دټبر لوی نیکه‌دی ځکه‌چه‌دوی «غلځی بابا» ته‌دري زامن قائلیږی : توران یاتولر — ابراهیم — بولر او توران ته‌دوه‌زامن ټاکی یو «بارو» بل «باهو» چه‌د بارو بیا دوه زامن زیږی دیوه‌نوم ئې «هوتك» اودبل ئې «توخی» کښېښود ۱) داهوتك نودهو تکیانو لمړی پلاربللی‌شوی دی، مګر آیا داچه دا «باباهوتك» چه‌موږ ئې لاندی حالات لیکو هغه لمړی باباهوتك دی که نه؟ اویائې دژوند پتاریخ کښې تغیر راغلی دی که یه؟ داخبری دمخه‌څیړلی شوی‌دی دنوری څیړنی حاجت نلری — احتمال لری چه دابه‌دوهم هوتك نامی وی‌چه دلوی نیکه پنامه یادشوی وی اوبابه ددوی دواړو په نومونو کښې کمه‌اشتباه پیښه‌شوې‌وی‌او یا به‌داهغه لمړی باباهوتك وی، مګردژوند تاریخ به‌ئې نژدې ټاکلی شوې‌وی یانور څه ... خو په‌هر صورت ځکه چه په‌دې نامه ترمیرویس نیکه دمخه دهوتکو یومشهور نیکه تیرشوی دی نو که لمړی

(۱) خورشید جهان ۲۱۰ مخ — تاریخ سلطانی — حیات افغانی — پټه خزانه ۷ مخ

پلاروی کړه‌نه، باید دژوند حالات ئې ولیکل شی اوهغه په پټه خزانه داسی راوړی «هوتك بابا په اتغر کښې زیږیدلی و، په سنه هجری ٦٦١ کښې اوهغه وقت په لوی سړو نوئې کړادخدای عبادت او په اتغر اوسوری کښې دقوم سردار اوبادارو.

نقل دی: چه په هغه وخت کښې په هر ځل. مغولو دارغنداو پرغاړو لوټ کاوه او اولان او کلات به ئې تالا کول، باباهوتك خپل قومونه راټول کړل، او دسره غره سر دئې پرمغلو شخړه بوتله، یعدي جګړه کښې مغول تالاسول، اودپښتنو ګړندیو دیر ووژل، ماته خپل پلار داود خان داسی نقل وکړ، چه سورغر دمغلو په وینو داسی لجند سوچه پلوشو دلمر به بر پښنانده کړ، په دې شخړه کښې چه پښتنا نه لبز اوبې ځواکه وو، چه دسرو مغلو بېښه راغله اواخیستله ئې وکړ، پوخو غښتلی دبابا هوتك خپلوان ومړل، بابا هوتك په لوړ زغ دا سندره لولوله، او په غشیو ئې دمغولو تهرونه خیرل (۱)

دباباهوتك ترانه:

پر سور غر بل راته نن اور دی
وګړ یه جوړ راته پیغور دی

پر کلی کور باندی مغول راغیء
هم په غزنی هم په کابل راغیء

* * *

غښتلیو ننګ کړیء داموواردی
مغول راغلی په تلوار دی

په پښتو نخوا کښې ئې تاتار دی
بر کلی کور باندی مغول راغیء

* * *

آ، دمرغي غښتلیو راسیء
برننګ ولاړ دپښتو نخواسیء

تو ری تیرڅ ي، غشی ترملا سیء
بر کلی کور باندی مغول راغیء

---

۱ پټه خزانه ۷ مخ

زلمو په غشیو کړیء وارو نه — د تېرو تورو ګزارو نه
ورو ړاندی کړیء خپل ټټر ونه — پر کلي کور باندی مغول راغیء

* * *

زما د زلمو وینې بهېږی — مځکه اوغرونه په سره کېږی
مېرځی زغلی او ترهېږی — پر کلي کور باندی مغول راغیء

* * *

پښتنو هلیء پر غره جنګ دی — سور غر به وینو ددوی رنګ دی
مهال دتوری دی د ننګ دی — پر کلي کور باندی مغول راغیء

* * *

زلمو پر ننګ ځانونه مړه کړیء — د ښمن په غشیو مو ببیه کړیء
د پښتونخوا مځکې ساته کړی — پر کلي کور باندی مغلوراغیء

غښتلو مېړو چه داسندره اورېدله، په جګړه تودېدل، ترڅو چه سور غرئې دمغولو په وینو ولاړه او ټول ئې پېښا کړل (۱) . اوسوبه ئې په برخه شوه .

وایی چه بابا هوتك دمغولو سره ډېر جنګونه وکړل، اودار غنداو پوری خواتهئې وشړل، اوهر کله بهداتغر اومرغي غښتلیو پردوی یرغلونه کړل او په غرونو بهمغول ننوتل، بابا هوتكچه سپین زیری شو، عمرئې نه اویا کالو تهورسېد، نو په سنه ۷٤۰ه وفات سو (۲)

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۱۳،۱۱۷مخونه

۲ : ملکیار ـ په هوتکو کښې چه تر میرویس نیکه دمخه بل سړی مشهور دی اود اولس مشرتوب ئې کړی دی ملکیار نومېږی ـ دا ملکیار دهوتك بابا زوی دی ، چه تر پلار وروسته ئې په پنځو پښت کلنی داولس دمشرتوب بـګړی په سر کړله ـ چه پهدې حساب نوددهدزېږېدو کال ۷۱۵ هـ کېږی . پټه خزانه لیکی چه « ملکیار ډېرغښتلی اوقوتمند سړی و ، په جنګو کی به له لسو تنوسره بهو » (۱) کوم وخت چه ملکیار مشرشو نوترهرڅه دمخهئې زراعت او کرنیته توجه وکړه ، شاړی او ورانی مځکی بهئې ودانولې . دسیوری په لټو کښېئې ډېر خپلوان راټول کړل ، اوهلتهئې کاریزونه وکښل اوخپل زلمی ئې په کښت او کرنه وګمارل ، پهدې وخت کښې مغول لهدې ودانیوڅخه غوږن شول اوځنګه چه ئې دپښتنو دملك ودانېدل پرخوانه هوارېدل نوئې پرسیوری یرغل وکړ او ملکیار ډېر سخت جنګونه ور سره وکړه ، په دغو جنګو کښې لمړی وار دپښتنومېنی ورانی شوې ، اوځینی لازوب اومرغې ته ولاړل اوځینی هم وازی خواته، خو دوهم واربیا ملکیار پښتانه زلمیان سره راغونډ کړل اوپر مغولوئې سخت یرغل یووړ ، مغول ئې وشړل اوسیوری ئې بیاودان کړ (۲) .

ملکیاردهمشرتوب سره رو حانی جنبه هم در لوده اوښه متدین او خدای غوښتونکی سړی و ، دپښتنو اولس پرده باندی عقیده درلودله اودده وینائې خیر محض بلله ، لکه چه وایی : یوه ورځ دخپل اکا « توخی » کورته ورغئ ، دخپل اکازوی « نوربابا » ئې ولید چهغشی تېره کوی ، پوښتنهئې ځینیو کړه : « څه کوې ؟ » هغه وویل : « دمغولو په جګړو کښې ستاملا تړیم ! » ملکیار بابادعاو کړه چه : « تربوره ! تل سوب من اوسې ! » اووایی چه دهمدې دعابرکتو ، چهنور بابا په هر میدان کښې بریالی او فاتح و ، او دده ماته دهیچا یاده نده .

(۱) (۲) پټه خزانه ۷ ، ۱۱ ، ۱۳ مخونه .

PROPERTY ACKU 5661

وایی چه یوه ورځ د مغولو تاړاك پر سیوری راغیءاو هغه وخت دملکیار بابا په کلا کښې پرته لهښځمنو بل څوك نه و، نوربابا په خبر سو، ژرئې ځان هغه کوټه ورساوه او په یوه تن ئې مغول وشړل اوډیرئې مړه کړل، داټول دملکیار بابا ددعا برکت و (١).

علاوه پر دې ملکیار یوملی شاعر هم و او په پښتو کښې ښه سوځو نکی او لهتأثیره ډك اشعار لری، دده اشعار پرملی وزن اوملی روح دی، چهدلته یهئې دنمونې په توگه یوه سندره راوړو:

وایی چه په ٧٤٩ هجری کښې دپسرلی په موسوم دترنك رود ډیرډك راغیء، او سخت نیزونه پکښې راتوی شول، یوهمیاشتئې چړاوگودرونه موند او غاړی غاړیءبهېدی، ملکیار با با چه دترنك خنډوته راغیء دا سندره ئې وبو للّه:

دملکیار سندره:

ترنك بهېږی ترنك بهېږی غاړی ترغاړی
زما زړگی خو خپل لالی غواړی

* * * * *

که روډه رو ده! دترنك روده! خاوندیوچ کا
چه زړگی مومی زما، خپله سوده

* * * * *

کهنیز دی نیزدی نیز دبېلتون دی زړه نیزه وړی
په ویر ژړلی پهغم زبون دی

* * * * *

که اوردی اوردی پهزړهمی اوردی دا اور به رچ کا:
دویر نیزونه بل ډیر پهزور دی

(١) پته خزانه ١٥ مخ

نمنځـنه یو سه　　　سپینی سپوږمیه　　　ورته ووایه
چه تر نـك تال کړم　　　ستاله خو لـګیه

* * * * *

کهخړو خړو !　　　اوبوسوان کړیء　　　بیل « ملکیار » دی
یاته له یار دی　　　سوبئی جانان کړیء

۳ : ښالم خان : دریم سړی چه تر میرویس دمخه دتبر او اولس دمشر او خان په‌حیث پیژندل شوی ښالم خان دمیرویس نیـکه پلاردی چه‌دخپل زوی ترقیادت دمخه دهوتـکو له نومیالیو مشرانو څخه‌و ، حتی دهوتـکو یوه پښه دده پنامه « ښالم خیل » یادیږی ، پښتانه دهوتـکو دي پښې ته په‌درنه سترګـه ګوری ، تر داسی حده پوری چه که کوم پښتون وغواړی ځانته امتیاز وتاکی په ځواب کښې ورته ویل کیږی :

« ته‌نو کم ښالم خیل‌یی ! » یعنی کـه ښالم خیل وای نودامتیاز حق‌دی در لود . هغه وخت چه ښالم خان دسلطان ملخی دلور میرمن « نازو » سره از دواج وکړ نودهوتکو او توخو خپلوی تر پخوا ټینګه اومحکمه شوه .

ښالم خان ته دمیرمن نازوله‌نسه (چه‌دقندهار یوه پوه او خورا زبردسته شاعره اوعالمه ښځه‌وه چه وروسته به‌ئې مفصل‌شرح حال‌راوړه شی) څلور زامن خدای ورکړه چه ترټولو مشر زموږ ملی زعیم میرویس خان (مشهور په میرخان)او ' اودري نورزامن ئې داوه (۱) : عبدالعزیز خان ـ یحیی خان ـ عبدا لقادر خان ـ د دي د ر و له منځه عبد العزیز خان د میر و یس تر مر ګ و ر وسته پر تخت هم کښېنا ستلی دی .

---

(۱) پټـه خزانه ۱۷۷ مـخ حیات افغان ۲۵۷ مـخ خورشید جهان ۲۱۰ مـخ

داو د هوتکو حال تر میرویس دمخه . ددوی حال چه ولیکل شو نو ترملی نهضت د مخه څه نه څه دقندهار وضعیت هم څینی څرګند شو ، یعنی دا څینی ښکاره شوه چه قندهار کڅه هم ددووطماعو ګاونډیو ترمنځ واقع و ، خو بیائې هم نسبتاً استقلال او خپلواکی وه ، بلکه پخپل منځ کی ئې مستقل او ځانتنی حکومت درلود ، چه دهیچاتر اثر لاندی نه و ، داتر هغه وخته چه داصفهان ددربار څخه «ګرګین خان» دپښتنو دپایمالولو دپاره تاکل کېږه او دیوه خورالوی اومسلح لښکر سره دقندهار دحاکم او بیګلر په نامه قندهار ته راتیء . د ده د رارسېدو سره دپښتنو دېری مېنی ورانی شولې او دېر ښاغلی پښتانه ئې ترخپلو شخصی اغراضو قربان کړه چه وروسته به مفصل راشی ؛ مګر دګرګین دا ګرګوالی دېر پیانه نشواونه پښتنو دده ظلمونه وزغملای شوه ، ټول پښتانه دخپل وخت ملی مشر میرویس نیکه ته راغله او میرویس نیکه هم دملی ننګ برځای کولو دپاره ولاړ شو ملائې وتړله ، وخوځېد ، او دده له خوځېدو سره داصفهان تخت په خوځېدو راغیء ، ګرګین ئې له مینځه ویوست ، او بیائې دپښتنو ملی حکومت په افغانستان کی تأسیس کړ ، چه وروسته به مفصل راشی . اوس چه تر میرویس دمخه د پارس ، هند او قندهار وضعیت څرګند کړ شو ، نو به دملی زعیم میرویس نیکه په پېژند ګلوی ګوتی پوری کړو او دده هغه لوی او قیمتدار خدمتونه چه هیڅکله به ئې د پښتون ملت هېر نکړی تر کمه ځایه چه مأخذ و نه بلاس راغلی و لیکو که خدای کول ؛

میرویس څوک و؟ او څه ئې وکړه؟

د ده د نسب سلسله :

دمیرویس نیکه د نسب په سلسله کې او داچه دی په څووا سطو بابا هوتك او بابا غلځي ته رسیږي دمؤرخینو اختلاف دی نتیجه ئې بیرته هغه دپښتو جمله ده چه باید وویل شي : داسلسله « نه پر څه ده نه بې څه ده ! » مثلاً حیات خان او شیر محمد دده سلسله داسې را نقلوي : « حاجی میرخان ولد بنالمخان ولد کرم ولد مندو ولد عمر ولد جلال الدین ولد قطب ولد اسحق ولد حسین و لد ملکیار ولد هوتك بن بارو بن توران بن غلځی (۱) » مگر سلطان محمد قندهاری بیا د اسلسله ډیره لنډه ضبطوي او پورتنی حسین نامی د میر ویس خان پلار گڼي (۲) چه له او وتنو څخه سترگې پټوی او صرف نظر کوی ، نو پهمدې دلیل لمړی سلسله هم کاملاً داعتبار او ویسا وړنه ده خو ځنگه چه لنړ و ډیر د ملي عنعنو او روایاتو سره سرخوري نو ټوله سر تر پا یه غلطه هم نشو بللای .

پهرصورت موږ صرف نظر له دې څخه چه دی په څو سلسله بابا هوتك ته رسیږي ، میرویس دیوه پښتانه مشر او ملي قائد او مفکر زعیم په حیث او بیا دیو غښتلی عسکر پنامه پیژنو ، نو څه دی که ئې د ټولو نیکونو ، نو مونه تر بابا هوتك پورې یاد نکړو ؛ ځکه چه ده د خپلې سلسلې په اعتبار هغو مره کارنه دی کړی لکه چه دخپل مستقل شخصیت څخه ئې کار اخیستی دی ، میرویس بالذات لوړ شخصیت ، فکور دماغ او حساس ماغزه درلوده چه بیائې دپښتنو د ملیت زغ دوطن په غرور غو کښې پورته کړ ، اوخپل قوم ئې د پردیو له حکمه خلاص کړ او په افغانستان کې ئې دملي حکومت اساس کښیښود .

(۱) حیات افغانی ۲۵۲ ـ ۲۵۷ مخونه ـ خورشید جهان ۲۱۰ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ دبمبئي طبع

دمیرویس مور : تقریباً دري سوه کاله پخوا دکلات او قندهار په منځ کې یوه جگه او باشکوهه کلا لیدل کېدله چه د تازی (۱) دړباط جنوب ته دسلطان ملخي توخي له خواچه دپښتنو ملي مشرو، جوړه شوې وه - او ددې کلا څښتن ته دغزني څخه ترجلدکه پوری ټولو قومونو دا طاعت سر ټیټ کړی و، او ده مستقله حکمراني در لوده .

په ۱۰۶۱ هجری کال پهمدې کلا کې یوه ښکلې نجلۍ دنیاته راغله چه ددې مشر د کورني مسرت اوخوښۍ ئې یوپه دوه کړه، څوک څه پوهېده چه دا پښتنه نجلۍ به دخپل قوم په سرنوشت کې څه رول ولوبوی ؟ پردې نجلۍ ئی «نازو» نوم کښېښود، څوچه دوړ کتوب څخه نجلیتوب ته او له نجلیتوب څخه، پېغلتوب ته ورسېدله .

پلارئې دخپلې لور په علمي روزنه کې ډېره توجه درلوده، له فاضلو مېرمنو او سپین ږیرو علماؤ څخه ئې لیکل اولوستل زده کړل، دازده کړه تر هغه وخته جاري وه چه د دې پلار «سلطان ملخي» سره غره ته نژدې په یوه جنگ کې وفات شو، هغه وخت نود کورني چار وا داره او دا ولس مشرتوب د دې پرغاړه ولوېدم، خصوصاً له هغه وخته څخه چه «حاجی عادل» دنازو ورور هم له دې جلاشو او دخپل پلار دا نتقام اخیستلو په نیت جنگ ته ولاړ، د کلی او کورساتنه هم نازو ته پاته شوه او دې هم دیوه پښتنانه زلمي په څېر توره تر ملا کړه اودځو ننگیالیو تر برو سره ئې خپل ټاټوبی دپردیو له هجومه وساته (۲)

میرمن نازو هم دنورو پښتنو مېرمنو په شان مېلمه پالونکې او مېلمه ساتونکې وه، دمېلمنو په ډوډۍ ور کولو او دمسافرانو په ساتلو ډېره مشهوره وه، تل به

(۱) د کلات دشمال شرق خواته دوهم رباط دی چه د کابل پرلار واقع دی .

(۲) پټه خزانه ۱۷۵ مخ

د ژمي به موسم دلې دلې مسافران راتله او د پرې دېر د پسانو قافلې به د میرمن نا زو
د کلا مخ ته پنډې وې ـ په سووتنو پر د پسانو ته به ئې ډوډۍ او کالي ور کول،
څو چه د دې میرمنې د سخا نوم له خیبره تر کوسانه خپور شو (۱) په دې وخت کې
نود «سبالمخان» هوتك په نکاح شوه ، او لوی خدای څلور زامن ور کړه چه
نوموړئې د مخه ذکر شول او تر ټولو مشر نومیالی پښتون میرویس و ، چه د دې
زمریه پښتنې په غېږ کې و پالـل شو او یو زمری پښتون ئې پښتانه ملت ته ورانډی کړ.

علاوه پر دې ټولو میرمن نازو یاد میرویس نیکه مور یوه عابده ، صالحه او
نیك عمله ښځه وه ؛ تر داسی حده چه د پټې خزانې مؤلف وایی خپل او لاد ته ئې
هیڅ وخت بې اوداسه او بې طهـار ته شیدې نه دی ور کړی . کم وخت چه ئې
سن پو خوالی ته ورسېد او پخه ښځه شوه ، نو بر څېره پر پور تنیو ښېګڼو دا دب
او علم سره ئې ټینګه علاقه ومونده او په لږ مده کښې نوموړې شاعره شوه ، دا
یوه رباعی ئې ترموږه پوری را رسیدلې ده چه وایی :

سحر ګـه وه د نـر ګس لېمه لا نـده   څاڅکی څاڅکی ئې له ستر ګو څڅېده
ماوېل : څه دی ، کښلې ګـله و لې ژاړې ؟   ده وېل : ژوندمې دی یو خوله خندېده

همدا پورتنۍ فکر دی چه د او سنی عصر مشهور فیلسوف او شاعر « اقبال »
په خوږو الفاظو کښې ادا کړی دی او وایی :

شبی زار نـا لـیـدا بـر بـها ر   که این زندگی گریهٔ پیهم است
در خشید و برق سبك سیر و ګفت   خطا کردهٔ خندهٔ یك دم است
ندانم بـګـلشن کی برد این خبر   سخنها میان ګل وشبنم است

دمیرمن نازو خوب لیدل : چه میرویس نیکه وزېږېده مور ئې په هغه لمړیه
شپه خوب ولید چه حضرت بیټ نیکه دې ته وایی : « زما لوری ! دا زوی ښه

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مـخ

تربیه کړه ؛ کم وخت چه ستا دازوی لوی شی لوی کارونه به انجام کړی ـ حج ته به ولاړ شی . . .

زما لوری ! دده په روزنه او تربیت کښې غفلت ونکړې ؛ دده له نسله به نیك شاهان پیدا شی ـ چه دین ته به رڼا ئې ور کړی ـ دده په تربیه کښې ښه زیار باسه او دقت کوه ، دده پر اوزه دلویو لویو کار وانجام پروت دی» (۱)

میر من نازو ددې خوب په اثر برخېره پر موروني عطوفت یوه بله مخصوصه علاقه هم له خپل دې زویه سره پخپل ځان کښې حس کوله ـ دمیر ویس په روزنه کښې به ئې ډېر دقت کاوه ، څوچه میرویس د دې له زمری روزنکی غېږ څخه پاڅېد ، زلمیتوب ته ورسېد . څنګه چه ئې مور پخپله عالمه او پوه میرمن وه ، دزوی دشپږ کلنئ څخه ئې دده په تعلیم شروع وکړه او په یوه کال کښې ئې د دین ټول فرائض بهزده کړه اوتل به ئې ورته ویل : « زویه ! دبیت نیکه لهخولې ، تاته ډېر لوی لوی کارونه ګوری چه باید انجام ئې کړې ـ چه لوی شې دلوی خدای عبادت او دخدای دخلکو خدمت کوه ـ . . .

زویکه ! ته خدای ددې دپاره پیدا کړې چه لوی لوی کارونه سرته ورسوې؛ اوستا خپل قوم اواولس ستاترسیوری لاندی ستا دخدمت او زحمت په اثر آرام واوسی ! »

چه میرویس زلمی شوتل به ئې په هر مجلس کی دخپلی مور پورتنئ وصیت یادا وه اوویل به ئې : « زمامور ماته دلویو کارو دا نجا مولو وصیت کړی دی ، زه باید زیارو باسم چه دمور وصیت پرځای کړم او له خدایه توفیق غواړم ! »

دمیرویس دزېږېدو نېټه : په یقینی او قطعی تو ګه څرګنده نه ده چه میرویس نیکه په کوم تاریخ اونېټه زېږېدلی دی ، مګر که دده د مور اودده د لمړی زوی

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مخ

دزیږیدو دتاریخ له رویه تخمینی تاریخ وتاکو نو دده دزیږید وکال ۱۰۸٤ ه تاکلای شو اویقین ته نژدې دی .

ځکه چه دده مور میرمن نازو په ۱۰٦۱ ه کال زیږیدلې ده ، او څنګه چه په پښتنو کې معمول ده دمشرانو اوخانانولونی دپلرو پر کور دېږی کښېنی ،دشل اوپنځه وینېتو کلوپه عمر کې ئې مړوته ورکوی نو ځکه به دمیرمن نازو مړوښی چه دښالم خان پنکاح شوه په ۲۲ کلنی توب وبولو اویو کال وروسته بههم دمیرویس زیږیده فرض کړو چه پوره په ۱۰٤ ه کال واقع کیږی ، او داتخمین دمؤرخینو لهدې قول سره چه وایی شاه محمود دمیرویس لمړی زوی دمیرویس دوفات په کال اتلس کلن و (۱) ، هم تناقض نلری . ځکـه چه دمیرویس وفات په ۱۱۲۷ ه کالو ، نود شاه محمود زیږ یده په ۱۱۱۰ ه کال یعنی یو کال تروادہ وروسته طبیعی دی .

دمیرویس ازدواج: دمخه موږویل چه سلطان ملخی توخی دغلځیانو دټبر مشراو سلطانخداداد (مشهور په سطان خود کی سره) دابدالیو مشر دنفاق اونزاع ددفع اوجلوګیری دپاره دابدالیو اوغلځیو دمځکو ترمنځ ئې حدوټاکه . دې دحدټاکلو کښههم په ظاهره ددوی به منځ کې بیلتون اچاوه مګر معناً دېر ګټور را ومفید ثابت شو، ځکه چه له یوې خوا ئې دېر دیو کړ غیږن اوله فساده ډک لاسونه پرې نه ښو دل چه دوی پخپل منځ کې سره واچوی اوله بلی خواهری قبیلې په دېر جدیت سره دخپلی برخی په ودانولولاس پوری کړاودېر زیارئې یوست ، دا رویه دسلطان ملخی ترمر ګ وروسته دده دورور حاجی عادل یا حاجی ابدال له خواهم تعقیب شوه ، خو کم وخت چه دولت خان سدوزی دابدالیانو مشر شو پرغلځیانوئې لښکرو کړ اوهغهئې دېرژوبل کړه او دمیرویس

(۱) تاریخ افغانستان دمیلسیون اثردمنشی احمدجان ترجمه ۲۱۷ مخ ترکستاز'ن هند ٤ ج ۱٤۷ مخ - سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

پلار ئې ښار صفاته را ووست ، داهغه وخت دی چه میرویس لمړی ځل دزلمیتوب ګلونه بویول او یو ښکلی قوی زلمی ځینې جوړ شوی چه دپښتنو په اصطلاح خوربرمینه کېدله . اتفاقاً په همدې ځای کې یوه پېغله نجلۍ وه چه «خانزاده» نومېدله ، دې نجلۍ یوه مور درلوده چه نوم ئې « درخو »وه ، پلار ئې جعفرخان نومېده چه دسدوزو مشهور خان او په سدوزو کې « کامران خیل » و (۱) اوڅو مده دمخه وفات شوی و ، بل وارث ئې نه درلود او ډېر جایدادئې هم پاته شوی و ، څوک ئې نه درلوده چه کورنۍ او دبا ندې چاری ئې اداره کړی ؛ - هغه و ، چه د نجلۍ مور میرویس خپل زوم والی ته را وباله ، میرویس هم دایوه غیبی فتح او الهی فیض و ګانه دانجلۍ ئې په نکاح کړه (۲) کم شی چه دې ازدواج میرویس ته ګټه ورسوله علاوه پردې چه دجعفر خان مشرتوب ، خانی او جهانداری دده لاس ته ورغله دسدوزی ټبر صمیمی خپل اومحرم هم شو ، څو چه ورو، ورو ددې ازدواج په اثر دسدوزیانو په زړو کې ئې هم دغلځیانو په شان ښه ځای اولوړ مقام ونیو او میرویس ئې په اولسی معاملو کې خپل لوی مشاور وګانه .

دمیرویس کسب: دمخه ترهغه چه آزادۍ غوښتونکی او سیاسی اوقومی لوړ افکار دمیرویس په کړه کې ځای ونیسی او یا وروسته ترهغه چه دجعفرخان دولت دمیرویس پلارنۍ بدائې ډېره کړی میرویس دتاجر په نامه مشهور او پېژاندل کېده او دلویو لویو کاروانو په ذریعه به ئې دهند خواته تجارت کاوه (۳)

کڅه هم دده د تجارت څخه بېله د « افغان او پارس جنګ » د کتاب له لیکونکی څخه بل مؤرخ څه نه لیکی یوازی میلسیون لیکی چه میرویس ډېر هوښیار ، پوه او ډېر دولتمن سړی و (٤)

(۱) کامران خان داعلیحضرت احمدشاه بابا له نیکه ګانو څخه و.(۲) تاریخ سلطانی ۷۰-۷۱ مخ
(۳) دافغان او فارس جنګ - دجارج نیون هام فورداسحاق ترجمه له لاتینی څخه په انګلیسی
(٤) تاریخ افغانستان - اثر میلسیون ۱۹۷ مخ

مګرد وروستنیو واقعاتو څخه چه دا صفهان د دربار یانو خولي دهندی قیمت بهاو تحفواوسوغاتو په زور ګنډل او یاد حجاز علمأ او ملایان دڅان کوی دده بډائی او ثروت ته تأثیر بښندی او معلومیږی چه حقیقتاً هم دی بډای ثروت مند سړی و ، او هم ئې تجارت کاوه ، او ترهغه وختنه د تاجر په نامه یاد بده څوچه دپښتنی مشرانو په تولی کې ئې ځای نیوه ،اوددوی ښاغلی مشرتا کل کېده.

دمیرویس شخصی صفتونه: میرویس دنرمی او ملائمی طبع خاوند و ، دده متین فکر ، زړینه رایه ، رسا ذهن ، لوړ اخلاق او دده دسخاوت شهرت مؤرخین ډېر ستایي (۱) مګر سر بېره پر دي تـو لو مهم او بهتر صفت چه د میرویس سره ئې په مشرتوب اوملي مقاصدو اوسیاسی میدانو کې ښه مرسته کوله دده فصیحه ژبه خوږه وینا ، جذاب نطق و ، ځکه چه داصفهان د دربار قانع کول او دګرګین برخلاف دهغو رایه ګرځول اویا دحجاز علمأ خپلول اودهغو څخه دخپل مرام سره سمه فتوی اخیستل څه داسی آسانه کار هم نه و ، چه یوازی په سوغاتو او تحفو سرته رسیدلی وای ، بالاخر دپښتانه یو ملت ترلویه او کوچنیه فدا کاری او ځان نثاری ته حاضرول څومره قوت غواړی ؟ داټول میرویس دخپلی غوره وینا په زور سرته رسولی دی .

هو ، لږ وروسته چه دده څولنډی لنډی وینا وی دواقعاتو پر ترتیب کې ولولی هغه وخت به دده دا ښکلی صفت لاښه تاسی ته وځلیږی .

دمیرویس مقام دپښتنو په نزد: وروسته تر هغه چه میرویس له سد وزو سره خپښی وکړه دده مقام دپښتنو په نزد دوه چنده لوړ شو ، یوخود غلځیانو مشرتوب د پلار او نیکه څخه په میراث ور پاته شوی و ، او میرویس دلوی کالخوایه مشرحیثیت دغلځو په نزد درلود اوله بلې خوا دقندهار ابدالیو اوسدو زو دهغې

(۱) تتمة البیان ۷۰ مخ - سرجان مالکم ۱۹۷ تاریخ سلطانی ۷۱ مخ

خپلوی اوبیا دده دشخصیت په لحاظ دده ډېر احترام کاوه ، ځو په آخر کې خود پخپله دابدالیو مشرتوب او ریاست هم ده ته ورسېد ، خصوصاً لههغه وخته ځخه چه ابدالی دولت خان دخپل زوی نظرمحمد خان اود فقیر نما میړ یی سره د ګرګین پلاس پشهادت ورسېدل (۱) دپښتنو ملت دامید ستر ګی دمیرویس خان خواته کښېږي شو لې ؛ ځکه هم دولت خان دوه نور زامن هم درلودل چه یورستم خان اوبل زمانخان (داعلیحضرت احمدشاه بابا پلار) و ، او رستمخان وروسته ترهغه چه ګر ګین محمد زمانخان بندی کرمان ته واستاوه دابدالیو مشرتوب پهغاړه واخیست مګر سره لهدې همدمیرویس نفوذ ورځ پهورځ ډېرېده او ورو ورو اولس پرده را غونډ ېده ، اوبنائی چه ددې نفوذ یو مهم علت او سبب داهم و ، چه میرویس دخپل عقل اوذکا پهزور دهغهوخت پهتقاضا ګر ګین ځانته جلب کړی اولهخپله ځانهئې راضی کړی و ، حتی ترلږې مدې وروسته ګر ګین دی پهټولو مسائلو کې دځان مشاور ګاڼه ، په تېره بیاهغهوخت چه ددولتخان زوی رستمخان هم د ګر ګین لهلاسه پهشهادت ورسید په پښتنو کې بې له میرویسه بل هیڅ یو مشراوخان چه دپښتنو ستر ګې ورو اوړی پاته نشو او دابدالیو او غلځیومشرتوب میرویس تهوسپارل شو ، لههمدې وختهځخه دمیرویس فوق العاده اهمیت اوامتیاز په پښتنو کې شروع کېږي ، ځوچه تر آزادی ګټلو وروسته پښتنو ده ته د « نیکه » لقب ورکړاوتر اوسهئې هم حاجې میرخان «نیکه» بولی اودده مزارته دپښتنو ترلاوبنځې دحاجت غو ښتلودپاره ورځی او ترهرشهدمځهئې دده د کتیبې دالندې ستر ګوته درېږی :

د ننګ تـو تـه بـه مې هرهـم وی
که پس لهمرګه پرمزارراشې مینه !

---

(۱) تاریخ سلطانی ٦٧ مخ

گرگین څوك و؟ اوولی قندهارته راغی: ددې سړي نوم چه څو لیکي

دمخه تېرشو اصلاً «وختنك» و، پخته گرجي اود گرجستان و، چه سلطانحسین
دفارس پاچا دی دقندهار په حکمرانۍ وټاکه. مگر دمخه ترهغه چه قندهار ته
راسي په گرجستان کې دپارس له پاچا څخه یاغي شوی و، څو په پای کې ونیول
شو او څکه چه داسلام دین ئې ومانه سلطانحسین ئې تر گناه ورتېرشو، وئې
با خښه اود «شهنواز خان» لقب ئې ورکړ (۱)

گرگین یوډېر عصبی المزاجه اوظالم اوتند سړی و، چه دپارس دملیت سره ئې
څه علاقه نه درلوده اوخورا خونخوارو، چه دهمدې خونخوارۍ په اثر داصفهان
دربار دېښتنو دابلولو دپاره چه نه ئې غوښتل دبل تراسارت لاندې وی مقرر کړ،
اود شلو زرو تنو لښکر سره ئې چه نور ډېر گرجستاني جگړن هم ورسره وه
دقندهار دبېگلر گی پنامه قندهار ته را واستاوه، او هم بل غرض چه دپارس
حکومت دده په را استولو کې درلوداو: چه دهند د حکومت په مقابل کې یو
ټینگ سدولري مگر گرگین یوازی دقندهار په ښار اوحکمرانۍ سکته ونکړه
بلکه دسرجان مالکم په اصطلاح چه وایی: «کمینه کشی پیش نهاد خود
ساخته قوام ریاست را در دوام سیاست شناخت» خپلو لښکروته ئې امر ورکړ
چه دخدای دمخلوق مالونه چور کړی، وینې وبهوی او ناموسونه ئې بې پردې
کړی، نوهغه و، چه سرجان مالکم وایي: «... ومصداق ان الملوك اذادخلو
قریة بظهور پیوست (۲)» اوگرگین پدې گمان چه په داسې شدت او سرزنش
به پښتانه خوار اومحکوم کړی دخورا سختۍ څخه ئې کار اخیست. نوله همدې

(۱) زندگانی نادرشاه پسر شمشیر - دنورالله لارودی اثر ۹ مخ
(۲) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۰۶ مخ

ځایـه څخه پښتانه دگرگین له ظلمونو او ستمونو په تنـگ شول خپل ملی مشر میرویس ته ئې استغاثه وکړه . ځکه چه دمخه مووویل چه داوخت په پښتنو کی بې لهمیرویسه بل څوك نهو ، چه پښتانه ئې دظلم لهاوره ژغورلی وای ، میرویس هم ددوی پهداد ورسید اودقوم آزادولو اوملی خدمتتهئې پرخپل تجارتی کسب چهپهاختهو، ترجیح ورکړه ـ نوداولس دآزادۍ پهفکر مشغولشو ـ اودگرگین سره ئې رابطهٔ پیدا کړه ، چه لاندی بهئې ولیکو :

میرویس او گرگین : میرویس وار دواره گرگین ته دخپلوۍ او دوستۍ دلاری راغۍ اوپخپله ذکـا او کـامل تدبیر ئې هغه ځانته جلب کړ ، او گرگین داسی وگڼله چه میر ویس دده له صمیمی همکارانو څخه دئ ، څوچه لنډ وروسته دگرگین پهمشوره میرویس اصفهان ته ولاړ اولههغه ځایهئې د پښتنو دمشرتوب خط راووړ (۱) چهگویا دگرگین په مصلحت دفارس دحکومت لهخوا دپښتنومشر مقرر شو .

چه قندهارته راوگرزید دلتهئې لهیوې خواملی اوقومی مشرتوب دخپلمتین فـکر او زرینی رایی په زور پداسی ښه توگـه اجرا کـا وه چه سلطان محمد پهقول « محسود اقران وسر آمدا بنای عصر » شو ، اوله بلی خوا ئې دگرگین سره داسی چلاو کـاوه چه گر گین دی یو درشتینو دولتخوا هانو څخه گڼله لـکه سلطانمحمد چه وایـی : « . . . بی مشورهٔ او بـکـا ری نپرداختی وبغیر اجازهاش اقدام صلحوجنـگ نساختی واکثر مالیات دیوانی دوردسترا بموافقت ومرافقت او بدست می آوردی ولشکر رابسر کردگی میرویس خان باطراف فرستادي ومالیات را حصول نمودی » (۲) برڅېره پردې ئې دښار دکلا نترۍ منصب چهپه هغهوخت کی ډېرلوی اوجلیل منصب باله کـېده همدرلود (۳) چه

(۱) تاریخ سلطانی ـ ۷۱ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ (۳) سرجان مالـکم ۱۹۷ مخ

کهٔئي ددې‌وخت سره مقایسه کړو ، نوښایی چه « دبلدئي رئیس » بهٔ‌ې‌وبولو.

مگر داټول کارونه تنهااوتنها ددې دپاره‌وه‌چه میرویس خان دخپل‌ملی مقصد اولوړ مرام دحا صلولو دپاره وړ او مناسب فرصت او وخت پلاټه اودده په خپله اصطلاح میرویښ غوښته چه فتنه ویده مړه کړی . څنګه چه‌دګر ګین ظلمونه ترحد تیرشول میرویس مجبوره‌شو دملی وکیلانو یوهیئت سره له یوې عریضې چه دګر ګین ستمونه اومظالم پکښې لیکـلی وه داصفهان دربارته ولیږی چه ګوندی دپښتنو په‌داد ورسیږی او لمړی سړی چه په هغه عریضه کی ئې امضا کړې وه میرویس‌و (۱) داهیئت چه اصفهان ته ورسېد هرڅو مره سعیه چه ئې وکړه خپل‌عرض ئې دپاچا حضورته ونه رسولای شوو ، اوتر ډیری مدې پوری ئې دقاپچیانو او در وازه والانو د ډیرښت له کبله دتشرف موقع ونه موند لـه څو په‌پای کی‌چه‌تر ډیر کوشش او زیار وروسته دپاچا حضورته ددوی عریضه هم وړاندی شوه چائي پرعرض غوږونه‌نیو ، دګر ګین دوستانو چه دپاچا په حضور کی وه پاچاته وویل چه : « این عریضهٔ باغیانست شا ئستهٔ اعتنا نیست (۲) » او هم‌ئې علاوه کړه چه : « این سرکشان می‌خواهند بشکایات ساختگی وبهتان ودروغ ازضبط وربط بیگلرگی برآمده بازعصیان نمایند (۳ » هغه‌و ، چه‌دپاچا له حضوره‌ئې سخت څوابونه اوشدیدشدید عتابونه واوریدل ، په‌ډیری مأیوسی اونا امیدی بیرته را وګرزیدل اوټول حال ئې پښتنوته ووایه او پښتانه ئې داصفهان ددربار په‌نفرت او خیالاتو پوه کړل .

ګرګین چه‌له یوې خوا دملت ناراضی ولیدله اوله دې عریضې خبرشو اوله بـلې خوائې هم‌لیده چه‌دمیرویس نفوذ اوقوت ورځ په‌ورځ تردولت‌خان ابدالی هم‌ډیر ږیږی نود ګرجی مشرانو سره‌ئې مشوره وکړه اوچاره‌ئې وغوښتله ، هغوی

---

(۱) تاریخ افغانستان ـ دمیلسیون اثر ـ پښتو ترجمه ۹۷ مخ(۲)سرجان مالکم۱۹۷مخ

(۲) دتتمة‌البیان ترجمه ۷٤ مخ ·

ورته وویل : « که اگر فرقهٔ غلجائی نیز مانند گروه ابدالی قوی گردد حا کم وقت از دست شان بجزبد حالی چیز دگری را نخواهد دید . . » هغهو ، چه گرگین او نور تول گرجی مشران دمیرویس دکښېښستلو په فکر کې ولوېدل چه کمه پلمه ورته جوړ کړی اودی له اقتداره واچوی او محکوم ئې کړی . دهمدې اختلاف په اثرئې څهمده وروسته میرویس دپاچا پهدښمنئ متهم کړ او دخپلو معتبر وملګرو سرهئې تحت الحفظ اصفهان ته ولېږه (۱) مگر « دافغان اوپارس جنګ » دکتاب لیکونکی لیکی چه گرگین دمیرویس له اهمیت او اقتداره بېرېدیء ، پهښکارهئې دهته دبندیګرت نوم نهواخیست او نهئې بندی کړ بلکه دتلبیس له لارې ئې میرویس ځانته وغوښت او په ډېرو نرمو او خوږو الفاظو ئې دده سره مذاکره و کړه او دی ئې پهقسم او لوړه دده دځان دسلامتیې لهخوا مطمئن کړ ، بوازې ئې داورته وویل چهدیئې داصفهان دربارته غوښتی دی ؛ بیائې نودی اصفهان ته واستاوه ، مګرپټ ئې خپلو سړوته و ویل چه په لار کې دده مراقبت و کړی اوددهٔ افعال او احوال ترنظر لاندی ونیسی . (۲) په هرحال میرویس پاداسی وخت کې قندهار پرېښوده چه گرګین دده د حبس مکتوب یوځای دده سره پاچاته واستاوه ، او په هغه مکتوب کې ئې دده اهمیت او دمقام لوړوالی لیکلی و ، اودائې ذکر کړی وهچه : « . . خوب است این مرد در اصفهان باشد ــ آرامی قندهار مربوط بحبس این مرد است ، ورنه باعث اختلال قوم وحکومت شاه در قندهار میگردد ، وباید باو هیچ اجازه عودت بقندهار داده نشود ! »

---

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۷ مخ وتاریخ افغانستان دمیلسیون اثر ۱۹۷مخ
(۲) دفارس او افغان جګړه ــ مخ

دادی چه د پښتنو ملی قائد میرویس صفوی دربارته دیوه بندی په حیث ځی وګورو چه داپښتون بندی به دیری کابینې په مقابل کښې څه وکړی ؟ ددې پوښتنې ځواب به څو مخه وروسته ووایو !

میرویس داصفهان په دربار کې : (۱)

مجردی چه میرویس اصفهان ته ورسید ، دی ئې یوه قوی او غښتلی ګارد ته وسپاره چه دی ښه وساتی او څو ورځې پر له پسې په بند کې و ، او له دې پیش آمد څخه لږ په اندېښنه کې و ، په تیره بیاهغه وخت چه وائې وریدل د پاچا کابینه ده ته په ښه سترګه نه ګوری ؛ مګر سره له دې هم باید لوستونکی انتظار وباسی چه دیوه پښتون میړه فکر چه هغه هم دیوه سیاسی بندی په نامه یاد شوی وی څنګه دیوې کابینې افکار مغلوبه کوی ؟ له محبس څخه ئې اعتماد الدوله اود کابینې نورو زعماوته پیغام واستاوه او اجازه ئې وغوښتله چه دباندی ورووزی او ددوی سره یو ساعت ملاقات وکړی ؛ اجازه ور کړه شوه ، را ووت ، لمړی ئې اعتمادالدوله ولید ، اود هغو ځورا قیمتدار وهندی تحفو اوسو غاتو وعده ئې ور سره وکړه چه له ځانه سره ئې راوړی وه . بیائې ددربار نور آراکین ولیدل او هر یوه ته ئې دمنصبو ددرجې په تناسب ښې ښې هدیې او تحفې وروړاندی کړې . په هغه ورځو کې ئې دیوان بیګ هم ولید اوده سرئې هم په ګرانبها وتحفو خپل ځانته قیمت کړ او غاړه ئې میرویس ته کښېږده شوله . ـ ځکه چه میرویس دشرقو ، او پوهېدیء چه دشرق په دربارو کې در شوتو په نامه تحفې څومره مهم مهم رول لوبوی ، او همدا ځای دی چه میرویس دقوم دآزادی دپاره دخپلی

(۱) کم مأخذ چه داصفهان ددربار وضعیت ښه ښر ګند وی اوپورته مقاصد له هغه څخه ترجمه شوی دی یو انګلیسی کتاب «دافغان او فارس جنګ» په نامه دی ، چه دلته استفاده ځینی وشوه ..

بهائي او تيمول څخه کړ اخلی او د اصفهان د دربار دارا کینو زېبې را نیسی او دوي دخان پرخوا کوی .

بله ورځ ئې وار وېـله چه دداخلي چارو اوقضایا ودحل دپاره یو لوی مجلس جوړېږی نوزيارئې ويوست چهدې مجلس ته لاره وموهی اولاره ئې هم وموندله، کوم وخت چه مجلس منعقد شو ، دیهم وبالـه شو ، دمجلس رئیس داستفسار په توګـهد ګرګـین په باره کې لهمیرویس څخه پوښتنه وکړه، میرویس ددې دپاره چهدمجلس نظریهدګرګین پهباره کښې ځانته معلومه کړی د پورته پوښتنې په ځواب کې ئې د ګرګین خورا ډېر صفت وکړ او و یویل چه ګرګـین د خپل ورور پهحیث ګڼی او د ګرګـین دزړ ورتوب او عدل او مساوات په باب کښې اود صفوی حکومت په نسبت دهغهدفرمانبرداری په شاو خوا کښې ښه نظریه ورکړه اوعلاوه ئې کړه چه:«دارشتیاوه ، کوم وخت چهمغول دګرګین لهمقرریدو دقندهار دنائب الحکومه په حیث خبر شول ترهرچا دمخه مادده له قوته کار واخیست او د ګرګـین بې استشاري می دقندهارپه ساتنه کې زیار ویوست . . . »

په دې وخت دیوان بیګ چهد ګرګین طرفدارو ، وخت غنیمت و ګـاڼه او دګرګین پهبدویلوئې شروع وکړه ، ويويل : «ګرګـین ډېر فضول سړی دی دی تراوسه ونه پوهېدی، چه میرو یس دی د ځان ورور بولی ، ددهسره ئې ډېر ظالمانه رفتار وکړ ، اونهپوهېږی چهمیرویس ددهحقیقی معاون اوملګری دی ...»

ددې ورځې مجلس تېرشو ، وایې چه دمیرو یس فصاحت او بلاغت مجلس په حیرت کې واچاوه .

بله ورځ دیوان بیـګ ګرګـین ته وليکل چه : « تو لیاقت جمع آوری یکصد هزار تومان رانداری ! » داسل زره تومانه معلوم نهدی چه آیاپههغه وخت کښې داسل زره تومانه دقندهار مالیه وه که څنګه ؟

بهرصورت څوورځی وروسته بیا میرویس خبر شو چه د اعتماد الدوله په کور کی
یو مجلس جوړ یږی خپل ځان ئې هلته ورور ساوه او دسیل کوونکو په ډله
کښې کښیناست او د مجلس د ټولو اعضاو سره ئې دلاس روغبړ و کړ (له دې څخه
معلومیږی چه په دې وخت کښې ده کولای شوه د اعتماد الدوله په اجازه هر ځای
ته ولاړ شی) ـ تر یوې لحظې وروسته صدر اعظم میرویس ته داسی وو یل :
« ستا په باره کښې له قندهاره یو مکتوب راغلی دی ، او څنګه چه تا پخپله ددې
قابل بولم ، نو خواهش کوم چه پخپله تاسی د حقیقت له رویه اعتراف و کړیء
او څه چه مو لیدلی وی هغه بیان کړیء » کله هم میرویس داسی سړی نه و ،
ئې چه د مخه د اصفهان د دولت رجال نه پیژندل او د دوی پخپل منځ کښې د دوی
د یر خلافی څخه خبر نه و ، مگر د دې دوو مجلسو څخه ده ته ښه څرګنده شوه چه په
کابینه کښې پارتۍ پارتۍ بازی ده او برخلافی شته ، ده وغوښته چه څه وو ایی مگر
اعتماد الدوله د میرویس په طرفدارۍ مداخله و کړه او وې و یل : « ته نباید
د تعصب او هغو مظالمو له رویه چه ګرګین ستاسره کړی دی کار واخلی ، بلکه
باید د حقیقت له رویه توضیحات ور کړی اوزه یقین لرم چه ته داسی سړی نه یی
چه خلاف له حقیقته به څه وو ایې ...» میرویس خان چه د دوی پارتۍ پارتۍ بازی
په پټه خوله تماشا کولې نو ئی فائده په دې کښې ولیدله چه نور نو له حقیقته څخه پرده
واخلي او د زړه څخه رشتینی رشتینی خبر ی و کړی او داد ول ئې په خبر و شروع و کړه :

« تاسی زما څخه د حقیقت پوښتنه و کړه اوزه هم پښتون یم ، باید حقیقت ووایم
او هغه دادی چه کله ګرګین څه مده نورهم په قندهار کښې پاته شی د قندهار وضعیت
به ډیر وران شی او د قندهار د حکومت هڅونه او جوارح به داسی سره بیل شی چه ،
نور به ئې یو ځای کیده امکان و نلري ـ ځکه چه ګرګین تر اوسه پوري نه دی قادر
شوی چه خپل عسکر هم اداره کړی او د حیا او عفت تر قانون لاندې ئې را ولی

هغه کسان چه څه سرئې هم نه و، بنو ر ولی گر گین دهغو ملاو نه او ثروت غضب کړه اودهغو اولادونه ئې دخپلو عسکرو سره گرجستان ته واېږل او په دې کې ئې زيار ويوست چه بغی و کړی او ياغيان شی مگر مانه پر پښودل ...

نو ښه، کم وخت چه ډېری روبی او تمول سره يوځای کړی او ډېر عسکر هم ولری، نو آياد اخطره نسته چه دهغه دحکومت سره موافقه و کړی ؟

کم شی به وی چه گرگين له دې موافقې څخه را وگرزوی ؟

ولی پاچا دگر گين پر ځای دخپلې کا بينې څخه يو لائق او تجربه کار وزير چه له خپله دينه او مذهب او ملت څخه وای دسلطنتی کارو داجراد پاره انتخاب نکړ ؟ تر لمر سپينه ده چه يو وخت به دا پست فطرته سړی داسې موقع پيدا کړی چه د سلطنت دورانې او خرابې سباب او علل راغونډ کړی ...»

پردې ځای دمير ويس وينا پای ته ورسېدله او ټول مجلس په دقت وار و بدله طبيعی دديوان بيك پارتی چه دگر گين په خوا وه ده له دې وينا څخه خوا شينی او زړه تنگی شو له مگر بالمقابل داعتماد الدوله پارتی ډېره خوښه او خوشاله شوه اودمير ويس سره ئې قول و کړ چه دمقابلې پارتی په مقابل کې ئې تقويه او محافظه کړی او مير ويس هم داخبره له خدايه غوښته، تر هغه وروسته مير ويس هر ځای مقبول واقع کېدی خصوصاً داعتماد الدوله پارتی دده ډېر احترام کاوه او دې پارتی نه يوازی دمير ويس شفاعت پاچا ته و کړ، بلکه دگر گين ظلمونه او ناحقی ئې ټول له پاچا ته څرگندې کړې او دفارس پاچائې دمير ويس څخه خوښ او راضی کړ او پاچا هم مير ويس له قيده معاف کړ .

په دې وخت کې که مير ويس غوښتلای قندهار ته تلای شو، مگر دپارس ددربار برهم او درهم وضعيت ده په مغزو کې نور خيالونه پيدا کړه، چه په هغو کې نه يوازی دقوم دآزادې رازيږ و، بلکه دپښتنی خاوری وسعت او ارتوالی هم په نظر کې نيول شوی و .

په دې وخت کې دده دوې مهمې قوې وې: لمړۍ قوه ثروت او بډاېنې، دوهمه قوه قابلیت او سیاست. او له بلې خوا هم داصفهان د دربار وضعیت دده د کار رواېی دپاره ښه زمینه تهیه کړې وه خوسره له دې ټولو بیا هم میرویس له تعجیل او تلوارې کار وانخیست او په دې لاره کې ئې سنجیده سنجیده قدمونه اخیستل او داهم باید ووېل شي چه دمیرویس دالمړی سفر نه و، چه داصفهان دربار ته تی، بلکه لکه ربدی خان مومند (دمیرویس صمیمي ملګری) چه پخپل کتاب محمودنامه (۱) کې لیکلی دا تګ څلورم تګ و، چه دقوم د آزادۍ دپاره اصفهان ته تللی و، لکه دمیرویس خان دخولې چه وایي:

داڅلورم وار دی چه راغلم سلطانه ... عرض د ظالم لدلاسه کړم سلطانه

که پاچا نکړي داد خواهي دمظلوم ... ظالم حاکم کا، ظلم ډېر پر محکوم

جورچه ډېر سي سلطنت سي برباد ... د ظلم قصر بې‌بنا بې بنیاد

ګرګ دی ایله کړ پر رمه سوشبان ... جورستم کاندي بیحد ګرګین خان

موږ له طاقت نسته چه کړو به زیاتي ... صبر پر ظلم د ظالم لا ر مني

کا فر کو لا ی سلطنت سي مدام ... که و کړي داد، نه وي جابر پر انام

مګر ظالم خو نسي کړای سلطنت ... خالق رحیم دی، ور کوي خلافت:

چاته؟ چه زړه ئې وي په مهرودان ... دخدای عیال ګڼي پر مخکه انسان

سلطانه! واوره په ښې غوږ داوینا ... مکړه ستم د خلق الله په هر چا

د ستمګارو پای، ورانی دی خراب ... دظلم اور ئې کا پخپله تراب

---

(۱) ربدی خان چه دمیرویس صمیمي ملګری و، او پخپله ځای کې به ئې مفصل شرح حال راشي یو کتاب د «محمود نامه» په نامه په پښتو نظم کړی دی چه څلور زره بیتونه رسیږي او ټول هغه واقعات ئې پکښې راوړي چه ده پسترګو لیدلي دي، مګر متأسفانه دا کتاب وروستۍ ترهغه چه سطا تحسین ز رطلا وی صله ورکړه ورک شوی دی - یوازې یوه برخه ئې چه دمیرویس تګ اصفهان او حج ته او هلته دمیرویس مناجات او خوب ایدل او دمیرویس مرګ څرګند وي په پټه خزانه کې ضبط شوې ده (بینوا)

دمظلوم آه داسی کاری وی گوره   چه‌اور ئې نه‌ځی دظالم له کوره
سلطا ن ! گوره پر ځان رحم کوه   خپل کلی کورپه‌جورمه‌ورانوه»

* * *

دسلطان حسین صفوی دخولې بیاداسی ځواب ور کوی :

« پاچاوېل : زه‌نسوای کولای چاره   د گرگین ظلـم و ستم د پـاره
که ئې معزول کړم‌قند هارته بربېزدی   جورو ستم اوخپل‌شعارنه‌پرېږدی
گرگین‌خو گرگ‌دی‌گرگ‌خوظلم‌کوی   و یئی نو ینه هم پسو نه خیری
زه‌هم‌خائف‌یم ، چه‌به ځکړم گرگین   نامسلمان‌دی ، ارمنی دی بیدین
نه په‌اسلام کی ځان پـابند گـڼینه   نه‌نصرانی نه له عیسی‌پیریږیه» (۱)

* * *

دمیرویس تـگ حج ته : هغه‌وخت چه‌دپارس پاچاپه‌اورآواز دمیرویس بیگناهی اعلان کړه په دربار کی دده رسوخ یوپه دوه تینگ شو ، ترڅه‌مدي وروسته ئې دبیت‌الله دزیارت اجازه وغوښتله اودا دلیلونه‌ئې پیش کړه ، وې‌ویل :

« . . . ددنیا له مشقتو او تکـالیفو څخه ستړی شوی یم ، اوبل ناروغه یم ، او دریم خوړا ډېر شوق لرم چه دمقدسو ښارونو او ځایونو زیارت و کړم اوځو شپې ورځی هلته تیری کړم او دخدای لوی پاك دربار ووینم اود مکې اومدینې په زیارت مشرف شم ـ او ترهغه وروسته نو په ریاضت او دعا بوخت شم ـ که‌اعلیحضرت اجازه را کړی تردي زیارت‌وروسته‌نو بیرته دلته‌راځم‌اوخپله‌تو له کورنۍ دقند هار څخه‌اصفهان‌ته راولم‌او دلته‌ژوند کوم ؛ هو ، که‌ستاسی خوښه‌وی خپله تو له قبیله او خپلوان دلتهٔ را غوارم او امر صادر کړیء چه‌راسی (۲)

(۱) پټه خزانه ۱۳۹ مخ (۲) دافغان او پارس جگړه.

ځنګه چه سلطان حسین ظاهراً دمذهبي مراسمو سره پابنده و، ځکه ئې ونشوای کولای چه دمیر ویس داعزم فسخ کړي او علاوتاً د میرویس له خبر و څخه ډیر خوشاله هم شو، نو وي ویل: «هیڅوك دي په میرویس غرض نلري او نه دي څوك له دې لوی عزمه څخه را ګرزوي» میرویس دخپلو ملګرو سره دمکې خواته روان شو او مکې ته ورسید.

دحجاز با نفوذه او مقدس علمأ ئې وليدل اوهغه تحايف او سوغاتو نه چه ئې دفارس څخه دځان سره راوړي وه هر يوه ته ئې دهغه دنفوذ په مقدار ور کړه. بیانو مدینې ته ولاړ اودهغه ښار مقدس ځایو نه ئې و کتل اودهغه ځای دمعتبرو او بانفوذ و اشخاصو سره ئې هم ملاقات وکړ او هدا یا او تحفې ئې ور ورانډې کړې.

* * *

دمیرویس مناجات په مدینه کښې: ریدی خان مومند پخپله محمود نامه

کښې ليکې چه په مدينه کښې مير ويس داسې مناجات و کړ چه د لته عيناً هغه منظومه را نقل کوو:

ولاړ يءدشپې ئې په يثرب کاڅرياد
رسول دخـاي ته «چه سوقوم برباد

ستا پر امت راغيء دظلم دوران
واوره رسوله د دي قوم فغان

پښتون خوستا پر نامه ځان کړي فدا
اي خیرالناسه! وا وره ته ئې ندا

وژ غوره دوی، ته دظالم له لاسه
ګر ګين له منځه د پښتون وباسه

ستا په نامه دي،ء کلمه ګويه پښتون
نه به سې هيڅکله له تانه راستون

مرګ وژوندون مو د اسلام دپاره
ستا د دربار ستا د سلام د پاره

مدمو کړه هېر خيرا لوري رسوله!
فخر ڪکونين نورالهدی رسوله!

او ښکې مې څاڅي پردرباريم ولاړ
قوم سو په اور دظلم تو له لتـاړ

يووار نظر و کړه پرموږ چه سو ورد
و ظالما نو ته تر خو به يو پړ

ستا لطف ومهردی شامل پرجهان ‌ ‌ ‌ هرخراب زړه دی‌ستا په مهر وذان
که‌ستا نظرنه‌وی خراب سو پښتون ‌ ‌ ‌ په‌اور دظلم تور کباب سو پښتون
واغلم له لیر ی ستا در بار ته نبی ‌ ‌ ‌ ته می شفیع سه خدا ی غفار ته نبی
چه پرپښتون قوم نازل کا رحمت ‌ ‌ ‌ کړی ئې‌خوندی ناموس پخپل مرحمت
لاس دظالم‌ئې له‌گر یوانه کا لنډ ‌ ‌ ‌ وچ سی د ظلم د گند و خیر د نډ
ستاشریعت‌سی ټینګ په منځ دپښتون ‌ ‌ ‌ ورك سی بیداداو کم‌سی‌رنځ دپښتون
دامی دی‌ء سوا ل ولاړ و درته یمه ‌ ‌ ‌ محتاج دی تش و لېز نظر تـه یمه
د قوم حال کړم درته عرض په ادب ‌ ‌ ‌ ته یې بادار د کل عجم او عر ب
بیله تا نلر ی پښتو ن خوا له گر ‌ ‌ ‌ ته‌یې ملهم د خوږو زړو د پر هر
وژغوره زموږ نام وناموس له بیداد ‌ ‌ ‌ کړو بې نا مو سو ظالما نو بر باد
سر که را پورته زموږ حال وگوره ‌ ‌ ‌ د ظا لم ظلم بد احوا ل و گو ر ه
نه ئې له تا شر م و حیـا سته نبی ‌ ‌ ‌ نه شرم کـا دی له عیسیؑ اومنی

عرض می دحال وکا ، وتاته پیشوا
بل څوك مونسته خوا له گر په دنیا»

د میرویس خوب لیدل : همداشان ریدی‌خان په محمودنامه کی راوړی‌چه

میر ویس نیکه تر پور ته مناجات وروسته په همهغه شپه خوب ولید چه حضرت صدیق (رض) او حضرت عمر فاروق (رض) میرو یس‌ته‌داسی وایی:

«وی‌ای سپین‌ږیری نورخه‌غم‌مکوه ‌ ‌ ‌ قوم دی خلاص سو کورت ماتم مکوه
ولاړسه خپل‌قوم‌ته‌دازیری کړه ژر ‌ ‌ ‌ چه د ظالم سو کم نقصان او ضر ر
پښتون به‌خدای کاله ظالمه آزاد ‌ ‌ ‌ نه به سی ننگه او ناموس ئې بر باد
خدای به‌داقوم کـا په‌رحم ودان ‌ ‌ ‌ نوم به ئې وینه مجاهد پر جها ن
تل به‌دخدای په‌بندگی کی‌وی‌لوړ ‌ ‌ ‌ څوك به ئې‌نکـا سر په تیټه ورځوړ

کلمه دخدای بهوی جاری پهافواه ــ زر کوی دوی به پهدې لاره کې ساه
خوئې طرهوی داسلام په بنګړی ــ ندبهسی ورك نوم ددې قوم له نړی »

دقت: ګران استو نکی پوهیږی چه په وروسته واقعاتو کښې چه میرویس قندهار ته ولاړشی ددې خوب نقل کول یا او رول په هغه عصر کې د پښتا نه ملت پهروح کې څه شور پیدا کوی ؟

ځکه چهداسې روایات که څه هم حقیقت ونلری دیوه داسې مسلمان ملت په روح کې لکه د پښتانه ملت چه دی، سربیره پرملی احساساتو یومذهبی او روحانی تحریك اوشورهم پیدا کړی. نو هر کله چه مذهبی اوملی احساسات سره یوځای شول نو رنوداسې ملت دخوځولو اوپهشور راوستلو پهمخ کښې هیڅ بل مانع نشی دریدلای او هر اقدام چه و کړی ددې دوو قوو په اثر حتماً یاهحو کیږی اویا کامیا بیږی .

هغه سوالو نه چه میرویس د حجاز علماو ته وړاندې کړل:

وروسته تر هغه چه ئې دمدینې علماو ته هم تحفې ور کړې بیر ته مکې ته راغی او «دافغان او پارس جګړه» د کتاب لیکو نکی لیکی چه میرویس په حجاز کې دهغه ځای خورا لویو لویو مشهورو ملایانو ته دعوت ور کړ او هغوی ته ئې پټ دخپل زړه رازو وایه او ددوی څخه ئې تحریری ځوابو نه وغوښتل او ورته ئې وویل:

«..موږ ددوو مملکتو ترمنځ واقع شوی یو چه یو دهند امپراطوری ده او بل دفارس مملکت دی موږ دمحمد (ص) پهدین یو او پرځو قبیلوسره ویځلی شوی یو .

لیکن څهمده دمخه زموږ مملکت ته رافضی او شیعه ګان راغلی دی او ددوی دلاسه دېر غیر قابل او نهزغمېدو نکی ظلمونه وینو او س ئې د ګرګین پنامه یو رافضی بیګلر ګیّ چه ډیر ظالم دی زموږ پرسر درولی دی چه خلاف دقانون او عدالت څخه پر موږ او زموږ پر کورنیو ظلمونه کوی .

« په داسې حال کې اې بزرګو او لويو عالماو! آيا موږ حق نلرو چه دخپل دين اوناموس دپاره توری له تيکو را وباسو؟

که موږ ددوی پمقابل کې دخدای درضا دپاره دجنګ اعلان وکړو اودوی مات کړو آيا ددوی مالونه موږ ته څنګه دي؟ » (۱)

دهر سوال په مقابل کې ئې مثبت او کافي ځواب ورکړ ـ مګر ميلسيون دسوالو شکل بل ډول بيانوی او ليکي چه داسې وه :

« ۱ : آيا دهغو مسلمانانو دپاره چه پخپلو ديني کاروکې آزاد نه وی دتوري پزور ځان آزادول روا دي؟

۲ : که ديوه ملت مشران ناچاره شي ديوه بې‌دين پاچا سره بيعت وکړي او هغه پاچا د بيعت دلمړني شرطو مراعات ونکړي آيا هغه ملت کولای شي خپل بيعت فسخ کړي؟ »

ددې دواړو پوښتنو پځواب کې ئې د « بلاشك » کلمه وموندله (۲) خو سرجان مالکم فقط دو مره ليکي چه : « . . . درمکه‌فتاوی ازعلمای اهل‌سنت گرفت که محاربه باشيعه وقلع وقمع اينطايفه موافق قانون شرع شريف ومطابق احکام ملت حنيف است » (۳)

په‌هر صورت کوم وخت چه ميرويس بيرته اصفهان ته را وګرزېده دفارس د حکومت پرخلاف ئې ډيرې مهمې فتواوی دحجاز دعلماو او روحاني طبقو څخه پلاس کې وې اوبيرته را وګرزېد .

---

(۱) دافغان او فارس جګړه

(۲) تاريخ افغانستان ـ د ميلسيون ـ دمنشي احمدجان پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) تاريخ ايران ـ دسرجان مالکم ۱۹۷ مخ

دمیرویس بیرته را گرزیده : میرویس اصفهان ته‌را وگرزېده ـ دمکې

څخه ئې خپل له ځانه سره ډېر خوشبویه شیان اوعنبر راوړه اوهغو کسانو ته‌ئې

وړاندی کړه چه دنفوذ اواعتبار خاوندان‌وه اود هغوسره‌ئې ملاقاتونه هم وکړه،

دهغو په زړو کی ئې کامل نفوذ وموند . او ټولو دی پا چا ته مقرب کړ ـ دده

دور اندیشې اوعقل‌ئې وستایه اوپه‌سلطنتی چارو کی‌ئې لاره ور کړه(۱) مگرمیلیسون

لیکی چه‌میرویس کڅه‌هم له‌وزیرانو سره تنگ اوراتنگ درلود ، خو په‌ښکاره

ئې په ملکی معاملو کی مداخله نکوله (۲) اوښائی داددې دپاره‌و، چه‌داصفهان

دربار پرده په‌گما نه‌شي ـ په دې وخت کی کڅه‌هم میرویس خان ته دا شوق

پیدا شوی‌و ، چه قندهارته ولاړشی اوهغه نقشه چه له خپله ځانه سره ئې طرح

کړې‌وه عملی کړی مگرپه‌دې ملی‌مرام کی‌ئې تلوار روانه باله اوله‌ځانه سره‌ئې

فیصله وکړه چه‌څه مده لانورهم په اصفهان کی پاته شی .

یو تصادف : په‌دې وخت کی چه میرویس خان له مکې څخه اصفهان ته را

گرزېده داسی یوعجیب تصادف واقع‌شو چه‌دمیرویس دپلان‌دعملی کولو دپاره ئې

زمینه خوراښه مستعده کړه او میرویس ته‌ئې ډېرښه فرصت پلاس ور کړ چه‌خپل

کارونه پاخه کړی اوخپلی نظریې عملی کړی .

واقعه داوه : چه په دې وختو کی « شماخی » ته یوسفیر را ور سېد چه دروس

دامپراتور «پتر کبیر» له خوا داصفهان دربارته راتلی ـ داسړی «اسرائیلاری»

نومېده (۳) اویو سړی‌و ، چه‌په اصل ارمنی دفارس د « قاپانلوی » و . داسړی

وروسته ترهغه‌چه‌په‌فرانسه ایټالیا اوآلمان کی دقهوه‌خرڅوونکی پنامه په‌سیاحت

(۱) دافغان اوپارس جگړه . (۲) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) Israëlorii

مشغول و ، دلمري «لئوپولد» د آلمان دامپراطور په عسکرو کې داخل شو ، اوورو ورو ئې په هم هغو عسکرو کې یو جزئي منصب پیدا کړ او څنګه چه یو دسیسه کارسړی و ، « داتریش » دوزیرانو په دربار کې ئې هم پښه خلاصه شوه او څنګه چه دشرق اکثرې ژبې ئې زده وې نو مامور شو چه اسلامبول ته ولاړ شي او هلته څارو کړي چه ایا عثماني دولت د هغې روغې دمنلو دپاره آماده او حاضر دی چه اطریش او دهغه متحدینو (آلمان او لهستان او ونیز) ئې پیشنهاد کاوه ؟

او دا هغه روغه ده چه په (١١١١ هـ) کال ئې تړون وشو .

وروسته تر هغه اسرائیل اری د روس دقیصر خدمت ته راغی ، او دهغه په عسکرو کې ئې منصب وموند (١) خو بیا چه ئې دروس دولت ته په عثماني مملکته کې ښه خدمتونه وکړه نو ئې دهغو خدمتو په عوض کې دپتر کبیر څخه خواهش وکړ چه دی دسفیر په عنوان دپارس دربار ته واستوی ، امپراطور بر څېره پردې چه دده دا خواهش ومانه امر ئې وکړ چه هر څو مره مال التجاره چه دی او دده ملګري له ځانه سره وړي د ګمرک محصول څخه دی معاف وی (٢) دا امر ددې باعث شو چه خورا ډېر ارامنه پرده بالدی دخپلی تجارتی ګټې دپاره راغ نډشي . هغه و ، چه اسرائیل اری دروس دامپراطور له خوا داصفهان دربار ته معرفي شو ، اسرائیل اری تر هغه دمخه چه اصفهان ته ولاړشي «وینه» ته ولاړ او د تېرو خدمتو له امله ئې داتریش دامپراطور څخه دسلطان حسین پنامه یوه سپارښتنامه واخیستله او له هغه ځایه بیاد پاپ دربار «روم» ته ولاړ او پاپ هم د پارس دپاچا پنامه یو خط ور کړ (٣) تر دې تولو سپارښتنامو وروسته د ډېر و ارمنیانو او روسیانو سره «شماخي» ته وارد شو او دپارس سرحد ته را ورسید .

---

(١) کاوه (مجله) دوهم کال د ١٢ شماري ضمیمه ٨٧ مخ (٢) تاریخ ایران سرجان ملکم ١٩٧ مخ

(٣)

دپارس وزیرانو چه ددې سفیر دراتګ خبر واروید، نویوسړیئې وروا ستاوه چه ددې سفیر هویت اواحوال ځانته څرګند کړی اودوی خبر کړی چه داسفیر څوك دی ؟ او د کم ځای دی ؟ اوملیت ئې څه دی ؟

ددوی سړی چه بیرته راغیء دوی ته ئې وویل چه داسفیر په ملیت ارمنی دی؛ کم وخت چه دوی داخبره واوریده ډیر مشوش شول، خصوصاً چه دې سفیرویلی وه چه دارمنیانو شهزاده دی . ځکه چه دوی نه غوښته چه یو ارمنی سړی د سفارت په لقب (هغه هم دروس دسفارت بنامه) داصفهان دربارته راشي ، له دې کبله ئې نودفرانسه دسفیر «میشل» نامی سره چه دفرانسه دخورلسم لوئی لهخوا دتجارتي چارو دپاره په اصفهان کی و ، مشوره وکړه او له هغه څخه ئې وغوښتل چه ددې سفیر ملیت او نژاد ښه ورته څرګند کړی او دوی ته دامعلومه کړی چه دروس امپراطور ته په څه نسبت معرفی شوی دی او څه قرابت ورسره لری ؟

د فرانسه سفیر چه هم داسرائیل اری په را تګ خوښ نه و (ځکه چه دې سفیر دهغه لئو پولږ اعتماد نامه په لاس کی اوله چه د فرانسویانو سره په جنګ اخته و اوهم ئې اروبدلی وه چه اسرائیل اری خیال لری داسی اسباب راغونډ کړی چه کاتو لیکی کشیشان له پارس څخه وشړل شی (۱)

نووې ویل : « . . . حقیقتاً داسفیر نژاداً ارمنی دی _ څه تر دې د مخه ئې په فرانسوی عسکرو کی کار کاوه اودفرانسوی عسکرو دباره ئې کافی درستو له بیا دیوه عسکر پنامه په خدمت کی داخل شو ، دخو وظیفو تر اجرا و روسته یو کښته منصب ور کړه شو _ څو واره هم جرمنی ته ولاړ او دلئو پولږ خصوصی ترجمان و ، بیا په روسی خدمت کی شامل شو او دسروانی په عهده مقرر شو او دجرمنی شهزاده دی دروس «تزار» ته معرفی کړ _ دادی چه اوس داصفهان دربار ته دیو

(۱) کاوه مجله ۳ کال د ۱۲ شمارې ضمیمه ۷ مخ

سفیر په حیث را استولی شوی دی » (۱)

او د فرانسه سفیر به د خپلو خبرو په پای کښی داویل چه «د اسرائیل اری طالع هم ده په نامه کښی پټه ده که د ده د نامه توری وروسته وړاندی شی داسی جمله ځینی جوړیږی چه په فرانسوی ئې داسی معنی کیږی «دی پاچا کیږی » (۲) کم بل شی چه د دربار دارا کینو وحشت ئې ډیر اوه د قره باغ د کلی دیو سړی Aghwanitsch نامی پیشگوئی وه چه خلکو ته ئې داسی ویل :

«د اسفیر دارمنی پاچهانو څخه دی چه زموږ په کتابو کی ئې د مخه هم ذکر راغلی دی چه یو وخت به پارس ته راشی او د اځای به د ده تر تصرف لاندی شی او دا سړی خو دار منیانو حکومت پخوانی عظمت ته ونه رسوی پر ځای به نه کښینی» هغه وخت چه دی شماخی ته راورسیدی سوه ارمنی کسان ورسره وه چه دلته سل نور کسان هم ورسره شوه او ویل ئې «زه د پخوانیو ارمنی شاها نو خلف یم!» دا پیرو با گمه ډیر زر خپور شو ، او لکه څنګه چه دوی په پخوانیو کتابو کښی لیدلی شوی وه دوی ویل :« پر یږدی – چه دی زموږ پاچاشی ، دی خپل مملکت ته راغلی دی او باید چه حتماً زموږ له خوا تقویه شی »

د فرانسه سفیر چه دا پیرو پاگنده او ورید پاچا ته ئې وویل :« د د نیاار منیان دا سړی هغه پاچا بولی چه د هغه باره کښی د دوی کتاب پیشگوئی کړی ده !» او په خپلو خبرو کښی ئې ډیره مبالغه و کړه او وی ویل چه هرڅو زر کیږی باید د دی بلا خو له پټه کړه شی - پاچا ډیر په چورت کښی و او ید اودستی ئې اعتماد الدوله راوغو ښت مشوره ئې ځینی وغوښتله چه د دی سفیر به راتګ کښی څه وائی ؟

اعتماد الدوله ویل : اجازه ورکړی چه راسی !»

---

(۱) د افغان او پارس جګړه .

(۲) Israelorii=Iiseraroii(roy)

دمیرویس استفاده له موقع څخه: موږ تر او سه چه دمیرویس نیکه حالات

لوستي دي، میرویس موږ دیو دیپلومات او سیاسي هوښیار سړي مونږلي دي نو ځکه دي تصادف میرویس ته ښه موقع پیدا ور کړه چه د ارامنه او گرجیانو په باب کښي او ددوی سره دگرگین د مناسبت په شاو خوا کښي هرڅه چه وغواړي هغه و وایي، ځکه چه دده وینا ظاهری رنگ هم درلود، که ئې ویلای چه ارمنیان او گرجستان غواړی چه آزاد اوسي او گرگین خان ددي کار لمړی محرك دی شاید حقیقت به هم داسي ښکاره شي، خصوصاً هغه وخت چه د کابینې د اعضاو په نظر داغوته نه خلاصېدونکې ښکاره شوه او میرویس ئې دمشورې دپاره مجلس ته راوغوښت (۱) ښه زمینهٔ مساعده وه چه باید میرویس له خپلی وینا او تلقیناتو څخه کوم کار چه زړه ئې غوښت اخیست.

چه مجلس ته حاضر شو دواړو پارتیو ده ته رجوع وکړه او ور ته وي ویل :-
کمه نظریه ښه ده؟ «دسفیر پرېښودل او که ئې گرفتارول؟» ځکه چه یوه پارټي د دې نظریې پرخواوه چه سفیر دی گرفتار شي او بله ددې نظریې مخالفه وه، څوك لا هم بې طرفه ناست وه - بیائې نو دمیرویس څخه داسې خواهش وکړ :-
«... موږ ستا خبرای درکړی رایي او ستا سلیم عقل ته ضرورت لرو - ته څه وایې؟»
میرویس وارد واره دوی دواړو ستاېلو او احترام شکریه او خپله خاکساری په خو کلمو کښي خلاصه کړه او بیائې داسې وویل :-
«زما په عقیده ددې سړی راتگ سیاسي رنگ لري - چه دې خاوری ته راداخل شي ستاسي دقوې تر شعاع لاندی کېږی - نو ددې قدرت او واك به پیدا نکړی شي چه کومه فتنه او شخړه جوړه کړی - که تاسي د کمی شخړی انتظار له ده څخه لرئ، نو پرې ئې ږدئ چه اقدام وکړی - بیا تاسي کولای شئ

(۱) دافغان او پارس جګړه په انګلیسي . افغان تاریخي په ترکي ژبه

چه دی محبس ته وسپارىء او په يوه جام ئي کار تمام کړىء . او کله چه د کوم داسې اقدام و نکړ ترخه مدي وروسته چه وخت ئې پوره شو بيرته ئې « زار » ته ور واستوىء په دې صورت کښې به دده په حق کښې لوی توهين شوی وی او خورا به سپک شي ځکه چه دی ئې د باغيانو د پاخولو او دهغو د مجلس د اور بلولو دپاره دې ځايته را استولی و ، او نا کام ولاړ — . لهدې څخه هم بايد و بېرېږىء که دا سفير ستاسي په دربار کښې قبول نشي احتمال لري چه د گرگين د وروره په شان غيل خان روسي قونسلگرۍ ته ورسوی او دار منيانو د سر کښي او طغيان باعث شي — هغه وخت نولا زمېږی چه د گرگين د هنگامې په شان يوه بله هنگامه توده شي او د ډېرو خلکو وينې به توی شي او تر حد زياتې پيسې به ولگولی شي . . . په هر صورت کوم شی چه په دې وخت کښې مهم او ضروری ښکاری دادی چه تر هر څه د مخه بايد خپلو سرحدا تو ته توجه وکړیء — وگوریء : له يوې خوا گرجي شهزادگانو د روس له قيصر څخه د مرستې او ساتنې غوښتنه کړې ده او نظر علي خان د گرگين دا کا زوی او د گرجستان والي ئې روسي دربار ته استولی دی (١) او له بلې خوا هم پوهېږی چه گرگين دارمنی ټبر څخه دی ، څه ليری نه ده چه د روسيانو سره علاقه پيدا کړی — هو ، گرگين فرصت او وخت لټوی چه سر کښی وکړی (لکه د مخه چه ئې هم په نا کامۍ سره اقدام ختم شو) او هغوی به د خپلی مرستې دپاره راوغواړی او له خپلو گاونډيانو څخه به استفاده وکړی او يا خپل حکومت د هغه پاچا ته تسليم کړی او د هغه سره قول او تړون وکړی چه دده سره مرسته وکړی او داهم څه ليری نه ښکاری چه پخپله له پښتنو څخه استفاده وکړی ، هغوی پخپله پارټۍ او حزب کې داخل کړی . ځکه زه هلته حاضر وم او دده کارونه مې ليدل —

---

(١) کاوه مجله ٢ کال ١٢ شماري ضميمه ٨٩ مخ .

گرگین لەماخخه کوم مخالفت ونەلیدـ اوده ماظلم کړی و، مگر زما وجودئې هلته نه غوښت اوزه ئې له هغه ځایه لیری کړم خودی پخپل مقصدبنه کا میابه‌شی که زه هلته وای او (خدای دی نه‌کوی) کمه‌واقعه دیښتنوپه‌منځ کښی پیښه شوې وای په خورا آسانۍ سره ماکولای شوای چه هغه اور مړ کړم په هر صورت که داسفیر ومنل شی نود راتلونکی خطر دپاره باید کم از کم دور اندیشه او سئی او دده په کار او کړو اوعمل پسی ډېر مواظب اوڅارووسئی ... » (١)

میرویس په آخر کښی داهم وویل چه : « . . . حقیقتاً ډېر نازك وخت دی که پتر کبیر دروغی اودوستی له لاری غوښتلای چه یو سفیررا واستوی دا اومنی سړی به ئې نه رااستاوه په تېره بیاداسی سړی چه دارمنیانو دشهزادگی دعوه هم کوی ځکه نودپارس حکومت ته داضرورده چه ټول گرجیان اوارامنه تر نظارت لاندی ونیسی ځکه چه ډېرمده نکېږی چه گرجیان دگرگین تر مشر توب لاندی بغاوت کړی و، او اوس چه هم دگرگین دا کازوی دزار روس په دربار کښې لوړ مقام لری آیاددې سفیر راتگ به دگرجیانو اوارمنیانو په روحیاتو کښې خصوصاً دگرگین په روح کښې څه تأثیر پیدا کړی ؟ » (٢)

دمیرویس داوینا چه « دافغان اوپارس جگړی » د لیکو نکی په عقیده یود هغو جامعوو ینا وڅخه وه چه دیوه هوښیار اومقتدر سیاسی سړی څخه چه د لوړ عقل خاوندوی انتظار کېده ـ او وئې کولای شوه چه د گرگین په نسبت دپاچاپه مغزو کښې راز راز افکار پیدا کړی ـ نوپاچا فکروکړ : څه و کړی ؟

که گرگین معزوله کړی محتمل چه دده حکم به ونه منی اودهند پاچانه به ځان تسلیم کړی ـ او که ئې معزوله نکړی هغه تشویش چه دده له وجوده ورته پیداشوی و، دده زړه ئې ترآ رامه نه پرېښود اوتحمل ئې نشو کولای .

---

(١) دافغان اوپارس جگړه مخ (٢) تاریخ افغانستان ـ میلیسون ـ پښتو ترجمه ٢٠٤ مخ

نوځه ئې و کړه ؟ وروسته تر هغه چه د اسرائيل آرې ئې په ډېر مجلل ډول پذيرائي و کړه او اصفهان ته راغيء ، دگر گين دپاره ئې داسې چاره و سنجوله چه هم معزوله نشي اوهم له اقتداره ولو يږي چاره داوه چه ميرويس ئې بيرته دقندهار و کلانترۍ (رياست بلديه) په منصب مقرر کړ چه هلته د گر گين د حالاتو مراقبت و کړي او که ئې موقع پيدا کړه دده ځاي هم ونيسي (۱) نودادي هغه ميرويس چه ديوسياسي بندي په حيث تحت الحفظ اصفهان ته ليږلې شوى و» اوس دحکمران په حيث وطن ته راځي - بنائي چه گرانو لوستو نکو به د هغې پوښتنې ځواب چه خومخه دمخه مو کړې وه (چه ديوه پښتانه مېړه فکر به ديوې کابينې په مقابل کښې څه و کړي ؟) خود پخوده پيدا کړى وي .

خير يه راتلونکو پېښو کښې به څو نورى نکتې هم ولولې چه دملي زعيم ديپلوماسي افکار لا ښه ځينې څر گند يږي .

❀ ❀ ❀

د ميرويس راتګ قندهار ته : په دې ترتيب ميرويس د ملي پرو گرام د عملي کولو دپاره دډېرو آرزو گانو سره په خوراشوق خپل گران وطن ته رهي شو او درارهي کېدو په وخت کښې ئې څو مکتوبونه د گر گين پنامه له ځانه سره را اخيستي وه چه په هغو کښې پر گر گين باندې تا کيد اوسپارښت شوي و ، چه د ميرويس بې مشورې به کار نکوى او ده ته به بيرته هغه پخواني منصب وسپارى اوډېر احترام به ئې کوى ، دده عزت اوشرافت به محترم گڼي حتى اعتماد الدولته ميرويس ته په خصوصي توگه ويلي وه چه د گر گين په کړه او وضعيت پسې دې څاروى او يومهر شوى سند ئې هم ور کړ چه کوم وخت که ضرورت پېښ شي له هغه څخه کار واخلي - ديوان بيگ هم څو مکتوبونه ور کړه او په هغه کښې ئې وليکل چه : « ميرويس يوله هغو هوښيارانو خلکو څخه دى چه دپاچا سره ئې ډېر کو مکونه کړى دي »

(۱) تاريخ افغانستان دميليسون اثر دمنشي احمد جان ترجمه ۲۰۵ مخ .

میرویس چه دا مکتوبونه واخیستل نور ئې نو ځنې روانه باله دستې وقندهار خواته راوخوځېد اوپه لاره کښې ئې په کاروانسرایو اونظامی کلاو کښې په ډېر تجلیل او احترام دَبوې تشریفاتي عسکري ټولګۍ اودیوې دستې موزیك له خوا ښه راغلی کېد له ـ هر پښتون دده په راتګ خوښی کوله او دده د کارو آرزو مندهو (۱) څو چه قندهارته را ورسید .

د میرویس رسېدل قندهارته : د میرویس په قندهار کښې په ډېری ګ مجوشۍ اوحرارت استقبال وشو ، اوټولو اهالیو په ورین تندی اوخوشالوزړودهته «ستړي مشي» وویله ؛ ګرګین که څه هم په ښکاره دده په پذیرائي کي داهالیوسره ګډون وکړ اودمیرویس احترام ئې پر ځای کړ ، مګر په زړه کښې له غضبه او کینې څخه سره خوړل کېده او دانتقام لارئې پلټله ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه (داصفهان ددربار تهدید نامې اوسپارښنامې ئې ولوستلې .)

په دې وخت کښې میرویس د ګرګین څخه اجازه واخیستله خپل کوراوخپلې علاقې ته ولاړ ؛ هلته اکثر خوانین اومشران اودده ملګری دده دملاقات دپاره راغلل اوهم دلې دلې خلك دحج د مبارکي دپاره ده ته راتلل او ټول پښتانه منتظره وه چه دی څه کوی ؟ اوڅه وایی ؟ غوښته ئې چه پوه شي : میرویس د قوم دنجات اوآزادولو په باب کښې دوی ته څه زیری راوړی دی ؟

ګرګین ددې ملاقاتو اوتګ راتګ څخه بې خبره نه و ، مګر دانتقام اخیستلو دپاره ئې غوښته چه یوه پلمه پیدا کړی اوداسی کارو کړی چه میرویس دقوم اواولس په نظر کښې سپك اوذلیل ښکاره کړی ـ یوه پلمه ئې پیدا کړه هغه داوه :

میرویس یوه لور درلوده چه خورا ډېره ښکلې وه ، چه دسر جان مالکم په اصطلاح ددې دحسن اوښکلیتوب آوازه دخلکو په خولو کښې خپره شوې وه (۲)

(۱) د افغان اوپارس جګړه مخ (۲) تاریخ ایران سر جان مالکم ۱۹۸ مخ

ګرګین میرویس ته حال واستاوه چه دغه لور دده د زوی د ازواج دپاره (۱)
د ګرګین کور ته ور واستوی څنګه چه دا پیغام دتحکم په توګه، نومیر و یس ته
غوندی اندیښنه پیدا شوه ـ ځکه چه له یوې خوا دلور استول دده له پښتنی غیرت
سره مخالف وه او بر سېره پر هغه ئې دده قدر دقوم اواولس په نظر کی سپک اوه
اوله بلی خوا په داسی وخت کښې چه میرویس لاتر اوسه پښتانه دخپلی عقیدې او
عملیاتو څخه پوره نه وه خبر کړی ددې حاکمانه امر د ول دده هغه طرح کړې نقشه
ورو رانوله ـ نوئی څه وکړه ؟

دقوم مشران او غټان ئې راغونډ کړه او ملی جرګه ئې جوړه کړه، چه دا خبره
ورته وکړی اودملی قانون په قرار ترمشورې وروسته یوه فیصله وکړی .

ځکه چه په پښتنو کښې دادستور دی چه دملی کار و دپاره مشوری مجلسونه
جوړوی کشه هم معامله د یو وه وی په انفرادی توګه ئې بیله ملی مشورې نه
فیصله کوی او نه ددوی په عقیده فیصله کېدلای شی. دامجلسونه د پښتنو په اصطلاح
«جرګه» بولی دا جرګې چه څنګه فیصله وکړی هر پښتون ئې عملی کول پر ځان
لازم بلکه ملی فرض ګڼی ـ دادی چه د پښتنو ملی زعیم هم له دې دستور څخه کار
واخست او دقوم مشران ئې راوبلل .

❀ ❀ ❀

لمړی ملی جرګه : میرویس دهغه ترهغه چه ګرګین ته مننی یا مثبت ځواب

ورکړی داولس مشران ئې په کوکران کښې (چه دقندهار په شپېر کروهی کښې
دغرب خواته واقع او دمیرویس مدفن دی) دمشوری دپاره را وبلل ـ لمړی ئې
دګرګین ددې غوښتنی په باوخوا کښې خبری شروع کړې، پښتانه چه طبعاً
پر ننګ او ناموس مینان دی لوی او واړه وایی «دنیا ترسر جار سر ترناموس!» نوطبیعی

(۱) تتمة البیان دسید جمال الدین افغانی پارسی ترجمه ۷۷ مخ .

دەچە ددې خبرې داروېدو څخه روحاً متأثره شول، دغیرت و ینی ئې په جوش راغلی او میرویس ئې دلور له استولو څخه سخت منع کړ او مقاومت ته ئې تشویق او ترغیب کړ او پښتنې قسم ئې یاد کړ چه دده په مرسته کښې ترسر او مال تېر شي؛ میرویس چه دوی د ځان په شان متأثرو لیدل په زړه کښې د پرده پر خوښ شو، مګر په ظاهر ئې دوی ته د صبر توصیه و کړه او وې ویل: «بهتره ده چه بلا په خوب کښې مړه کړو! مګر تاسې ته لازمه ده چه پر خپلو خبرو ټینګ سی، خپل رازپټ وساتیء او پر ما اعتماد ولریء- یقین و کړی چه له دښمنانو څخه به سخت انتقام واخلم» (۱)

په دې وخت کښې ملی قائد د رحمان بابا دیوان راواخیست او د فال په توګه ئې خلاص کړ وې ویل: «راسیء چه عبدالرحمان باباقدس سره هم وپوښتو، چه دده دیوان ئې خلاص کړ، همسې شعرونه وو:

زه مکتوب غوندې په پټه خوله ګویایم خاموشي زما تېرې کا ترغوغا زما

ګنبت دعشق په تود د زړه کښه امان چرې سمندر بویه چه زیست کا په صحرا زما

چه دغه بیتونه ئې ولوستل هغه مغفور حاجي، وویل: «چه د ظالمانو کار تمام دی، اما اوس دستی خاموشي بهتره ده، ټوله به په پټه خوله داکو ښښ کړو، چه ظالمان ورکسی چه مناسب وقت راسی، نو به زه پر تاسې زغ و کړم، هغه وخت باید ټول تیار یو او ظالمان له وطنه وباسو.» (۲)

د جرګې خبرې اترې ترمابنامه جاری وې، خو په آخر کښې ئې داسې فیصله و کړه چه: «قطعاً د میرویس خان دی نه لو راستوله کیږي- مګر د دې د پاره چه ګرګین غافل وساتو او په حال خبر نسی، بلکه نجلۍ دی د میرویس دلور په عوض واستوله شي څو چه د ګرګین د هلاکولو د پاره فرصت پیدا کړو ...»

تر دې فیصلې وروسته ئې بیا ټولو په قران، توره، ډوډۍ او ما لګه قسم و کړ او د خپل قول پر وفائي بیا ټینګ ترون و کړ او وې ویل: «هر څوك چه له خپلې خبرې

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۹۵ - ۹۶ مخونه.

واوړي «زن‌طلاق» بوي ـ د پښتنو په عقیدة داقسم اشد ترین دقسمو دی چه میرویس ته ئې دهغه په یادولو داد ورکړ .

تر هغه وروسته میرویس یوه بله نجلۍ چه دده پکور کښې روز لې شوې وه دخپلې لور پنامه د ګرګین سرای ته واستوله (١) اوهغې نجلۍ وو یل : «زه دمیرویس لور یم !» په دې تو که د ګرګین هغه پلمه چه دا نتقام اخیستلو دپاره ئې جوړه وله بې اثره پاته شوه اوهم ګرګین وغوښته چه میرویس نو نورخه په زړه کښې نلري اوروغه غواړي او بیادده دمظالمو دپاره زمینه مساعده ده. ځکه ئې نو تر خپله وسه پوري دمیرویس زړه ساته او په هر کار کښې به ئې دده رایې مراعات کاوه ملي زعیم میرویس خان هم دا زیار یوست چه داسې ښکاره کړي چه د ګرګین ټول مظالم او صدمې ئې چه دده قوم ته رسولي دي هېرې شوي دي او د خپلوی اظهار ئې داسې حدته ورسوله چه ګرګین پرده باندې کامل اعتماد پیدا کړ ـ خو چه یوه میاشت وروسته ئې د ګرګین دور کولو دپاره دوهمه جر ګه جوړه کړه

❀ ❀ ❀

دوهمه ملي جرګه : یوه میاشت وروسته چه د ګرګین دظلم اور بیا په زور کښې شو اولمبې ئې هر لورته خپرې شوې د پښتنو مشران په تنګ شول بیا بېر میرویس راغونډ شول او د ګرګین دظلم څخه ئې استغاثه وکړه ـ او بیاد پښتنو یوه ملي جرګه جوړه شوه، مګر دا پلا د کو کړان په کلي کښې نه وه، بلکه په «مانجه» کښې جوړه شوه چه دقندهار شمالي شرق ته تخمیناً دشلو میلو په فاصله د کابل پر لاروا قع دی او په ښار صفا پوری نښتی دی، اوغالباً داځای د میر ویس خان د ښځې یعنې دجعفرخان سدوزی د لور و، ځکه چه داحدود به هغه وخت کښې دسدوزو. (٢)

(١) تاریخ افغانستان دمیلیسون ٢٠٦مخ ـ دسید جمال الدین افغاني دتتمة البیان ترجمه ٧٧مخ سرجان مالکم ١٩٨ مخ.

(٢) تاریخ سلطاني ٧١مخ پټه خزانه ٩٦.

داجرگه هغه‌وروستنی جرگه‌وه چه‌دقوم دآزادۍ وثیقه ئې‌مهروله‘اوځکه‌چه ریدی خان په محمود نامه کښې راوړی په‌دې جرگه کښې لاندې مشران او خوانین راغونډ شوی وه ۱) :

۱: سیدال‌خان ناصر‘ چه وروسته دهو تکړ ددورې یومهم لوړ‌ور او معروف جنرال او سپه سالاررو ـ دده مفصل شرح حال به‌وروسته راشی .

۲ : بابوجان بابی‌ـ چه‌دده شرح حال به‌هم برخپل ځای پوره ذکر شی .

۳ : بهادرخان ـ چه‌وروسته به‌ئې شرح حال ولولې .

٤: میاجی ـ دده أصل نوم ملا پیرمحمد میاجی دی چه مفصل حالات به‌ئې په راتلونکو صفحو کښې ولولۍ .

٥: یوسف‌خان‌ـ دهوتکو له‌غښتلوخانانو څخه‌دی چه‌په‌سیوری کښې اوسیده مگر متأسفانه بې‌له‌دې کتابه په‌بل مأخذ کښې‌ئې ذکر نه‌دی راغلی .

٦: عزیزخان نورزی ـ چه ریدی خان‌ئې د «دلارام» دپهلوان پنامه یادوی نور ذکرئې نسته ښایی چه‌دفراه دنورزو مشر وی .

۷: گل‌خان‌بابړ ـ ددې مشر ذکر هم په بل کتاب کښې په ستر گه نشو .

۸: نورخان بړیځ ـ داسړی دبړیځو له‌خانانو څخه‌و‘ اومحتمل چه‌دښوراوک اویا پښتنی بلوچستان و‘ په‌نورو کتابو کښې‌دده نوم ونه لید شو .

۹ : نصرو خان الکوزی ـ دالکوزی قوم له غټانو څخه و ‘ چه په جلدک کښې اوسیده .

۱۰ : یحیی‌خان ـ دملی قائد میرو یس خان ورور دی .

۱۱ : محمدخان ـ دمیرویس ورار‌ه چه‌په‌وروسته وقایعو کښې دحاجی انگو پنامه ډیر مشهور شوی‌دی اوشرح‌حال به‌ئې‌وروسته درته‌راشی .

---

(۱) پته خزانه ۱٤٥ـ ۱٤۷مخونه .

۱۰۲ : یونس‌خان کاکړ ـ ښایی چه دارغسان یا ژوب له‌خوانینو څخه وی . په محمود نامه کښې همدا پورته اشخاص ذکر شوی دی ' مګر دنورو مؤرخینو له‌لیکنو څخه څرګند یږی چه علاوه پردغو اشخاصو نوردبلو څو دقوم مشران او ملکان هم‌دې ملی جرګې‌ته را بلل شوی وه . (۱)

دې جرګې‌بیا په‌قرآن ګوتی پوری کړې اود وفادارۍ لوړه‌ئې وکړه ' بیا نو میرویس داعتمادالدوله کاغذ دوی‌ته وروښود او ورته وې‌ویل: «چه د پارس حکومت هم دګرګین څخه خوښ نه‌دی اوماته اجازه را کړه شوې ده چه ګرګین له‌منځه ورك کړم اوپښتانه دده له‌ظلمه وژغورم‌مګر دایه‌هغه‌صورت کښې‌امکان لری چه‌تاسی ټول‌په‌یوه زړه‌اویوه اراده اویوه‌ژبه زماسره‌ملګری‌شیء» ټولو دده دامرو داطاعت قول‌ورسره وکړ اوده‌ته‌ئې دخپلی‌ملګرۍ پوره اطمینان ور کړ .

تردې وروسته نومیرویس خپل هغه‌پلان چه‌ده دخپله‌ځانه سره سنجولی‌و' دوی‌ته ووایه' هغوی‌هم ټولوده عاقلانه‌اومدبرانه پلان‌ومانه اوخوښ‌ئې کړه د جرګې له‌خوا یوه خان‌ته امروشو چه ګرګین‌ته دی‌مالیه نه‌ور کوی او خپله طا ئفه دی دګورجیانو پرمقه بل‌پورته کړی ـ داچه داطائفه کومه‌طائفه‌وه په‌دې کښې دمؤرخینو اختلاف دی : دافغان او پارس دجګړې لیکونکی لیکی چه د«بلوڅانو» مشر ته امرور کړه شو (۲)مګرتاریخ سلطانی اوخورشیدجهان د « کاکړو» طائفه ښیی (۳) اومیلیسون بیاد« ترین» قوم‌یادوی (٤) همدارنګه ددوی په‌ځای کښې اختلاف‌دی څوك ارغسان ذکر کوی اوڅوك دبلوچستان علاقه‌یادوی خوحقیقت‌ته همدادوهم قول نژدې‌دی' ځکه‌چه دوروسته پیښو څخه څر ګند یږ ی چه جر ګې غوښته دګرجی‌عسکرد قندهارڅخه یوې لیری‌علاقې ته‌و لیږل‌شی اوارغسان دومره‌لیری ندی.

---

(۱) دافغان اوفارس جګړه ۰ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ

(۳) تاریخ سلطا نی ۷۲ مخ خورشید جـهان ۱۳۲ مـخ

(٤) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ

په هرحال داملی جرگه ترمازیگره جاری وه، او دجرگې شاملینو هر یوه ته وظیفه ورتاکله شوه اودلمړی اقدام دپاره لازمه ترتیبات په نظر کښې ونیول شوه دجرگې په پای کښې پردې وخت بیاحاجی میرخان مغفور، لەرحمان بابا څخه دابیتونه ولوستل :

چه آسمان ئې مخ پټ کړی په سحاب وو — خدای وماوته ښکاره کړه هغه نمربیا
چه رقیب راته ترلی په زنځیر وو — خپل حبیب را باندی برا نیت هغه وربیا
په وصال ئې منت باراوسه رحمانه ! — په صدف کښې دخل نشته دگوهربیا

نقل کا: چه دخدای په قدرت، دغه ورځ پر آسمان اوریځ هم وه، حاجی میرمرحوم دابیتونه ولوستل په هغه گړی لمر ښکاره سو اوریځ ئې له مخه هسته سوه، خلقو هم دغه یوالهی مددو گانه اوبیا نو جنت مکان حاجی میرخان خلقوته وویل :

«دادی دخدای تعالی مهراولطف هم زموږ ملگری دی، اوس نو وقت دی چه توری له تیکیوو کاږو، اوځانونه لەدښمنه وژغورو! . » (١)

❀ ❀ ❀

دمیرویس لمړی اقدام :

دبلو څواو کاکړو مشران چه خپلو علاقو ته ورسېدل، دستی ئې خپل قومونه پاڅول اودمالیې لەورکولو څخه ئې سرونه وغړول گرگین چه دالمړی وارو، چه دداسی شدیداوبرملا انکار سره مخامخ کېده سخت قهر ورغی، فورأئې ټول گرجی جگړن اوغښتلی چه یوازی دهمداسی جدی اقداماتو د پاره ساتلی شوی وه دبلوڅو اوکاکړو دسرکوبی دپاره وټاکل اوروان شول .

میرویس چه دا وضعیت په دېردقت کوت گرگین ته راغیء اود پورتنیو قومو دسر کښې له املەئې تأسف وکړ او دگرجی لښکرو له لېږلو څخه ئې خو ښی څرگنده کړه، اوضمناًئې دښاردباندی یوباغ ته گرگین دعوت اومیلمه کړ (٢)

---

(١) پټه خزانه ۹۷ مخ (٢) سرجان مالکم ١٩٨ مخ ـ دسیدجمال الدین تتمه ٧٨ مخ تاریخ افغانستان میلیسون ٢٠٧ مخ.

او په دې ترڅ کښې ئې وويل چه په دې مېلمستيا کښې غواړي دخپل قوم دوه غښتلي سردا ران ده ته معرفي کړي چه د حکومت په خدمت کښې شامل شي (١) ګرګين دا مېلمستيا ومنله. دمېلمستيا ورځ را ورسېدله: دپښتو و ملي زعيم ميرويس خان دقوم دمشرانو په مصلحت څو تنه پښتانه په مخصوصو ځايو کښې سره وويشل چه هلته دې اشارې او فرصت ته منتظره وي .

ګرګين دخپلو ملګرو او څو تنو محافظينو سره دباغ خواته وخوځيد او هلته ورغی؛ ميرويس اودپښتنو نورو غټانو مشرانو په ډېرې ګرمۍ دده «هر کلی» وو ايه او «ښه راغلې» ئې و کړه مېلمستيا ډېره مجلله وه هرډول شراب ددوی دپاره مهيا شوي وه او هرمېلمه دومرې وخښل چه بې هوښه ولوېدل، او يادسيد جمال الدين افغاني په اصطلاح په دې مېلمستيا کښې د مېلمنو د مرګ شراب تهيه شوی وه او پخپله ميرويس ئې ساقي شو . ــ پر ټا کلی شوی وقت د انتقام اشاره يا دوطن دآزادۍ زغ چه داټولی مقدمې او نيرونګونه ده هغه دپاره وه ، دملي زعيم ميرويس له خوا وشو په دې اشاره اوزغ ګرګين او د ګرګين ملګری دپښتو تر تورو تېر شول اودا دهغو زرو زرو بې ګناهو پښتنو دوينو انتقام و ، چه د ګرګين دشخصي اميالو اومقاصد و په اثر قرباني شوي وه .

په دې کښې چه د ګرګين قاتل څوك و ، بې د محمد مهدي څخه بل مؤرخ په دې باب کښې څه نه ليکي ، محمد مهدي په جهان کشاي نادري کښې ليکي چه « مراد خان » نامې د ميرويس په امر ګرګين مړ کی ء (٢) او هم ليکي چه دا مراد خان نامې ترينځي و .

نور مؤرخين په مجموعي حيث د ګرګين وژل ذکر کوي ـ مګر بې له سر جان مالکم . سيد جمال الدين افغاني او ميليسون نور مؤرخين لکه محمد هوتك ،

(١) تاريخ افغانستان پښتو ترجمه ٢٠٧ مخ (٢) جهانکشاي نادري ٦ مخ .

دافغان او پارس د جگړې لیکونکی او سلطان محمد او نور - د گرگین دوژلو وضعیت بل ډول په جلا توگه بیانوي یعني دمېلمستیا ذکر نکوي - مثلاً سلطان محمد لیکی چه یوه شپه گرگین خان د کاکړو د طائفی د تنبیه دپاره تللی و ، دارغسان د « ده شیخ » په کلی کښې میرویس او نور و غلځیانو دشپې یرغل پرو کړاو شهنواز خان ئې دستگیر او کارئې ورتمام کړ (۱) بالعکس بل مؤرخ لیکی چه میرویس تردوهمی جرگی وروسته د گرگین قصرته ورغی او په بلوڅانو پوری ئې و تړل چه هغو پر نورو پښتنو حمله کړی ده - گرگین دستی خپل افسران را وغوښتل او دبلوڅانو دنیولو امرئې ور کړ ، هغوته ئې وویل « زه درر سپېږم » بیائې میرویس ته مخ را واړاوه او وې ویل : « تاسی هم ژرخپله وسله را واخلی اودخپلو نفر یو سره زما سره ولاړشی څوچه د گرجی عسکرو سره یو ځای شو اودمخه تر هغه چه غلیم پوه شی یرغل پرو کړو ! » ټول کارونه په دې حکم ختم شوه مگر میرویس پټ دبلو څومشرانو ته خبرور کړ او هغه ئې دغفلت له خوبه و ېښ کړه او هغو ته ئې خبرور واستاوه چه : « دا هم هغه ورځ ده چه موږ او تاسی سره ټا کلی وه او تاسی قول راسره کړی و ! »

فوراً میرویس د درو زرو پښتنو سره د گرگین رارسید و ته معطل و ، او په ډېری سرابنۍ ئې د گرگین د راتگ انتظار یوست - ترلږ گړی وروسته گرگین له زرو تنو محافظو سره راورسید - بیله دی چه خبر وی دپښتنو ددوو کتارو عسکرو په منځ کښې داخل شو اوله هری خوا محاصره شو او دفرعون په شان د مرگ په دریاب کی ډوب شو او د ټولو عسکرو سره له دنیا ولاړ او یو نفر هم پاته نشو چه دد ې قربانۍ خبر قند هار ته یوسی (۲).

خو د پټې خزانې لیکونکی محمد هوتک چه په هوتکي دربار کی روزل شوی دی

---

(۱) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ (۲) دافغان او پارس جگړه مخ

اوده‌قول ته‌بايد د ډېر اعتبار ور کړه شي په مجهول ډول ليکي چه : « اولس ټول سول اوجنت مکان حاجي ميرپمدد په قندهار ورننوتل ، او د ښمنان ئې ټول مړه کړل » (١) کټه هم‌داقول دسرجان‌مالکم ، سيدجمال‌الدين‌افغاني اوميليسون له قولو سره چه مېلمستيا ياد وي تر يوځايه پوري منا في نه دي ، ځکه چه دا مؤرخين هم وايي چه ميرويس د ګر ګين تروژلو وروسته‌سره‌دنوروملګرا نو ښارته داخل شول ، مګر بياهم تصريح ئې نه ده کړې .

❀ ❀ ❀

دد ې اقدام نېټـه : مؤرخين ددې اقدام په نېټه او تاريخ کښې چه‌ددغه‌ښتنو ملي قائد د آزادۍ غوښتلو په نيت کړی دی ، يا په‌بل عبارت د ګر ګين د وژلو په تاريخ کښې مختلف دی :

شيرمحمد د ١١٢٠ ه د صفري مياشت ليکي (٢) سلطان محمد ١١٢١ ه د صفري مياشت ټاکي (٣) او نواب صمصام الدوله دا اقدام په ١١٢٠ ه کښې بولي (٤) مګر خافي خان چه د خپل وخت حوادث يې تر ١١٣٥ ه پوري ليکلي دي او دهوتکي شاهانو معاصردی ددې اقدام تاريخ ١١١٩ ه ليکي وايي پدې تاريخ د هند د دربار محمداعظم شاه ته‌دګرګين د وژلو خبر راورسيد(٥)ميليسون‌دافغانستان په تاريخ کښې ١٧٠٩ ع = ١١٢١ ه کـال ښوولی دی (٦) او نورالله لارودی د «زندګـانی نادر شاه» په کتاب (١١٢١ ه) کـال ليکلی دی (٧) دتر کتازان هند مؤلف بيا (١١٢٠ه) کـال ضبط کړی دی (٨)

---

(١) پټه خزانه ٩٧ مخ
(٢) خورشيد جهان ١٣٢ مخ (٣) تاريخ سلطاني ٧٢ مخ
(٤) ماثرالامراء - ٣ج ٧٠١ مخ د کلکتي طبع (٥) منتخب اللباب ٢ ج ٦٤٣ مخ
(٦) د تاريخ افغانستان پښتو ترجمه ٢٠٨ مخ (٧) زندګانی نادرشاه پسرشمشير ٩ مخ
(٨) تر کتازان هند ٤ ج ١٤٤ مخ

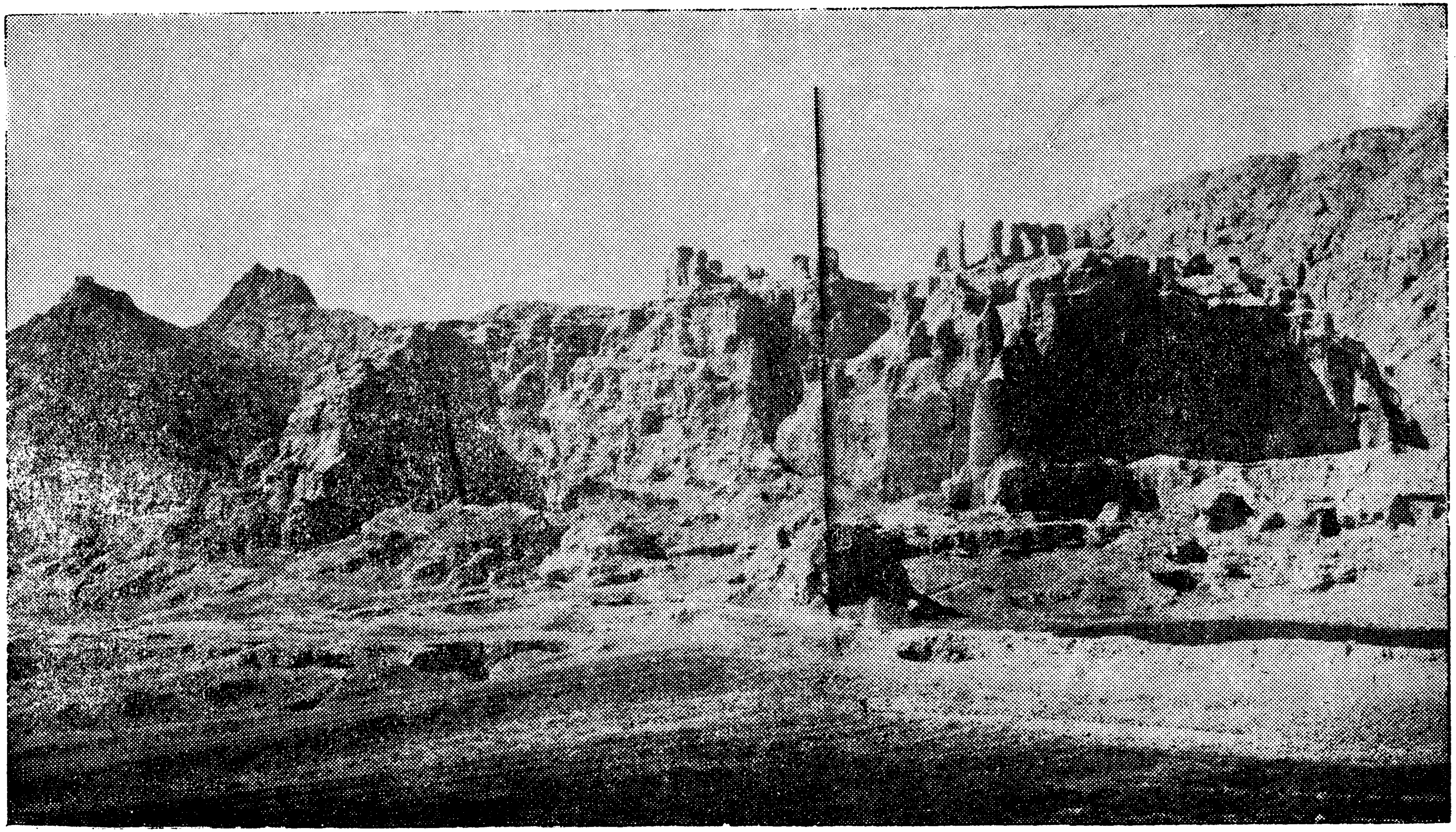

د قندهار زوړ ښار د غره پر سر

مگر تنها هغه کتاب چه موږ له ټولو اشتباهاتو څخه خلاصوی او د هغه قول ترټولو مؤرخینو موثق او د اعتماد وړ دی هم دا «پټه خزانه» ده چه مؤلف پخپله په وقایعو او پېښو کښې حاضردی او مستقیماً له خپله پلاره روایت کوی او لیکی چه : «په ۲۹ د ذیقعدة الحرام سنه (۱۱۱۹) هجری اولس ټول سول او . . .» (۱)
او هغه څه چه ریدی خان په خپله محمود نامه کښې وایی (۲) :

گرگین یې مړ کا ټول گرجی سو کشتار قوم کا خلاص له ظلم و جوره غفار
چه داسی کار و کا حاجی گرندی د پښتنو ناموس یې وکا خوندی
کال و یوسل نونس او زر په شمار خلاص سو له ظلمه د گرگین قندهار

هم ددې مدعا تائید کوی . نو په مؤرخینو کې هم هغه د خافی خان قول په منتخب اللباب کښې درست او د پټې خزانې د روایت سره موافق دی . ځکه نو د ذیقعدة الحرام نونسمه ورځ او (۱۱۱۹ھ) کال د گرگین د وژلو تاریخ او هم عموماً د پښتنو د یوه ملی نهضت نیټه او خصوصاً د هوتکو د شهنشاهی د تاسیس تاریخ باید وبلل شی او په همدې تاریخ تریوې لویې اوزدې وقفې وروسته بیا د پخوانی عظمت په شان په افغانستان کښې یو «ملی حکومت» تاسیس کېږی او بیرته د پښتنو مملکت د پښتنو د پاره آزادېږی .

❀ ❀ ❀

د قندهار ښار نیول : گرگین ووژل شو ، مگر د قندهار د ښار نیول او فتح کول لاڅه آسانه کار نه و ، ځکه چه په ښار کې د گرجیانو ډېر عسکر پروت و او د کلا پر برجانو او دروازو یې توپونه اینبی وه . هغوی کولای شوه چه هم د میرویس سره مقابله وکړی او هم د ښار خلك د توپکو تر خولو لاندی کړی لدې کبله نو باید داسی چاره سنجولې شوې وای چه نه د ښار خلك پقتل رسېدلی

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ (۲) پټه خزانه ۱۴۸ ـ ۱۴۹ مخونه .

واى او نه د ښار په نيولو کښې د ميرويس آزادى غوښتونکى زلميان دمقابلې سره مخامخ شوى واى ــ نو دا چاره يوه حربى خدعه وه ، چه ميرويس کار ځينى واخيست او هغه داوه چه يخپله ده د گرگين کالى واغوستل او دده ملگرو د گرگين د ملگرو او ساتونکو کالى واغوستل او د هغوى په آسو سپاره شول ترغونى ماښام په هغه د ښه به او برم لکه گرگين چه روانيدىء دښار خوا ته روان شو ــ او نوريې درې زره پښتانه د ښارشاو خوا پټ کښينول چه دده اشارې ته معطل وى ــ چه د ښار دروازې ته راورسيدل گرجى پهره دارانو د ميرويس پرسوارلى د گرگين د سوارلۍ خيال وکا ، پرې يې ښودل چه ښارته ننوزى په مجردى چه ښارته ننوتل د دروازې او کلا پر محافظينو يې يرغل وکړ ، په دې وخت کښې هغه درې زره پښتانه چه د باندى منتظر وه هم ښارته را داخل شول او د گرجيو عسکر يې ټول تارو مار کړل او ښار ئې و نيو او د ستى ميرويس اعلان وکړ او جارچى جار وواهه چه :

«دهغه چاماال اوځان په امان دى چه گرجى اوپارسى عسکررونه ساتى او ځاى ورنکړى!» (١) د ښارخلکو دا د آزادۍ اعلان په ډيره خوښۍ واوريده او ټول ئې شرط ومانه، نورنو متجاوزينو گرجيانو سرپناه اود ساتنى ځاى نه درلود ټولو دمرگ ياکه ئې وکولاى شوه دتښتې پر لور وترپالل او په دې صورت دقندهار ښار چه له څه مدې راهيسى کله دمغولواو کله دپارسيانو ستر گى ور ته سرې وې او حملې به ئې پر کوابې بيا دپښتنو دملى حکومت مرکز شو .

په همدې شپه ميرويس خداى ته سجده وکړه اووې ويل:

«خدايه! دايو دهغولويو کارو څخه و ، چه مو رماته وصيت کړى و ، او ماته ئې راسپارلى و ، داخو ستا دعباتو اوبندگانو خدمت و ، چه ماترسره کا » (٢)

---

(١) دميليسون «دافغانستان تاريخ» پښتو ترجمه ٣٠٩ مخ ـ دسيد جمال الدين د تتمة البيان ترجمه ٧٨ مخ سرجان مالکم ١٩٨ مخ (٢) پټه خزانه ١٧٧ مخ .

دریمه جرگه او دمیرویس وینا: کوم وخت چه قندهار دمخالفینو څخه

خالی شو، نو میرویس دقوم مشران او غټان را وبلل او دریمه جرگه ئې جوړه کړه یا په عصری عبارت «لویه جرگه» ئې تشکیل کړه، چه ټول رابللی شوی مشران راغو نډ شول نو میرویس ولاړشو او داوینائې په فصیحه او خوږه لهجه ایراد او بیان کړه:

«پښتنو! په ایمان در ته وایم چه زما مطلب بوازی او بوازی ستاسی آزادی وه او آزادی هغه بې بها نعمت دی چه دهغه دلاس راوستلو دپاره دا ټول چاو نه او جنگونه رواوه — گرگین له منځه ووت.

دقندهار دپښتنو دپاره چه تل ئې دطاقتور مغل سره اوزه ور کړي او مقابله کړې ده دهغو عسکرو تښتول چه د اصفهان له جړا گانو څخه تشکیل شوی دی څه گران کار نه ښکاری (١)

که زما سره لاس یو کړیء او متحدشیء او زما ملا وتړیء، زه به ستاسی له غاړی دذلت او مریتوب ځنځیر لیری کړم او دآزادی ارعزت جنډه به مو د وطن په هر گوټ او دجهان په ټولو ملتو کښې پورته شی — او دپارس دشیعه گانو دسلطې جوغ به مو له اوږو بیرته شی (٢)

پرخدای توکل و کړیء — زړونه موخوشال لریء، په داسی حال کښې چه زموږ او ستاسی نیتونه پاک او خالص دی، دلوی خدای پکومک کولای شو چه پر غښتلیو روافضو باندی بری ومومو.

اوس دپارس دولت دنااهلانو په لاس کښیوتلی دی او له ډیری مودې راهیسته د نړیدو خواته د رومی. زه چه په اصفهان کښې وم په ټولو حالاتو ئې خبروم ددولت غټان پردوولارو روان دی، په تدبیر او رایو کښې یو دبل پرضد کار کوی او یو دبل دپښتوخاوری سره کاری، هرفردئې دخپل نفس تابع او پیرو دی — دټولو

(١) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ٢١٠ مخ (٢) مرجان ما الکم ١٩٨ مخ سید جمال الدین ٧٩ مخ

مشغله همیشه عیش او عشرت دی ـ دولت او ملت ئې هېر کړی دی ـ هیڅ ستر ګور سړی نه و، چه دمملکت دنظام په باره کښې ئې خوله ښورولې وای .

دخدای له خوا هم بلا وی باندی نازلېدلې چه یوه بلا خارجی ایلچی او سفیرو چه دشیروان او آذربایجان ارمنیان ئې یاغیتوب ته پاڅول، چه په آخر کښې ګرجستان هم دروسیې تابع شو او شاه ئی دښمنانو له هجومه ډېر متزلزل و ایا په داسی حال کښې بیاهم امکانلری چه دوی لازمه تدارکات ونیولای شی ؟

خدای مومل او ساتند وی دی ـ نو بری او فتح هم زموږ ده .

(نعوذ بالله) که موږ مقاومت ونشو کولای بیاهم دهند پاچا زموږ مرستی ته حاضر دی ـ خو که موږ په قربانۍ او ځان نثاری سره زیار وباسو هغه ملك او مال چه مو نیولی دی اویا ئې نیسو هغه ټول زموږ دی ، نو ایا لازمه ده چه دا ټولی ولجې چه مو اوس لاس ته راغلی دی بیرته پخپل لاس له لاسه وباسو ؟؟

دېښتنی لوړ همت څخه کار واخلیء ، څو (څلور طلاوی اوقبه) چه هره ورځ پارس ته تلله او هغه ثروت چه زموږ له وطنه ډېر دیولاس ته ورتیء راوسپموو او نور ثروت لاهم لاس راولو چه خپل ځان بډای کړو او خپلې اړی په پوره کړو . (۱)

او بر سېره پردې ددې ضاله او ګمراهی ډلې ور کول دټولو مسلمینو وظیفه ده او ددوی سره جګړه یوه فی سبیل الله غزاده» (۲)

دائی وویل او دمکې دملایانو فتوګانی ئې ملی جرګې ته ښکاره کړې او وی ویل : ـ « ـ د خپلې تیری خبری پر صدق تر دې ښه شاهد نسم پیدا کولای» په پای کښې میرویس خپله وینا په داسی الفاظو پای ته ورسو له چه دیوه مېړه وطن دوست دخولې دآزادوزلمیانودارو بډو سره ودوه اوداسی ئې وویل:ـ

۱ـافغان تاریخی ـ ترکی اثرمخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۹ مخ .

« هغه څه چه د غیرت او شریعت مقتضا وه هغه می تاسی ته وویل اوس که ستاسی په مینځ کښې داسی څوك وی چه بیالاهم دمریتوب ذلت دآزادۍ پر عزت غوره گڼی او دآزادۍ په دې رشته سره چه تاسی ته دآسمان لهخوا راغلې ده ځان نه تړی یعنی آزادی ئې خوښه نه ده او د ظالمو ملحدانو خدمت ئې د گرانو پښتنو وروڼو تر متابعت خوښ وی ــ په دٔ کهخوله دی ووایی هیڅوك به غرض پهونه کړی؛مگر دومره ده چه داسی څوك دی نو زموږ سره دهستوگنی هیله نکوی اوزموږ د آزادی خاوری او قومی ریاست تر پولی دی ها خوا تــه ووزی ــ او د کوم نوی ظالم پاچا تر سیوری لاندی دی ژوند وکـړی » (۱)

دپښتنو مشرانو دمیرویس دا وینا په ډېرمینه اود لــگرمیواوریدله ، خصوصاً چه پهدې وینا کی له یوې خوا ددوی پښتنی اوملی احساسات په ښور راوستلی شوی وه ، او له بلی خوائې دا اقدام پر محمدی(ص) شریعت سم او برابربالهاودحجاز دعلماؤ فتواوی‌ئې پخپلو سترگو ولیدلې ـ اوهم لهبلی خواچه څهوخت د گرگین ترسخت فشار لاندی وه ، اوس ئې په هوسائیږ ساوئیستله اوهم دبل پلوه دپښتنی طبیعت له مقتضا سره سم له ډېره رختـه آزادۍ ته تږی ناست وو ــ نوددې څو عواملو په اثرئې دمیرویس سره پښتو وکړه اوددو پر اقدامئې آفرین او شاباش ووایه اویاد « لارودی» پقول‌ئې دمیرویس سره قول وکړچه څوچهئې وروستنی ځاځکی وینه په بدن کی وی دخپلی آزادۍ حاصلو لو په لاره کی به زیار باسی او خپل همت بهنه سپموی اوددو له امره به سر نه غړوی ، میرویس چه لهخدایه دا وخت غوښت پخپلو ورلگو ونـکو وینا وئې دپښتنو وینی په جوش را وستلې اوپه آخر کی‌ئې ورته وویل :

---

(۱) دمیلسیون دافغانستان تاریخ ۲۱۱مخ ـ سرجان مالـکم ۱۹۹مخ ـ سیدجمال الدین ۷۹ مخ.

« زما ورونو ! الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان باید د جور او ستم تر بار لاندې ولاړ نشي . » (۱) په همدې ورځ پښتنو میرویس د ځان مشر و ټاکه – کڅه هم میرویس د شاهۍ رتبه او حیثیت درلود مګر ده پر ځان د پاچا نوم نه کښېښود (۲) د شاه او شاهۍ د نامه څخه ئې ځان وژغوره او یوازې ئې د « ملي مشر » په نامه اکتفا وکړه چه دا هم د میرویس یوه مخصوصه ممیزه ګڼلای شو او ځینې څرګندېږي چه میرویس دا ټول اقدامات او کړونه د کوم شخصي غرض د پاره نه وه کړي ، بلکه فقط او فقط د ملي لوړتیا او د ملت د آزادۍ د پاره ئې زیار یوست.

دولجې نیول : د ګرګین تر مرګ څلور ورځې وروسته د سهار مهال چه لا شنه خړه وه د کلا د سر محافظینو دلیري څخه ولیدله چه یوه لویه عسکري رساله د ښار خواته راځي او دا رساله همغه شپږ سوه ګرجي عسکر وه چه د بلوڅو او کاکړو د ترټلو د پاره استول شوي وه ؛ د دوی سره ډېرې ولجې وې چه پښتانه ئې چور او چپاو کړي وه او هم دیوه کال مالیه نغدي پیسې ئې ورسره را وړې وې . دوی کڅه هم شپږ سوه تنه وه مګر رشتیا خبره هم دا ده چه ډېر جنګیالي او مړني زلمیان وه او د میلسیون په عبارت ډېرو جنګو د دوی څخه او سپنه جوړه کړې وه او د فولاد په شان ئې ټینګ کړي وه (۳)

دوی د ګرګین د مرګ څخه ناخبره ښار خواته راتله او د ښار له خوا هم دوی ته هیڅ نه ویل کېده ، څو چه ښه د ټوپکو او توپو تر خولو لاندې راغله ، نو ناڅاپه د ټوپکو او توپو د ګولیو سره مخامخ شول او په «اوربل » ئې استقبال او ښه راغلې وشوه . په دې وخت کې دوی وپوهېده چه معامله بل رازده او ښار دلاسه وتلی دی نو ئې په مقاومت شروع وکړه ، کڅه هم ماتې وکړه او د میرویس

(۱) زندګانی نادرشاه پسر ششمیر ۱۰ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۲ - ۷۳ مخونه .
(۳) د افغانستان تاریخ - میلسیون ۲۱۲ مخ .

زلمیـا نو دوی تر گریشك او هیلمند پوری تعقیب کړه او د هېر تاوان ئـې و رور ساوه تول غنایم او نغدی پیسې ئې ځنې وگرځولې خو بیائې هم د خپل جلادت او مړانی په اثر وکولای شوه چه تر هیلمند پور یوزی او ځکه چه دمیرویس لښکر لامنظم نه‌و ، او هم دمملکت نوری چاری برهم او درهم وی لازمه ئې وگڼل چه بیرته قندهارته را وگرزی نو هغو عسکرو وکولای شوه چه ځانونه خراسان ته ورسوی او د ډېری خسارې تر تحمیل وروسته نجات ومومی اودا واقعه پارسیانو ته نقل کړی اودهغو وحشت او پریشانی زیاته کړی (۱)

دمیرویس بیله ویناً اود پښتنو څلرمه جرگه : تـردې وا قعـې وروستـه

میرویس بیا دپښتنو مشران اوغټان را غونډ کړه او هغه پښتانه ئې هم را وبـلل چه دښاره لیری په غرو کې اوسېدل اوحال ئې ور واستاوه چه : «موږ بریالی شوو ژر راسيء او زموږ سره یو ، سيء (۲) » چه دهغو مشران‌هم راورسېدل‌نو دڅلرم وارد پاره جرگـه جوړه شوه . لمړی میرویس په پند او نصیحت ، وعد او وعید خپله وینا شروع کړه اودوی ته‌ئې دټینـگ عزم او استقامت توصیه کولـه. له‌یوی خوائې پښتنوته آفرین اوتحسین وایه دعا ئې ورته کوله اوله بلی خوائې دوی ته سختی پیښی اود پارس متقابله اقدامات‌یادول ، یعنی‌ده غوښته‌چه‌پښتانه دبیری او امید په منځ کـې وی ـ څو نه داسی مغروره شي چه د غلیم څخه بې پرواشی اونه دومره ئې زړونه وخیژی چه بېله شرطه تسلیم وی ـ بیائې نوداسی وویل :

« . . . حقیقتاً تاسوداسلام ددین په لاره کې یو لوی خدمت پای‌ته رسولی‌دی

---

(۱) دسیدجمال‌الدین دتتمة‌البیان ترجمه ۷۹ مخ .

(۲) دافغانستان‌تاریخ ، میلسیون ۲۱۱ مخ .

سکه مو په مرمر کی کینډلي ده اود قیامت ورځی ته مو ښه نیك عمل پرېښی دی، په هغه لویه ورځ به ستا سی په حسنه اعمالو کی وشمېرل شی او ستا سی دیادولو باعث به و ګرځی . . ددې ښه کار له کبله دی ستاسی خواړه پر تاسی مبارك او ستاسی داروشی ! ستاسی دزیار اوهمت څخه مشکوریم – مګر په دې هم پوه شی، چه هغه فرمان چه ګر ګین دقتل په باره کښې داعتمادالدوله لهخوا تاسی ته ښکاره کړی و، هغه جعلی و– اوهغه ددې خبری په اثر کښې و، چه دینی غیرت زما څخه صبر اوتحمل یووړ اونورمی نو ېخپل ځان کښې دطاقت اوصبر څرك نشو . ایستلای اوهمدې غیرت اوپښتنوالی زه مجبور کړم چه داسی و کړم .

تېر پر تېر – خوترڅې وروسته پر موږ لازمه دی چه ټول په یوه زړه ، متحد شو دزړه له صدقه یو دبل ملاوتړو اودمحمدی (ص) دین په لاره کښې خپل سراو مال فدا کړو. ځکه چه دا کار چه موږ کړی دی دپارس دشاه په نز دیو عصیان دی او دپارسیانو په نزد موږ باغیان یو، اودوی به ضرور دانتقام اخستلو په فکر کښې وی او عسکربه راولیږی اوپه نتیجه کښې (العیاذبالله) کهلاس ئی برسی او بری ومومی دپښتنو ناریننه به ټول ترتیغ وباسی اوښځی اوواړهٔ به بندیان دمړیانو په توګه بوزی »

په دې وخت کښې یوخان ولاړ شووې ویل :« دپارس دولت ډېرقوی دی او ډېر عسکرلری، دپښتنو دالبر زلمیان به څنګه دهغو مقابله و کولای شی ؟»

میرویس دستی پخواب کښې دا آیهٔ کریمه ور لوست چه : « کم من فیئة قلیلة غلبة فیئة کثیرة» اوددې آیة دمضمون سره ئې موافق دزړه دداډ وېناوی وکړې، څوچه دجر ګی دهری خواڅخه دآزا دۍ د ساتلو د پاره زغونه پورته شول اومیرویس ئی دځان کالخوای اومشر و ټا که ټول واك ئې ده ته وړ کړ او جر ګه منحله شوه .

په کار بيدل : ميرويس دستي په کار شروع وکړه او ټوله وسله چه ورسره وه
او يائې د ګرجي عسکرو څخه په غنيمت نيولې وه د خپل اولس په زلميانو ئې وويشله او
د ميليسون په قول ټول وسله جوړونکي کارګرانو ته ميرويس امر وکړ چه ډېرې
وسلې او اسلحې جوړې کړي (۱) او ځينې ئې باروت جوړولو ته وګمارل او بيائې
د کلا د ديوالو او حصارونو مرمت کاري شروع کړه، توپخانه ئې منظمه او باقاعده
کړه او ټول عسکر تر نظام لاندې راغله (۲)

کوم وخت چه په دې تدابيرو او استحکاماتو مشغول و، نو وئې غوښته چه څه
وخت نور هم د اصفهان دربار غافل کړي- چه د دفاع د پاره ښه لازمه ترتيبات او
تدارکات ونيسي- ځکه ئې نو د حربي چل او خدعې له رويه دستي د پارس د پاچا
په نوم يو مکتوب وليکه - په دې مضمون :

د ميرويس مکتوب د پارس پاچاته : (تر القابو وروسته) «په دې تقريب چه
تاسې ماته اجازه راکړې وه او د مخه مې جسارت کړی، تاسې ته مې خپل عرض
وړاندې کړی و، چه بايد د ګرګين اوضاع او حالات تر مراقبت او څار لاندې ونيول شي
ځکه چه ما ويل د ده حرکتونه به په مملکت کښې د فتنې سبب شي اوس زما هغه
پيشګوئي رښتيا شوه، کوم وخت چه زه قندهار ته راورسېدم، څه موده تېره نشوه چه
د پښتنو قبيلې سره يو ځای شوې او د دې کبله چه د ګرګين ډېر ظلم او جور ئې
نشو ګاللای نو په پای کښې ئې ګرګين د ښار تر کلا را ويوست او په يوه کلي کښې
په يوه هجوم هغه وواژه- بيائې د ښار کلا ونيوله- زه په خپله مځکه مشغول وم، زه ئې د خپلې
مځکې څخه راوستلم د خپلو ځانو مشر او رئيس ئې وټاکلم- اوس ئې ډېرې لويې ډلې
او جمعيتونه جوړ کړي دي- او نه ښائي چه زما د دولت خير انديش غوندې په حق

(۱) د ميليسون د دې عبارت څخه څرګندېږي چه هغه وخت په قندهار کښې د اسلحه سازي صنعت
ښه رواج درلود (۲) د ميليسون د افغانستان تاريخ ۲۱۱ مخ .

کښې اشتباه و کړیء ـ بلکه دا لاهم د شکر ځای دی چه په داسې نازک او دا ختلال په وخت کښې کوم ناپوه او ناحق شناس سړی ئې د ځان په مشرتوب نه دی تا کلی او زه ئې و تا کلم چه داهم ستاسې د دولت نیکرغی ده ځکه چه ترڅو چه زه د پښتنو مشر یم د دې اختلال په رفع کولو کښې به دزړه زیار باسم انشاءالله د تدبیر او فکر په واسطه هر مشکل آسانه کیږی او دا اور به ورورو مړ شی او دا هواد به د پخوا په شان نظام ماهوالمرام پیدا کړی، که په دې خصوص کښې تاسی ته څه ویل شی باید تاسی اهمیت ورنکړی او د دې خواته ول احوال او اوضاع ما ته را و سپاریء او تر یوې مدې پورې باید د اغماض العین معامله وشی او نه ښائی چه تهور وکړیء او د خود بینانو په خوله و داسې فتنې ته عسکر را ولیږیء ـ ځکه چه که عسکر را ولیږل شی، ټول پښتانه ترلوی او واړه پورې د مقابلې د پاره پر دوو پښوو لاړ دی. یا به د شاهی عسکر د ژوبلېدو او مرگ سره مخامخ شی او یا که بیخی د پر عسکر را و لیږیء د خپل ژوند د ساتلو په غرض به خپل مملکت د هند پاچا ته تسلیم کړی او دا خبری دا کثرو د خولو هم اورېدلی کیږی ـ لنډه دا چه په دې وخت کې لازم دی چه د دې غوټې په خلاصولو کښې د تدریج او تأنی او احتیاط څخه کار واخستل شی او دا نکته د پره مهمه ده ـ د دې سیمې نظام دې بنده ته تفویض و بولیء ـ ګڅه دا اشارة جسارت دی مگر سره له دې هم که د اهمال او امهال په صورت د تانی او تدریج د قواعدو او اصولو مراعات وشی د لوی خدای په مرسته او فضل به په کارو کښې د پر سهولت او آسانی پیښه شی . » (۱)

دې اقدام په اصفهان کښې څه تاثیر وکړ؟ شاه حسین او دده نور درباریان

چه په دې واقعه خبر شول ، په هغه اندازه چه انتظار کېده متأثر نشول او نه ئې دا تصور کاوه چه پښتانه د آزادۍ لپوال دی ، دوی به ویل : «تاریخی پېښې تکرار یږی

---

(۱) افغان تاریخی مخ ـ د افغان او پارس جگړه مخ .

ځنگه چه د مخه هم قندهار دپارس څخه ځان جلا کړی و ، او دهند مغول ئی رابللی وه اوس به هم هغسی شي . مگر کوم وخت چه موزحمله پرو کړو بیرته زموږ دی » (۱) . نود اصفهان دربار ددې په عوض چه قندهارته عسکررا و لیږی یوازی ئې محمدجامی خان دپښتنو د بیرولو او دمیرویس دتهدید د پاره قندهار ته دایلچی او سفیر په حیث را واستاوه چه پښتانه تهدید کړی او دشاه طاعت ته ئی راوبولی دا ایلچی چه قندهار ته راورسید دستی دپارس د دولت د عظمت او قوت او واك لویی لویی خبری ئې شروع کړې اوددې اقدام دبدانجام او د پښتنو دخوارېدلو اوذلیل کېدلو دمامې ئې وهلې ، چه پښتانه وبیروی مگر دده داخبری پرمیرویس بدی ولگېدلې او دده خبری ئی پرې کړی ورته وې و یل :

« تهچه وایی عقل او حکمت یوازی پهنازاو نعمت کی متصوردی؟»
« اویوازی دهوسائې د خاوندانو په ماغزو کی ځای لری ؟ »
« زمـوږ غرونـه هم پـوهان او هـوښیا ران لـر ی ! »
« که ستاشاه څه نورڅه کـار کو لا ی شوای ـ ستادي : »
«بې معنی او لا طـا ئـلو خبروته ضرورت نه و ! » (۲)

امرئې وکړ چه دایلچی بندی کړی ، دمیلیسون په قول میرو یس دده په حبس کښی دوه مقصدونهلرل یو داچه دپارس تیاری اوامادهگی وځنډېږی ځکه چه ځواب ته به ډیل ور کـنږه شی اوبل دا چه پارسیانو ته معلومه شی چه دی په رضاطاعت نهمنی اودپښتنو د آزادۍ لوبه شروع شوی ده (۳) او کم دخپلوا کۍ جنډه چه میرویس جگه کړې ده بیرته به کښته نشی او داصفهان د دربار تطمیع به ددې پښتون نابغه پر روح څه اغیزه و نکړی .

مگر د میرویس داحرکت همداصفهان په دربار کښی بدتلقی نشواود « سرجان مالـکم » پهعبارتدوی ئیدغفلت لهخوبهویښ نکړه اوسر بیره پردې چهوائې وربدل

(۱) دافغانستان تاریخ ـ دمیلیسون ـ پښتو تر جمه ۲۱۲ مخ
(۲) د تمة البیان ترجمه ۸۰ ـ ۸۱ مخونه ـ اوسرجان مالکم ۱۹۹ مخ .
(۳) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۳ مخ

چه د د و ی ا یلچی بندی شوی دی بیائې هم د دوهم وار د پاره محمد خان د هرات حاکم چه دمیرویس زوړ اشنا او دحج دلاری ملګری و ، د نمایندہ پحیث میرویس ته راولیږه اودائی یقینو ، چه دده ملګرتیاوخپلوی به د پښتنو ملی زعیم دخپل ملی اولوړ مقصد څخه راو ګرزوی ، مګر کوم وخت چه داایلچی قندهار ته راورسیداومیرویس ئی دانقیا د او اطاعت خواته وباله میرویس ورته وویل:

« لوی خدای ته شکروباسه چه دزړې اشنائی اوملګری حق دی »
« را بساندی ستته او زما ستر ګوته در ښږی ، که نه وی تا به هم »
دهغه په شان سزا لیدلی وای ——— مګر پوه شه : »
« پښتانه میړونه به بیاد مریتوب په قید کښی و نه لوېږ ی »
« زمر یو څنځیرونه وشلول او توری له تیکیو وئیستلی شو ي »
« تر هغو به په تیکیو کښی و نه لو ېږی ، څو چه :
« ستاسی پاچا مشکوب او ستاسی مملکت مسلوب شی ! »
« الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان دجبار منتقم »
« د لاس آلات دی چه دپارس د ملحدانو دسزای دپاره ئې »
« انتخاب کړی دی ! » (۱)

کله هم دمحمد خان سره نسبتاً ښه وضعیت وشو ، خوبیاهم حکم وشو چه دی دیوه معزز میلمه په نامه پمحبس کښی وساتی .

هغه وخت چه داخبرداصفهان دربارته ورسید ، نوهغوی و پوهېدل چه بې له جنګه د تښتی لاره نشته ، نو د هرات هغه حاکم ته چه د محمد خان په عوض مقررشوی و ، په(۱۱۲۲ هـ ـ ۱۷۱۰ ع) کال کی امر ورکړ چه خپل عسکرد قندهار

---

(۱) سرجان مالکم (۱۹۹) مخ .

دحملې دپاره چمتو کړیءاو پرقند هاریرغل و کړیء ، دهغه عسکرهم تیار شول او دقندهار خوا ته وخوځېدل .

مګر میرویس‌هم دپارس د پاچا ددې حکم څخه بی خبره نه و ، د یر پښتانه زلمیان ئې دمقابلې دپاره تیار کړی وه ، او دپنځو زرو عسکرو سره د پارسیانو مخ ته ورو تل او تولنر جګړی ورو سته ئې دپارس عسکرو ته سخته ماتی ور کړه تردې مـاتی وروسته د پارسیانـو لښکر و به ا تلسو میاشتو کښی څلو ر لویې حملی وکړې چه په څلورو سرو حملو کښی نا کامه وتښتېدل ؛ او په آخره حمله کښی خو دپارسیانو پنځو زروعســکرو چه دمحمد خان د تبریز دحا کم ترقوماندانی لاندی وه ، د پښتنو دپنځو سوو زلمیانو طـاقت را نه ووړ ، و تښتېدل او په دې حمله کښی ئی تر زرو تنو ډېر تلفات ور کړه اوپخپله حا کم ددروزامنوسره دپښتنو جنـګیالیو پلاس ورغیء (۱) دمحمد مهدی دلیکنې پقرا ر پښتنو دفراه تر «دلخك» ار «دلارا» پورې مځکی بیر ته دپخوا په شان دځان کړې او دده په عبارت «با دلارام‌مرام هم آغوش شد واز منحل کـامرانی جرعه نوش» (۲)

دې پرله پسوماتیو داصفهان ددربار غیظ اوغضب یو په سلو کړ، او پو ه شول چه دپښتنو سره مقابله کول هغومره آسانه هم‌نه‌وه، لکه هغوی چه‌تصور کړی‌و وبوهېد ل چه د پښتنو د آزادی پیاله تشول او نسکورول څه دعراقی شرا بو ساغر نه‌دی چه دشاه په‌سلامتی‌ئی‌پرسر پورته کړی نوئی دا لازمه وبلله چه‌باید دپښتنو دپایمالولو دپاره ډېرپوخ اولښکر تهیه‌اوآماده کړی اودې کـار څه‌مده‌هم غوښتله ځکه نودیوې خوا دپارس سلطنت په‌لویو حربی ترتیباتو او تدارک تو مشغول شو اودبلې خوا میرویس‌هم دمقابلې دپاره‌وسائل سنجول، چه‌ددې‌وسائلو څخه یوه وسیله دهغه ددربار سره دمیرویس مراوده وه چه بیرته‌ئې له سره تازه اوتینـګه کړه .

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱٤مخ (۲) درهٔ نادره ـ۳۹مخ.

دمیرویس مراوده دهند د دربار سره: دا باید وویل شي چه میر ویس

داستقلال او خپلوا کی تر اعلان وروسته د ډېرو سیاسي مشکلاتو او سختیو سره مخامخ شو، ځکه چه دیوې خوا دهند مغولی دربار داوضعیت په ښه ستر ګه نه کاته او د پښتنو خپلوا کی ئي ځانته لوی خطر باله، لکه «صمصام الدوله» او «خافي خان» مؤرخ چه لیکي: هغه وخت چه د پښتنو داستقلال داعلان خبر دهند مغولی دربار ته راورسید، دهند د ربار ظاهراً دمجبوریت له کبله د پښتنو دا استقلال په رسمیت سره وپېژاند او خپله خوښي ئي ښکاره کړه او د بل پلوه ئي داصفهان ددربار سره مفاهمې او مخابرې وکړې چه ددې پېښې (چه دخافي خان په تصریح ددواړو ملتو او هوادو دپاره دصائبي رایي څخه ئي مخالف کار باله) په دفع کي زر کوښښ و کړی. (۱)

کڅه هم میرویس خان ته دا وضعیت ښه معلوم و، مګر دخپل سیاست له رویه ئي نه غوښتل چه دهند سره مراوده و نلري او یاد مخنۍ مراوده قطع کړي، ځکه چه میر ویس د پخوا څخه دهند ددرباره سره مراوده درلوده، خو لا هغه وخت چه ئي تجارت کاوه دخپل ثروت او بډائي په سبب ئي دهند په دربار کښې ښه شهرت او امتیاز موندلی و، او خپل هغه تجارت چه دهند سره ئي درلود ورځ په ورځ زیاتاوه او دهند د وزیرانو او حکمرانانو سره ئي خپلوی اچولې وه، تل به ئي دهغو سره مکاتبه کوله او دصمیمي او اعتمادي خپلوانو په واسطه ئي دهغو دمراتبو په قرار هغوی ته سوغاتونه او تحفې لېږلې او دخپل وضعیت څخه ئي هغه خبرول او ځانته ئي جلبول.

نو همدا سبب و، چه په دې وخت کښې ئي هم وغوښته چه دهند دربار ځانته متوجه کړي، که کوم وخت اړتیا حس کړي یو ملاتړ ولري او هم ئي غوښته چه په دې وسیله دهند او پارس ددولتو په منځ کي دخلاف نظر تکي پیدا کړي، ددې مفکورې

(۱) منتخب اللباب ۶۴۳ تر ۴۶۶ مخ پوري ۲ ج - ماثر الامراء ۷۰۱ مخ ۳ ج.

په اثرئې دهند دربارته دا مکتوب ولیکه . (۱)

دمیرویس مکتوب دهند دربارته:

«... موږ پښتانه نسبت وټولو ګاونډیانو ته دهند دپاچا په ګاونډیتوب ډېر افتخار کوو ـ ځکه چه زموږ په مذهب او دین را شریك دی او له همدې نقطهٔ نظره تینګ امید او اعتمادلرو چه دضرورت په وخت کی به زموږ سره ملګری او مرسته وکړی پښتنو دپارس دپاچا پرخلاف تصمیم کړی دی ـ ځکه چه هغه زموږ دمذهب پرخلاف زموږ سره دجګړې دپاره عسکر را استوی څنګه چه اوس هلته (په هند کې) پوره امنیت دی، نو که یوه دسته عسکر زموږ د کمك دپاره راولیږل شی دلوی خدای په مرحمت به خپل ددین او مذهب پردښمنانو بری ومومو او پردوی به غالب شو!

پښتانه زړوردی اوښائی چه ځینی مقتضیات به له‌ښه مرغه زموږ سره مرسته وکړی چه ددوو قومونو (هند او پښتون) سره دیو ځای کېدلو په وخت کی و کولای شو چه دپارس ځینی توابع دپارس دحکومت پرضد وپاڅوو! » (۲)

کوم وخت چه دا مکتوب دهند پاچاته وړاندی شو، هغه ظاهراً ډېر خوښ او خوشاله شو، او دمیرویس استازوته ئې ډېر دحرمت او عزت په سترګو وکاته اوښه احترامانه او معززانه وضعیت ئې ورسره وکړ او دیوه اطمینان بخښه ځواب سره ئې رخصت کړه. مګر په دې ځای کی خافی خان دمنتخب اللباب مؤلف څه قدر داغراق او مبالغی خوانه تللی دی او داسې لیکی چه: میرویس د ښار تر تصرف وروسته «مصلحةً» خطبه دقطب الدین بهادرشاه پنامه دبدنامی درفع او داستحکام دبندوبست دپاره وویله او د کلا دتسخیر طلائی کلی ئې دیوه مکتوب په او د

(۱) دا مکتوب د(۱۷۰۹م) کال په آخر کې چه بهادر شاه دهندوستان پرتخت ناست و، دشاه دوزیرانو په عنوان لیکلی شوی دی ـ ماخذ دافغان او پارس جګړه.

(۲) افغان تاریخی مخ ـ او دافغان او پارس جګړه

کلاداری دسند سره دهغه دربارته ولیږله ـ خلعت منزل خلعت او د آفرین باد فرمان او د کلاداری سند میرویس ته واستاوه . (۱)

په هرحال میرویس په دې مکتوبو ډیر خوشاله شو اودهغه دخوا د کومې پیښې څخه بالـکل مطمئن شو ، اوښائی چه دمکتوب په لیږلو کښې هم مهم غرض داو چه دقندهار او پښتنو په نسبت دهغه ددربار نظریه ځانته معلومه کړی چه په هغه باریك وخت کښې ددوی په‌نسبت څه نظریه لری ؟ اوس چه دهغه له خوا مطمئن او بې غمه شو نودملـکی اونظامی چاروسمولو ته‌ئې ملاوتړله اوډیر پارسی مفسدین اوفتنه غوښتونـکی خلك چه لاپه قندهار کی وه له‌منځه وئیستل .

دپارس ۳۱ زره عسکر دخسرو خان په قوماندانی : وموویل چه دهرات

حاکم محمد خان گرفتاره شو اولښکرئې ماتې وکړه او داموهم ذکر کړه چه د پارسیانو حملی بې‌اثره پاته‌شولې اوډیر له‌پسی شکستونه ئې وخوړل ، نوځکه دپارس حکومت تصمیم وکړ چه یوخورا لوی پوځ قندهار ته را واستوی اووې غوښتل چه په دې پوځ کی دپارس دډیرغښتلی اوجنـگجویه او جګړن زلمیان د پښتنو پرمځلی دتجاوز دپاره راغونډشی ، خصوصاً دهغه وخت څخه چه د روسی سفیر اسرا ئیل اری لـه‌خوا مطمئن شول . یعنی وروسته تـرهغه‌چه‌داسفیر ئې په احترامانه توگه رخصت کړ د « استراخان » په ښار کی مړشو (۲) چه دهغې خوا څخه دفارسیانو زړونه بې‌غمه شوه نودقندهار دتسخیر دپاره ئې‌لوی‌اقدامات شروع کړه اودا موضوع داصفهان په درباکی تر مذا کرې لاندی و نیوله شوه مگر نظریات مختلف وه ، خوپه آخر کی‌په اکثریت فیصله شوه چه : خسروخان د وژل شوی گرگین وراره چه هغه‌وخت دگرجستان حاکم اوډیرد ماغد اره سړی و ، دلښکرو په قوماندانی مقرر کړشی ، خوخیل آکا او نورو گرجیانو

(۱) منتخب‌اللباب ۲ ج ۳ ۶۴ مخ د کـلکتې طبع . (۲) د افغان اوپارس جگړه مخ .

دانتقام اخیستلو دپاره د قندهار په نیولو کې ښه زیار وباسي - اوهم له دې جهته چه په هغه وخت کې گرجیان په توره او جنگ ډېر مشهور وه ځینو دربار یانو دامشوره ورکړه چه باید ټول عسکر د گرجستان دهغو علاقو څخه چه دپارس دحکومت پلاس کې دی راغونډ شي مگر مخالف حزب ددې نظریې سره مخالفت وکړ وي ویل: که ټول عسکري گرجي واستول شي او هغه بریالی هم شي، بنائي چه دپارس دحکومت له متابعته به غاړه وغړوي، ځکه نو باید شپېږ زره پارسي عسکر هم دعباس قلي بیگ تر قوماندانۍ لاندی ورسره ولاړ شي او دا چه خسرو خان دوه سوه زره تومانه دلاري دمصرف دپاره غوښتي دي باید پنځوس زره تومانه ورکړه شي » (۱) داقول « دافغان او پارس جگړه » د لیکونکي قول و، مگر میلیسون په مجموعي توگه لیکي چه دپارسیانو داپوځ یو دیرش زره او دوه سوه تنه زلمیان وه چه له دې جملې څخه یو زرو دوه سوه تنه گرجیان وه او نورنو گډوډ د هر فریق څخه پکښې شامل کړشوي وه - (۲) په دې ترتیب خسرو خان دیو د یرش زرو او دوه سوه نفرو په اعلی قوماندانۍ وټاکل شو، چه قندهار ته ولاړ شي او دخپل آکا انتقام واخلي ؛ خسرو خان هم داامر په ډېري خوښۍ ومانه او په (۱۱۲۳ هـ - ۱۷۱۳ ع) کال یاد ځینو مؤرخینو دلیکنې پقرار په (۱۱۲۲ هـ - ۱۷۱۲ ع - ۱۷۱۱ ع) کال د قندهار خواته په ډېر دباب او برم را رهي شو او بې له کومې پېښې فراه ته راورسید، په فراه کې میشته شو، مخبران او جاسوسان ئې پرمخ واستول چه دمیرویس د لښکرو حال رانوړي، او هغه بېرته ژر راو گرځېدل، ځکه پښتنو د گرشك او فراه ترمنځ دري خوشي کړي وې.

د خسرو خان نفاق اچول : کوم شی چه ډېرد تأسف وړدی او بد بختانه هروخت پردی او دښمنان له دې لاري څخه ښه کامیاب شوي دي او پښتانه ئې په دې وسیله ښه هر یو ډر کړی دي دپښتنو په منځ کښې دنفاق اچولو فتنه ده، چه په

---

(۱) دافغان او پارس جگړه مخ (۲) دمیلسیون د افغانستان تاریخ ۲۱۵ مخ .

دې وسیله چه د غلیمانو دلاسه شوې دي د دې فتنې په ویښولو ښې ئې زیاړ ایستلی دی او کامیاب شوی هم دی ـ نو خسروخان هم دا فکر درلود چه که د نورو حربې چالو او آلاتو څخه مأیوسه شي باید دا «پښتون تباه کړو نکې» حربه ورسره آماده وي او کار ځنې واخلي ـ په دې فکر کښې لا هغه وخت و، چه د پارس څخه ر وخوځېدیء ـ هغه وخت چه د مشهد څخه لا فراه نه نه و، رارسېدلی دعبدالله خان سره چه دحیات سلطان (مشهور په سلطان خد کهٔ ابدالی سدوزی خضر خېل) زوی دی یو ځای شو ـ دا عبدالله خان دهرات دابدالیو پښتنو په غو ښتنه سره د خپل زوی اسدالله خان سره دملتان څخه هرات ته راخوځېدلی و ( ) خسروخان دستي دپارس دحکومت له خوا دهرات په حکومت او مشرتوب مقرر کړ او دقندهار دمحاصرې دپاره ئې کومك ځینې وغوښت ـ او هم ئې بیا دده په ذهن کښې دابدالي او غلځي ورك شوی فکر تحریك کړ، او دقبیلوی اختلاف مړشوی اور ئې بیا غوښت چه دعبدالله خان او میرویس خان تر منځ بل کړی ـ نو دهرات د ابدالیانو څخه ئې دېر زلمیان چه عبدالله خان ئې په خپله مشر و، راغونډ کړه او دقندهار دمحاصرې دپاره ئې دخان سره بوتله، مګر خوشبختانه عبدالله خان چه خپل ځان دخپل په مقابل او دپردي اجانب پر خوا ولید، نو ملي عنعناتو او ملي قانون دده وجدان ته اجازه ورنکړه چه دخسروخان پراوزه ودرېږي او دپښتنو سره جګړه وکړي ځکه چه د پښتنو داملي قانون او عنعنه ده چه کله هم په خپل منځ کښې زر کېنې او د ښمنې سره ولري خو کم وخت چه د پردیو اوغلیمانو مقابل ته خبره ورسېږي نو پر خپلو شخصي اوداخلي بدیو او ګوندیو دېره ږدي او یو دبل په اتفاق د غلیمانو په مقابل کښې جنګېږي، هغه وخت چه د پردیو جګړه پای ته ورسېږي ښائي چه بیادنا پوهي او جهالت ا بدبختي په اثر هغه دېره واخیستله شي او دوه ورونه په خپل منځ کې یو دبل وینې توی کړي.

---

(۱) خورشید جهان ۱۳۲ مخ

نو داسبب و، چه د ناصری روضة الصفا د لیکنې په قرار عبدالله خان پر لاری خسرو خان ته یوه بهانه او پلمه وکړه او سره د خپل لښکره خپل اېل ته ولاړ (۱) او د غلځیو او ابدالیو پر شخصی عنا و ئې د بره کښېښود له .

دمیرویس آمادگی : د پښتنو ملی زعیم چه د پارسیانو د لوی لښکر څخه خبر شو پښتانه ئې خبر او ټول ئې جنګ ته چمتو کړل ـ امرئې وکړ چه ټول کښتونه او کرهنې وربیل شی او حصارته دې یوړه شی او په دې لاره کښې ئې د پر زیار و یوست چه مځکې او کروندې تورې تشې شی او ټوله غله دې ښار ته یا کوروته ننه ائستله شی .

په دې ترتیب ئې د خوراکی مواد او نور ضروری شیزونه په کافی اندازه راټول کړه او د افغان او پارس د جګړی د لیکونکی په قول د دوو کالو د محاصرې د پاره ئې پوره ترتیبات ونیول (۲) او د ښار اکثر خلک چه سپین ږیری یا ښځې وې او د جنګ نه وه د ښار څخه لیری ځایو ته واستول او په ټینګولو د ځایونو کې ئې میشته کړه او هم ئې خپل د سپرو د نظام لو یه برخه د داؤد خان (د پټې خزانې د مؤلف پلار) تر قیادت او سپهسالاری لاندی د فراه د دروخوانه واستوله ، څوورو سته تر هغه چه ئې په فراه ، سیستان او ګلستان کې د پښتنو سره مرکې وکړې او د نور زو ، بارګزو و اوساګزو د پر زلمیان ئې د ځان ملګری کړه پر خسرو خان ئې چه د فراه څخه راوخوځید یرغل وکړ او د هغه سره په جګړه اخته شوه (۳) پخپله میرویس خان د ډېر ولښر وپلو عسکرو سره د هلمند پر غاړه د بست په کنډ وا او او خرابو کښې د خسرو خان انتظار یوست ، که څه هم د پښتنو زلمیانو شمیر پوره نه څرګند بېړی خو د میلیسون په قول د پر لښرو ، او دی

---

(۱) روضة الصفا ۸ مخ (۲) د افغان او پارس جګړه مخ (۳۰) پټه خزانه ۱۹۷ مخ .

وایي چه سره ددي چه دپښتنو عسکر دېرلږو ، بیاهم دلمر نیوفتـو حاتو په نشـه دومري‌مست وه چه دیوه‌پرش‌زرواو دوه‌سوه‌تنوپارسیانو مقابلې ته حاضرولاړه‌وه (۱)

دقندهار محاصره :خسروخان را وړاندی شو ، د هلمند ترغاړو راورسید ! دلته

بیادجګړې اوربل شو ، کڅه هم ددې‌جنګ تفصیل‌ښه معلوم‌نه دی ، مګردومره ئې ایـکلی دی چه دخسروخان لښکر په دېرزوریرغل وکړ او پښتانه چه د هغولسمه برخه هم نه وه نوځکه میرویس خسروخان ته موقع‌ور کړه چه دهلمند له سینده راتېرشي او دقند هارښارته راورسیږي ، قند هار محاصره شو ، مګر میرویس تر محاصرې‌دباندې پاته‌شواودمیلیسون‌په‌قول «میرویس‌دناپلیون په‌څېرپه (۱۸۱٤ع) دایقین‌درلود که پردارا لخلافـه مقابله شروع کړی نو ښه داسې کـارو وکړی چه دښمن به دماتې او شـکست نغاره و د نګوی (۲) »

پارسیانو ددې محاصرې دټینګولو دپاره هرډول اقدامات وکړه ، مګر کوم شی چه‌خسروخان اودده عسکروارخطـا اوسراسیمه‌کړه داو ، چه هغوی په دې امید چه دمنی موسم دی غلې اووا ښه دېرپیدا کیږی دځانه سره ئې هیڅ خورا که اوآزوغه رااخیستې نه وه ـ دلته چه ټول کښتونه او کرهنې له منځه تلـلی وې اومځکې‌ئې تشې توری ولیدلې خورا پریشا نـه او مضطرب شول ، مـګر بیا ئې غوښته داخپل اضطراب‌پټو ساتی ، خو میرویس‌ددوی دآذوقې په حال ښه‌خبرو، نو دښار ساتونـکوته به‌ئې دصبراوتحمل کـولو توصیې را استو لې ؛ کڅه هـم د میلیسون په قول دښار څو کـمزوروتنـو د میرویس او نورو پښتنو بې مشورې اومصلحته وغوښتل‌چه د میرویس سره هغسې‌معامله وکړی لکه پاریس‌چه‌دناپلیون سره وکړه ، یعنې وې غوښتل چه دخسرو خان سره خبـری اتری شروع کړې اوتر څوشرطو لاندی دروغی معاهده ورسره وتړې، مګرددوی دا درخـواست دخسرو خان امیدونه را پاخول‌اوښارئې دځان وباله

---

(۱) دمېلسون د افغانستان تـاریخ مخ (۲) میلیسون ۲۱۵ مخ .

ځکه ئې د تسليم بلاشرط څخه ډاسوا ددوی « بله خبره نه اوريدله ـ د ښار هغه ټول خلك

چه د خسرو خان په تصميم پوهشول او د يوې خوا ئې د ميرويس او اولس نارضائي وليدله

او د بلې خوا « بلاشرط تسليميدل» غوښتل کيده نو پښتانه پوه شوه تر بې شرطه تسليميدو ئې

مرګ غوره و باله او د نورو پښتنو په شان ئې دمقابلې ته ملا و تړله او د همت پښې ئې

ټينګې کړې او په هره حمله کې ئې د پارس قواوی پرشا و هلې او هم د دښمنۍ له خوا

ملي زعيم خپلې ټيټې شوی قوې را يو ځای کړې او د سره ئې د بلوڅانو ، تر ينانو او د پښتنو

د نورو قبيلو زلميان راغونډ کړه او د قندهار د جنوب لـه خوائې د خسرو خان

پر پوځ يرغل وکړ او د ښار ساتونکو ته ئې داسې پيغام واستاوه :

« که موږ بې ننګه شو ، او دښمن بريالی شي زموږ څخه به يو هم ژوندی پرې نږدي نو »

« بهتره داده چه ټول په مړانه زيار وباسو ، ځو چه يا به نيکنامی مړه شو او يا »

« پر غليمانو بری وموموا» (۱) د ښار پښتنو چه د ميرويس دا پيغام واورېد لا ئې

دغيرت وينې په جوش راغلې او مقابلې ته ئې ملاوی وتړلې.

د خسرو خان مرګ او د پارسيانو تېښته :

خسرو خان او دده لښکری د محاصرينو د مقاومت څخه د يوې خوا او د آزوغې

او ذخيرې د نه لرلو څخه د بلې خوا د خپل موفقيت او بريالیتوب څخه ورځ په ورځ

مأيوس او ناامیده کيدل ، او هم د بلې خوا د ميرويس حملو ددوی کار مشکلاوه

او ددوی معنويات ئې وروران ول ، او هم سر بيره پر دې حملو د ژمي حملې هم نږدې وې

ځکه نو ددوی نه پوهيدل څه وکړی ؟ ـ او سې يا ولاړ شي ؟

په دې وخت کې ميرويس پر دوی د ذخيرو درانګ لاری هم وتړلې خسرو خان

---

(۱) داستان ترکتازان هند ـ څلوم کتاب ۱٤٦ مخ.

چه خپل نیم اردو په دې کېر دار کې له لاسه ایستلی و، که څه هم محاصره یو کال ته رسېدلې وه، مگر بیائې هم تر مشورې وروسته د محاصرې څخه لاس و کښل غوښته ئې بیرته پارس ته ولاړشي مگر داردو په منځ کې ئې بې اتفاقي او نفاق پیداشو پارسیانو غوښته دیوې لارې ولاړشي او گرجیان هم پردوو لاروسره ولاړه په دې وخت کې چه عباس قلی خان دپارس د دربار معتمد دا بې اتفاقي او تجزیه ولیدله قندهارته راغی او دپارسیانو داردو ټول حال ئې میرویس ته ووایه (۱) میرویس چه داحال واورېد او د دښمن په ډېرې وارخطائی خبرشو، امرئې وکړ چه دستي اته سوه اونښ په حربي لوازمو بار اوتهیه کړی او وروسته ترهغه پخپله د خپلو شپاړس زرو ښتنو زلمیانو سره ئې پرخسروخان حمله وکړه او په ډېر زړورتوب پرورغی، نوهغه و، چه خسروخان ئې پخپل آکاپسی قبرته واستاوه، د گرگین سره یو ځای شو او د پارسي مؤرخینو په اصطلاح «سر در پای قلعه گذاشت» او میرویس خان د گران وطن صحنه د متجاوزینو له وجوده پا که کړه او لکه سرجان مالکم او نورمؤرخین چه وایی دیوه ډېر شزرو اودوه سووتنو څخه فقط پنځه سوه، یا اوه سوه تنو دډېرې چابکۍ نېښتې په اثر خپل ځانونه د ښتنو له تورو او مرگ د خولې څخه خلاص کړه (۲) نورو ټولو د خپل ناروا تجاوز سزا ولیدله او مړه شول او ددوی ټولې وسلې او حربي تجهیزات د ښتنو لاس ته ورغله.

میرویس پردې فتح او ډېرې باندې د لوی خدای شکر ادا کړ او په ډېرې خوښۍ قندهارته راوگرزېد او ټولې ولجې ئې په اولس ووېشلې.

د میرویس دالویه فتح یاد خسروخان مرگ دروژې په ۲۷ په ۱۱۲۳ ه کال کښې وه (۳ او میلیسون ۱۷۱۳ ع کال لیکلی دی (٤

---

(۱) دافغان او پارس جگړه مخ.

(۲) سرجان مالکم ۲۰٤ مخ ـ میلیسون ۲۱٦ مخ ـ سیدجمال الدین ۳۵ مخ زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۱ مخ ـ تاریخ ادبیات ایران ـ اثر برون د یاسمی ترجمه ۱۰۱ مخ.

(۳) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (٤) میلیسون ۲۱٦ مخ.

دپارسیانو د بل لښکر ماتې: دوه کاله وروسته بیاد اصفهان در باریو لښکر سره جوړ کړ اودرستم‌خان په‌سرداری ئې دقندهار خواته راواستاوه، مګر څنګه چه زموږ ملی زعیم دپښتون ملت په‌اتفاق او مرسته دېر غښتلی شوی و، دې اردو هم څه ونکړه په‌جنګ کې مغلوب شوه اورستم ددې دپاره چه د خپلو اسلا فو کاله په‌ونشی بیرته‌پارس ته وتښتېد، دپارسیانو داشکست په (۱۱۲۶هـ ـ ۱۷۱٤ع) کال و(۱) اوهم دادسلطان‌حسین اوداصفهان ددربار وروستنی کوښښ و، چه‌پنا کامی تمام‌شو. مګر سلطان‌محمد اودجهانکشای نادری مؤلف او دروضة الصفا لیکونکی ترخسروخان وروسته درستم‌خان نوم‌نه‌اخلی بلکه‌دده‌په‌عوض کې‌محمدزمان خان شاملو یا دوی چه‌ددېر لښکر سره‌دقندهار خواته مأمور شوی و، خو متأ سفانه پرلاری‌ئې نفس وخوت اودمخه تردې چه‌قندهارته راورسیږی ځان‌ئې‌حق‌ته‌تسلیم کړ اولښکرئې وتښتېد (۲) په‌هرصورت تردې‌پېښو وروسته میرویس دپښتا ه‌ملت مستقل اوخپلواک او ملی‌مختاره مشرشو اودمیلیسون په‌قول میرویس لمړی سړی دی چه (بې‌دهرات له‌ابدالیو) نورټول دافغانستان قومونه اوقبائل‌ئې داسی سره متحد کړه چه دمخه نه‌وه‌لیدل‌شوی (۳) او دپښتنو دریاست پایتخت ئې د قندهار زوړ ښار وټا که اودمملکت په‌نظم اونسق ئې شروع وکړه.

د یرویس وفات: دپښتنو ملی قائد اولوی زعیم میرویس ترډیرو جنګو وروسته چه‌دمتجاوزینو سره‌ئې‌وکړه اوهغه‌ئې‌دخپلی‌خاوری څخه‌وشړل اوه‌پښتانه ملت زره آزادی ئې بیاددوی په‌نصیب او پښتانه ئې دپخوا په‌شان آزاد کړه ـ

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ـ دپښتو ترجمه ۲۱۷ مخ ـ د ایران د ادبیا تو تاریخ د برون اثر ـ دیاسمی ترجمه ٤ ج ۱۰۱ مخ

(۲) جهانکشای نادری ٦مخ اوروضة الصفای ناصری ـ ۸ ج صفحه نلری ـ تاریخ سلطانی ۷۲مخ

(۳) میلیسون ـ ۲۱۷ مخ

او دمملکت دغربی مځکوځخهٔئی ترفراه او سیستان پوری بیرته د پښتنو کړي اودملي‌وحدت رسی‌ئی‌بیا وغښتله اوتینګه ئی کړه نو پدی‌وخت کی داجل استازی راورسید اونهٔئی پرینبود چه‌داستر زعیم‌خپل‌نور افکار او آرزوګانی بشه‌عملی کړی ـ دذیحجة الحرام په۲۸ ورځ‌په ۱۱۲۰ ه کال‌ئی‌دي استازی ته لبیك ووایه(۱)

که دده نوری آرزو ګانی عملی نشوي اوبائی ارت تشکیلات وضع‌نکړای شوه دا به بناغلي لوستونکي‌دده دنه‌فرصت‌له‌جهته وګڼي، ځکه‌چه څو لیکی د مخه موولیکل چه‌دپښتنوملي‌زعیم په ۱۱۲۶ ه کال‌دمتجاوزینو له‌جګړو ووز ګار شو او په ۱۱۲۷ ه یعنی یو کال وروسته ئی وفات وکړ ، نودده د آرزو ګانو او افکارو دعملي کولو د پاره یو کال ډیر کم وختو .

دافغان اوپارس دجګړي لیکونکی دملی زعیم وفات داسی‌لیکی :

« دي معروف اودانشمند قهرمان اوه کاله (۲) په قندهار کی حکمرانی وکړه او دپارس دډیری غښتلی او مقتدری امپراطوری په مقابل کی کلك ودرید او هیڅکله د یاس او نا امیدی اند یښنې دده د مخیلیی بار یکتر ینه رشته هم متزازله نکړه ـ څوچه دده قوا دسن دلویوالی په‌اثر ورو ورو په تحلیل ورسیدل او سورت ئی نا توانه او مریض شو ـ د ده په نارو غی تول پښتانه ویر جن او مغموم شول ، همیشه به دده د پوښتنې د پاره د لی دلي پښتانه راتله او دده ګټورا ومفید نصیحتو نه‌ئي‌اروېدل‌اوپه‌هغوئی عمل کاوه (۳)

دمیرویس ورو ستنی خبری : دپورته‌لیکو نکی دلیکنی په‌قرار کوم وخت

چه میرویس خپل دحال خرا بوالی حس کړنو دپښتنو مشران‌ئی راوغوښتل او په‌لاندی لندولنډ وجملو کی‌ئی‌دا سی وصیت ورته وکړ :

---

(۱) پټه خزانه ۱۰۹مخ(۲) اصلاً اته کاله دی . (۳)دافغان‌اوپارس جګړه‌مخ .

«خپل ټول کارونه خدای تهٔ وسپاریٔ او پرخدای توکل وکړیٔ!»

«جنګ پهٔ مړانه پرمخ بوزیٔ!»

«پهٔ هر کار کې شرا فمند انه وضعیت غوره کړیٔ اوخپل پت سانیٔ!»

«هر کله اوپهٔ هر ځای کې سره متحد اوسیٔ!»

«خپل هر رګ اوپله قوي کړیٔ!»

«هیڅکله دپار سیانو اطاعت ونهٔ منیٔ!»

«پهٔ هر قوت اوسعیه چهٔ ممکنه وي خپل دښمنان چهٔ پر تاسې حمله کوي پرشا وهیٔ ـ ځکه چهٔ ستاسې دښمنان ددرباري اختلا فاتو پهٔ اثر اوددوي دخلکو دفساد اوخیانت له کبله خورا پهٔ تلوار دفنا خواته روان دي!»

«ددوي دشمېر له ډېروالي مه ېږېږیٔ ـ ځکه چهٔ تاسې متحد یاست»

«اوپر خدای مو توکل کړی دی.»

«یقین لرم چهٔ دوي بهٔ مغلوبه کړیٔ!» (۱)

پهٔ دې وخت کې ئې سالنده لنده شوه اونو رئې نود خبرو توان نهٔ درلود، پهٔ دې تکلیف ئې ستر ګې روڼې کړې اودشهادت تر کلمې دمخهٔ ئې داوروستې جمله وه چهٔ ویل :

«اصفهان ونیسیٔ: » (۲)

تردې وروسته ئې یوه اوږده ساویستله اوډپاك اوسپیڅلی روح مارغه ئې جاوداني ځالي اوعلیین تهٔ والوت (۳) اودآزادۍ خواهۍ پهٔ دنیا کې ئې لوړ مقام اوژوندی نوم پرېښود اوترمرګ وروسته موږ تهٔ وائي :

« دننګ تو تهٔ بهٔ مې هر هلو وي ـ

کهٔ پس لهٔ مرګه پر مزار راشې مینه!»

---

(۱) (۲) دافغان او پارس جګړه مخ (۳) دافغان او پارس جګړه مخ

ده مزار : اوس ده مزار دقندهار دزاړه ښار پهدوه کروهیء ازدنوی ښار په شپږ کروهیء کې د زاړه ښار دشمال غرب خواته اودنوی ښار غرب پلوته دکوکران په کلي کې دی ، ده مزار د پښتنو دورو اولویانو نراو ښځو مرجع اوټول پښتانه ده مزار ته ورځي او ده د روح څخه فیض او مرسته غواړی ، داعلیحضرت شهید محمدنادرشاه په وختو کې ددې ملي قائد پرمزار د اعلیحضرت احمد شابابا د ګنبدی په شان یوه عالیشانه ګنبده جوړه شوه چه تاسی ئې مقابل عکس وبنيء .

هو ، په یوه ملت کې چه دپر لنږ حس هم وی خپل ملي نومیالی نه هیروی اوتل ئې پخپلو زړو کې ځای ور کړی وی . * * *

تر میرویس وروسته

څنګه چه پهدې کتاب کې اصل غرض دملي زعیم اوپښتون قائد میرویس د ژوندون حالات بیانول دی او دهو ټکو د دورې مفصل حالات غرض نه دی نوځکه تر میرویس وروسته حالات خلص او په مجمل طور سره لیکو چه فقط دومره معلومه شی چه دملي زعیم تروفات وروسته څه وشوه ؟

اودې برخي مفصل حالات به هم زه په بل کتاب کې ولیکم چه د تاریخ دعمومی مدیریت له خوا دهوتکو ټوله دوره ماته را سپارلې شوې ده چه هلته ئې ولیکم نوځکه که دشاه محمد د اوشاه حسین دمیرویس دزامنو دپاچهیء او جنګو مفصل بیانات نهوی دلته راغلی ګران لوستونکی به ماعفو کړی ، اوهمدې سببه داصفهان دجنګ تفصیل چه دپښتنو دخوا محاصره شوی و ، دلته نه ځائیږی او کله چه دهوتکو ټوله دوره لیکم هلته به ئې ولیکم

دمیرویس ورور عبدالعزیز : دمیرویس دوه زامن پاته شوه چه یو ۱۸ کلن او بل ۱۴ کلن و . ځکه چه دازامن ئې نسبتاً دسن دخوا ز نهکیان وه نو د میرویس ورور چه عبدالعزیز نومېد دمیرویس پرځای کښېنوست . کڅه هم ده

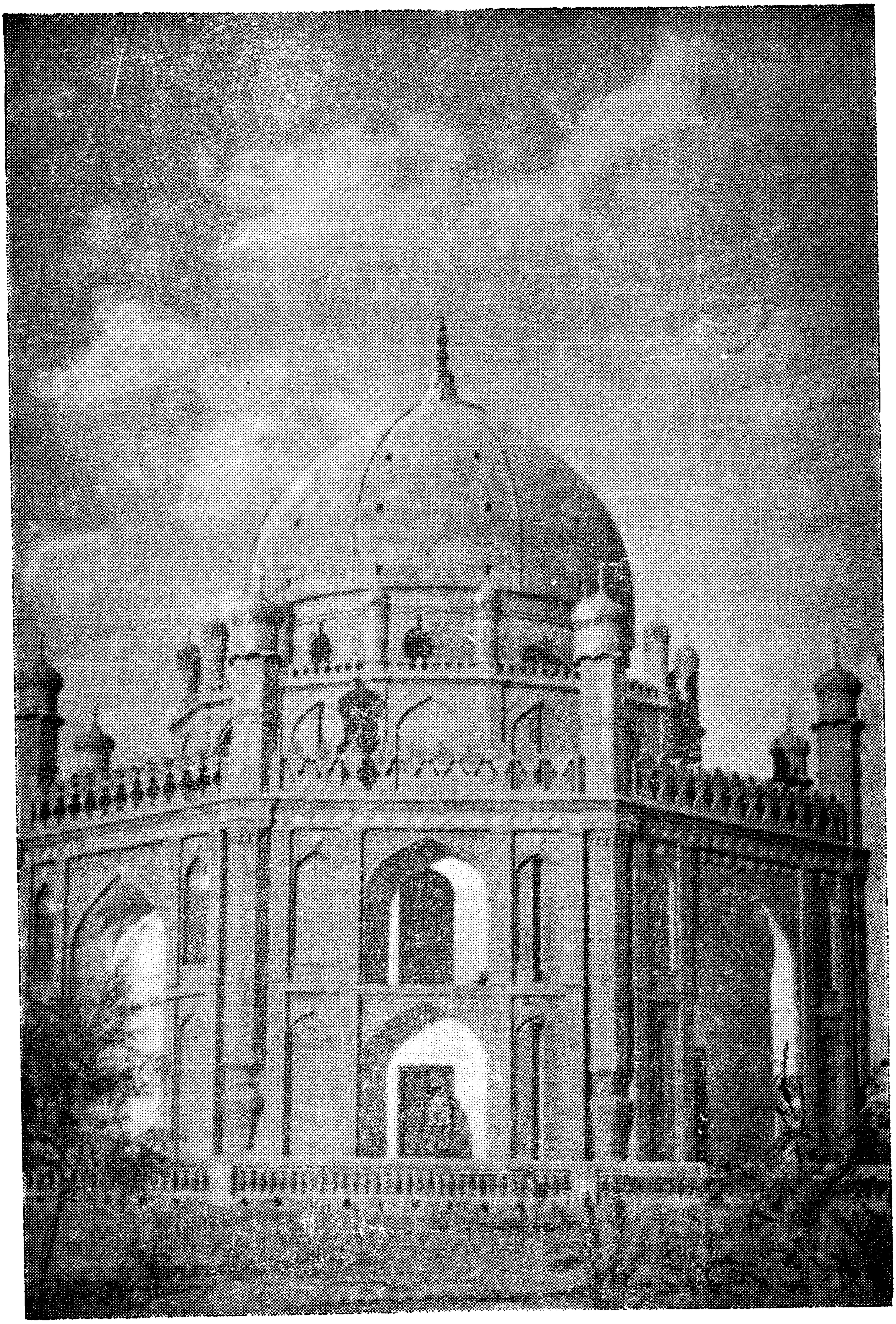

د ملی زعیم میر ویس نیکه هدیره په کوکران کی

نوم ملیسون اوسرجان مالکم او سیدجمال الدین عبدالله ذکر کړی دی مګر ځکه چه سلطان‌محمد او شیرمحمد اوجهانګشای نادری او روضة‌الصفای ناصری او پښتو خزانې چه دهوتکو په دوره کی لیکلې شوې ده عبدالعزیز را وړی نو دلته هم دپښتو خزانې قول ته ترجیح ور کړه شو .

دې سړي دورور په شان لوړ همت نه درلود ، بلکه هوسائی او آرامی خوښوونکی وضعیت ئې و ، اود جنګ خبره ئې کړکه کوله ، نوچه مشر توب ده ته ورسېد دپښتنو مشران ئې را وغوښته ملی جرګه ئې جوړه کړ او پښتنو ته ئې داسی وویل : - « تر دې ډېرو مشکلاتو او ډېرو جنګو وروسته به ښائی چه تاسی هم زما په شان د پارس د حکومت سره دروغی غوښتو نکی یاست ؛ او آرامی به غواړیء ؟ اوس چه‌می مشر ورور مرحوم‌شو او پښتنو ته ئې لویه سوبه اوفتح ګټلې ده نو که موږ دروغی او صلح غوښتنه وکړو د پارس پاچا به ئې په ډېره خوښی ومنی (۱) »

دده دې خبری دپښتنو په‌منځ کی‌شورماشور جوړ کړ اوهغه حرارت اومحبت‌چه ئې تر دغه کړی پخوا عبدالعزیز ته درلود په عمومی نفرت بدل شو اووې ویل چه : « موږ هیڅکله داډې نسکی خبره نشو منلای - دا خبره دمیرویس نیکه دوصیت سره مخالفه ده که د ورور پر قدم نشې تلای نوروغی ته هم دومره تلوار مکوه (۲) » کښه هم ملی جرګې دده خبره ونه منله مګر عبدالعزیز په پټه دپارس حکومت ته دروغی دالاندی شرطونه داستازی په ذریعه وړاندی کړه :

۱ : پښتانه‌دی دهغه باج څخه چه‌دګرګین‌په‌وخت کی اخیستل کېده‌معاف‌وی .

۲ : قندهار ته دی پارسی عسکرنه راځی .

۳ : دپښتنو پاچهی دی همیشه دعبدالعزیز دزامنو اولمسیانو وی . (۳)

---

(۱) دافغان او پارس جګړه مخ (۲) سرجان مالکم ۲۰۰ مخ

(۳) میلیسون ۲۱۹ مخ سرجان مالکم ۲۰۰ مخ - سیدجمال‌الدین تتمة‌البیان ترجمه ۸۳ مخ

ځنګه چه پښتنو خپله دا آزادي په خپلو وينو لاس ته راوستلې او راتيولې وه نوچه د عبدالعزيز پدې ناوړه کار خبر شول عبدالعزيز ته ئې ډېرې سترګې سرې شوې، په تېره بيا د ميرويس زوی شاه‌محمود، چه د آګا دا پيښنها دو ته وليدل د ځلو ښتو پښتنو مشرانو په مشوره ئې د شپې بلې دنياته واستاوه او دده دبې ننګيو جزائې د خپل خنجر په واسطه دده په تټر کې کښېښوله (۱) مګر پټه‌خزانه وايي چه عبدالعزيز د ملت غم نه خوړ، ځو چه په ۱۱۲۹ ه کال د شپې د نارنج دقصر د بامه خطاسو اور او لوېد مړسو (۲) کڅه هم بايد د پټې خزانې داقول معتبر وباله شي چه ليکوالکې ئې معاصرو، مګر زما په عقيده د همدې جهته چه ليکوالکې د عبدالعزيز معاصر دی نو نه ئې غوښته يا د هغه وخت سيا ست تقاضا نکو له چه دده د مرګ نسبت شاه محمود ته‌و کړی که نه‌وی نور ټول مورخين متفق دی، داوا قعه د ميليسون په‌قول د ۱۱٦۱ ع په مارچ پيښه شوه (۳)

د ميرويس اولاد: ميرويس چه وفات شو دوه ئې زامن (٤) او يوه ئې لور پاته‌شوه د مشر زوی نوم ئې «محمود» چه اتلس کلن و (٥) د کشر زوی نوم ئې «حسين» چه‌خوړلس کلن و (٦) د لور نوم ئې «بی‌بی زينبه» وه (۷) چه‌دلته به ډېر لنډ لنډ د هر يوه معرفي وکړو:

شاه محمود: شاه محمود د پلار د مرګ په کال کڅه هم اتلس کلن و، مګر بياهم ډېر مېړه پښتون زلمی و، او پر پلارهم ډېر ګران وځکه چه د پلار سره په

(۱) ميليسون ۲۲۰ مخ، سرجان مالکم ۲۰۰ مخ ـ سيدجمال‌الدين ۸۳٦ مخ ـ تاريخ علی‌قلی ميرزا ۱۲مخ خورشيد جهان ۱۳۲مخ زندګانی نادرشاه پسرشمشير ۱۱ مخ اونور...
(۲) پټه‌خزانه ۱۰۹ مخ (۳) ميليسون ۲۲۰ مخ
(٤) دافغان اوپارس جګړې ليکونکی ليکی چه دميرويس درې زامن پاته‌شوه مګردريم زوې نوم‌ئې نه‌دی ذکر کړی مخ (٥) ميليسون ۲۱۷ مخ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ
(٦) پټه خزانه ۱۰۹مخ (۷) پټه خزانه ۱۸٥ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلیحضرت شاه محمود د ملی قائد میرویس نیکه
زلمی زوی ، چه په پښتنی قوت ئی متجا و زینو ته ماتی
ور کړه او اصفهان ئی فتح کړ . (۱۱۱۰هـ - ۱۱۳۷هـ)

Ketabton.com

تو لو جگړو کې ملګری و ، او په حربي چارو کې ئې ښه تجربې حاصل کړې وې
ډېلا رتر مرګ وروسته بیاد خپل آکا په خدمت کې ولاړ و ، او د پښتنو د کار وباره
سره ئې ډېره دلچسپي درلوده (۱) مګر کوم وخت چه ئې د خپل آکا پیشنهاد و لید
نو دا کار کړو څخه بیزاره شو او د هغه کار ئې ورتمام کړ ، او څنګه چه د پارس
او قندهار پخوانی رواج و ، چه د ښار په هرخوا کې یوه یوه مناره وه او په هره مناره
کې به یوه نغاره د خلکو د خبرولو دپاره پرته وه ، هر وخت چه به یو مهم خبر و ، نو
دا نغارې به وډنګېدلې او خلك به راغونډېدل (۲ محمود چه خپل آکا مړ کې ،
نو دا نغارې ئې ووډنګولې او خلك راغونډ شول ، محمود د خپل آکا پیشنهاد دوی ته
وښود او د پارسیا و سره جنګ ئې په آیت او حدیث ثابت کړ او بیائې څرګنده
کړه چه دده آکا د خپلې شخصي آرامۍ او خوش ګذرانۍ دپاره غوښته چه پښتانه
بیا د پارسیانو ترلاس لاندې او دهغوی مطیع کړی او زموږ مملکت بیا وران شي .
تردې وروسته ئې نوو ویل چه: «ما هغه وواژه!» (۳) پښتنو چه هغه پیشنهاد ولوست
او ورمعلومه شوه چه محمود رښتیا وایي ، نو ده ته ئې آفرین ووایه (٤) او دی ئې
دخان پاچا کړ او د شاهۍ لقب ئې ورکړ نو «شاه محمود» وباله شو . دا زلمی پښتون
د پښتنو پاچا شو او تر ۱۱۳٤ هـ کال پورې د افغانستان د پاچا په حیث ئې حکمرانی
وکړه او څو واره ئې د پارس او سیستان شرقي برخو ته لښکرې وئستلې څو په ۱۱۳٤ هـ
کال د پارس د حکومت پایتخت (اصفهان) محاصره کړ او تراته میاشتې محاصرې
وروسته ئې د محرمې د میاشتې په ۱۱ یا ۱۵ په ۱۱۳۵ هـ - ۱۷۲۲ ع کال د صفویانو
وروستنی پاچا سلطان حسین خپل ځان او پایتخت د پښتنو لښکر ته تسلیم
کړ (٥) دې پښتون زلمي پاچا د خپلې شهنشاهۍ په وختو کې د اصفهان

(۱) د افغانستان او پارس جګړې مخ (۲) (۳) د افغان او پارس جګړه مخ
(٤) (٥) تاریخ سلطانی ۷۰ مخ - خورشید جهان ، مرجان مالکم ۲۰۹ مخ

تر فتح وروسته ډېری لوېی لښکر کښېی وکړې ، څو چه تر دوه نیمو کالو پاچهی وروسته دېرات د میاشتې په ۱۲ شپه په ۱۱۳۷ ه کال په اصفهان کی ددماغی ناروغی له کبله ووژل شو . (۱) دافاتح مېړه پښتون په ۲۷ کلنی تردنیا تېرشو اود پښتنو په تاریخ کی ئې ځلانده نوم اوتوره پرېښوده (۲)

دده دژوند مفصل حالات او دده دجګړو دمیدانو وضعیت او کوائف به په بل مفصل کتاب کی چه دهوتکو دوره ښپړه لیکم کاملاً راوړه شی .

❀ ❀ ❀

شاه‌حسین : د میرویس دوهم زوی حسین نومېد ، چه د ۱۱۱٤ ه کال دربیع‌الاول په ۲۳ د کلات په سیوری کی وزېږېد ، د عمر تر دوولسو کلو پوری ئې دفقه او تفسیر او منطق اود بلاغت علوم ولوستل ، هغه وخت چه په ۱۱۳۵ ه کال اعلیحضرت شاه‌محمود اصفهان فتح کړ ، نوخپل کشر ورور شاه‌حسین ئې دقندهار پرتخت کښېناوه ، اعلیحضرت شاه‌حسین ډېر عالم اوادیب اوعلم‌روزونکی پاچاو ، اودده عصر بر پښتنو باندی په ډېری آرامی او راحت تېرشو ، غربی او شمالی خواته ترفراه ، سبزوار او هرات پوری او شرقی خواته ترغزنی او ګومل پوری ده حکمرانی کوله ، او پرځپېره پردې « پښتین » شال اود پنجاب داسماعیل خان اوغازی خان ډېرې هم د شاه‌حسین په وختو کی فتح شولې (۳) همدارنګه دملتان لته هم دقندهار دقواو له خوا تهدید شوه اودپښتنو پرمخ تګ دملتان ترحدودو ورسېد (٤) ددې زلمی پاچا دعلم پروری دثبوت دپاره همدا دلیل بس دی چه په شاهی ارګ کی ئې ادبی انجمن تشکیل کړی و ،

---

(۱) تاریخ سلطانی ۷٦ مخ - خورشید جهان ۱۳۵ مخ ماثر الامرأ ۷۰۱ مخ ۳ ج روضة‌الصفای ناصری - مګر سید جمال الدین او میلیسون (۱۷۲۵ ع = ۱۱۳۷ ه) لیکلی دی .

(۲) دروضة الصفای ناصری بقول (۲۱) کلن و . (۳) حیات افغانی ٦۷ مخ (٤) سیر المتأخرین ٤۸۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلیحضرت زلمی پاچا شاه حسین دملی قائد میر ویس نیکه زوی ، چه هم عالم و،او هم تور یالی•

(١١١٤ ه - ١١٥٢ ه)

Ketabton.com

او په هفته کې به ئې يوه ورځ دخپل وخت ډېر لوی علما او شاعران او اديبان خپلې کتابخانې ته را بلل ، شعرونه به ئې اروېدل او ادبی مجلسونه به ئې کول شاعرانو ته به ئې سلې ورکولې (۱) چه دهمدې تولنې په برکت او ددې پاچا په‌امر د پښتو گرانبها اثر « پټه‌خزانه » ميدان ته را ووتله او وليکله شوه او نور ډېر کتابونه په پښتو کې پيدا شوه چه دهوتکو په دوره کې به مکمل وليکل شي . اودی پخپله هم دپښتوژبې ښه‌شاعرو ، پرملی وزن‌ئې خوازه‌شعرونه ويل ، ددې‌علم‌دوست پاچا پاچهاهي تر ۱۱۴۹ ﻫ کال پورې دوام وکړ ، ځو دهمدې کال درجب په‌۱۷ نادر افشار دافغانستان خواته‌دضبط پخيال راو کوچېد ځکه چه ده ددې ځلورو کالو پرله پسې جگړو په اثر دهرات دابداليو حکومت له منځه اخيستی‌و ، اود پښتنودقواو باقی پا ته برخه ئې هم په پارس او گرجستان کې ماته کړې وه ، ځکه ئې نو اوس بې دقندهاردغلځيود پايمالولو څخه بل کار نه در لود ، د کوچنی اختر دمياشتې په دوهمه نادرشاه ترسيستان را تېر شو اود همدې مياشتې په ۱۸ ددلخك اودلارام لـه لاری دهيلمند غاړی ته را ورسيد او ددې ځای ترنيولو وروسته د کوچنی اختر په ۲۱ تر هيلمند را پورې ووت د ۱۱۴۹ ﻫ دذيقعدې په اوائلو کښې دقندهار مستحکمه کلا محاصره کړه. شاه‌حسين دقندهار زلمی مدافـع سره دخپل معروف سپه‌سالار سيدال خان ناصر سره يو کال او څو مياشتې په مړانه دفاع وکړه او پرې‌ئې نه ښوده چه : نادر شاه سره دهغه خپل نظامی عظمت پر ښار تصرف وکړی ، د ۱۱۵۰ﻫ دذيحجې لمړی ورځی وې چه دزلمی شاه‌حسين نظامی طاقت پای ته ور سېد ځکه چه ترهغه دمخه دهوتکو ددورې مشهور او زړور سپه سالار سيدال خان د شاه‌حسين دزوی « محمد » نامی سره د کلات په کلا کې دنادر دجگړنو پلاس ورغیء اودا نامتو او نومړی سپه‌سالار دنادر په امر د سترگو دنعمت څخه محروم

---

(۱) پټه‌خزانه ۱۱۱ مخ

او بروند کړشو (۱) ځکه نو شاه‌حسین هم نادرشاه ته تسلیم شو او دده ددې تسلیمېدو سره دهوتکو دشهنشاهۍ لمر هم ولوېد او لکه سلطان محمد چه لیکي : زلمی شاه‌حسین تر ۱۵ کالو سلطنت وروسته دنادر شاه په امر د پارس مازندران ته تبعید شو اوهم هلته دنادري قهر په زهرو دبرات په لسمه په (۱۱٤۹ ؟) باید (۱۱۵۲ هـ) وی له دنیا ولاړ (۲)

❀ ❀ ❀

دمیرویس لور میرمن زینبه : میرمن زینبه دملي‌قائد یوه عالمه او محترمه او هوښیاره لوروه ، داسلامي احکامو اوفقې اکثر کتابو نه ئي لو ستلي وه ، دفارسي مشهور اومتداول کتب ئي هم ترپایه رسولي وه ، خپل دا تحصیل ئي دهغه وخت دمشهور اولوی عالم ملا نورمحمد غلځي څخه کړی‌و ، چه دي عالم دحرم ټولو مخدراتو ته درس وایه ، چه وروسته بیا پخپله میرمن زینبي داوظیفه پر غاړه واخیستله او دحرم او نورو نجنوته به ئي تعلیم کاوه (۳) وایي چه بی‌بی زینبه ډېره هوښیاره میرمن‌وه اودمملکت په اداري چارو هم‌ښه پوهېدله ، خصوصاً د خپل ورورشاه‌حسین سره‌ئي ډېری‌فکری‌مرستې کولې اودپټې‌خزانې د مؤلف په قول هر کله به ئي د امورو مشکلا ت په صایبې رایې حل کول اوشاه حسین به‌هم ددې په خبرو عمل کاوه او ددې نصیحتو نه به ئي ارو بدل (٤) بلکه د «تاریخ افاغنه » د لیکونکي سید ظهورالحسن اوهم‌دسلطان‌محمد له قوله څر ګند ېږي چه د قندهار د محاصرې په وخت چه نادر شاه محاصره کړی‌و ، هم د حکومت ټوله کار وائي‌ددې میرمنې پلاس کې‌وه‌اودمحاصرې

(۱) سلطاني ۹۲ مخ- نادر نامه قلمي ۱۰۷ مخ- زندګاني نادرشاه پسر شمشیر۱۰۵ مخ

(۲) سلطاني ۹۰ – ۹٦ مخونه – خورشید جهان ۱۵٦ – ۱٦۱ مخونه – نادر نامه قلمي ۲۰٤ سیرالمتاخرین ٤۸۰

(۳) (٤٠) پټه خزانه ۱۸۰ مخ د کابل طبع .

په پای کې هم دا میرمن د ښاره را ووتله او دنادر سره ئې د مټار کې مذاکره شروع کړه (١)

برسېره پردې دې میرمنې د ادب سره هم زیاته مینه درلوده ' تل به ئې دشاعرانو قدر کاوه او دپخوانیو شعراو ' دیوانونه به ئې لوستل ' پخپله هم ادیبه او شاعره وه ښه ښه خواږه اشعار ئې ویل چه ددې داشعارو څخه یو شعر هغه مرثیه ده چه دخپل ورور شاه محمود په مرګ ئې پرملي وزن ویلې ده او ددې دامنظومه هم دشعري لطافت څخه ډکه ده او هم پښتني روح پکښې دی ' موږ ئې ددې داشعارو دنمونې په توګه را نقلوو :

زغ سو چه ورور تېر له دنیاسو نا　　قندهار واړه په ژړا سو نا
زړه مې په ویر کې مبتلا سو نا　　چه شاه محمود له ما جلا سو نا

* * *

دارونې جهان را ته تورتم دی نا　　زړه دپښتون په تیغ کړم دی نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی نا　　دپاچهۍ تاج مو برهم دی نا
چه شاه محمود تېر له دنیاسو نا　　قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

ځوانو ' مېړه دتوری جنګ و نا　　ولاړ د کام په ننګ و ننګ و نا
دښمن له ده په وېنو رنګ و نا　　پر میدان شیرو ' یا پلنګ و نا
افسوس چه مرګ دده په خوا سو نا　　قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

محموده ! نه یوازې خور ژاړی　　پر مرګ دی تول له کلي کور ژاړی
خپلوان لا څه ' پاچادی ورور ژاړی　　لښکر سپاه دی پلي سپور ژاړی
پښتون دی تول په واویلا سو نا　　قندهار واړه په ژړا سو نا

---

(١) تاریخ افاغنه - اردو دسید ظهور الحسن موسوی تألیف طبع دهلي ٥ مخ
تاریخ سلطانی ٩٥ مخ

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه! چه شاه محمود سو نن په گور عالمه!
د پښتون لمر سو تیاره تور عالمه! راته د ښمن ه کا پېغور عالمه!
چه پاچا ولاړ پښتون گدا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

لښکر سو خپور پښتون ولاړ دی اریان په خوروځای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت و تاج د ټول اصفهان زړه ئې راسوړ سو، کا خوښی دښمنان
وایی پښتون اوس بې پاچا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

آسمانه! بیادی څه ستم کا خرگند و شلاوه تاجه د پښتون و، پیوند
دښمن دی بیازموږ په ویر کاخورسند چه شاه محمود دی کا په قبر کی بند
پر کور مووير شور و غو غا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

هوتکو! ژاړی محمود شاه څه سو نا؟ پښتنو! ستاسی لوی سپاه څه سو نا؟
له اصفها نه تر فراه څه سو نا؟ پاچا چه و، حشمت پناه څه سو نا؟
د پښتنو پر تم فنا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

محموده! ځوان وې ولی ولاړې له ما؟ له تخت و تاجه ته پر څه سوی جلا؟
اصفهان و لی پاته سو ناله تا؟ سر دی راپورته کړه، چه څه کړی اعدا؟
د ښمن ولاړ بیا شاو خواسو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

اورم ناري د غم چه کړینه فریاد پښتون په مرگ د شاه محمود سو برباد
زړونه چه تل به ؤ ښادمن سوه ناښاد دساند و زغ دی چه را وړینه ئی باد
ماتم زده پیر و برنا سو نا قندهار واړه په ژړا سو نا

د ملي قائد میر ویس نیکه وراره چه د اعلیحضرت شاه محمود ترمرګئ وروسته
د اصفهان پر تخت کښېناست .   (۱۱۴۲ ه وفات)

ورو ره ! مقردی ستا مولا کی جنت   در دی کی تاته پس له مرګه راحت
روح دی وه ښاد په لویه ورځ د قیامت   مخ دی وه روڼ د خدای په مهرو رحمت
د خالق رحم تل پر تا سو نا   قند ها ر و ا به ه په ژړا سو نا (۱)

* * *

دا میر من د وروغم دېره غمجنه کړه او بیائې د دنیا له کارو باره زړه سو ړشو تل به د خد ا ی په عباد ت مشغو له وه او عمر ئې د قرآن شر یف په تلا وت تېرا وه او وړو نجڼکیو ته به ئې لوست او لیك ورښو د .

دمیرویس وراره (اشرف) : اشرف د مېر و یس و را ره او د عبد العزیز

زوی و ، د اعلیحضر فاتح شاه محمود تر مړ ګ وروسته د ا یوه زلمی د پا رس پر تخت کښېنا ست او په شاه اشرف مشهو ر شو . د ي زلمي د خپلې پو هې او ذکاء په اثر کي د سلطنتي چا رو اداره په ډېر ښه صو ر ت سره وکړه او سیدال خان ناصر (د هوتکو د دوري هېر و اوپهلوان) ئې بېرته په سپه سالارۍ و ټاکه او دېر ی لښکر کښې او فتو حات ئې و کړل او د د ه د عصر د مهمو وقائعو څخه یوه واقعه د بغد ا د د و ا لی احمد پا شا د لښکر را تلل دی چه د اعلیحضرت شاه اشرف ـ جلوس په د ریم کال د ۱۱۳۹ هـ د برات د میا شتي د ۱۲ څخه د ۱۱٤۰ هـ تر منځه پېښه شو ه او شاه اشر ف د هغو مدا فعي ته ور جګ شو ، مګر پر ي ئي نښو ول چه پښتني عسکر د هغو ی سره په جګړ ه ونښلي څو هغه و ، چه دا واقعه د ده د ښه سیا ست په اثر کي تر نه میا شتني ډېر لږ جنګ وروسته په روغي او صلح سره فیصله او ختم شوه (۲) نو دده د جلوس په پنځم کال په (۱۱٤۲ هـ) دسلطان احمد ثالث ـ عثما نی خلیفه له خوا «راشد پاشا» نامی

(۱) پټه خزانه ۱۸۷ ـ ۱۹۱ مخو نه ۰ (۲) رو ضته الصفا ۸ ج ـ تا و یخ نظا می ا یر ا ن ۱ ج ٤۸۲ مخ

دسفارت په‌توگه دا علیحضرت اشرف دربار ته راولیږه اوپه عوض کی د پښتنو د دربارڅخه هم محمد علی‌خان بلوڅ‌دایلچی‌گری په‌دول‌عثمانی دربارته واستول شو ' او په‌دې توگه ددې دوو دولتو ترمنځ روابط ټینگ شول (۱)

تردې وروسته نوا علیحضرت شاه اشرف دنادر افشار په جگړو بوخت شواو ځنگه‌چه‌دپښتنوعسکر لادمخه هرپلوته سره تیت شوی وه او د قندهار څخه هم کومک نه رارسېدی‌اونادر افشار هم په‌ډېر زورکی و ' نوتر ډېرو سختو جگړو وروسته پښتانه زلمیان اکثر تباه شول اوا علیحضرت شاه‌اشرف ترپنځو کالو اواوو میاشتو ترپاچهی وروسته دگرمسیر د«ملخان» کلاته چه دهیلمند پرغاړه ده ولاړ اود هغه ځای‌څخه دکښته بلوڅستان په‌لوری روان شو او هلته دعبدالله‌خان بلوڅ‌دزوی له‌خواچه ابراهیم‌نومید مړکړه‌شو - دده مرگ د۱۱٤۲ په‌آخرو کی واقع شوی دی (۲)

* * * *

(۱) تاریخ سلطانی ۷۹مخ - دسر پرسی سایکس دایران تاریخ ۷۱ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۸٦ مخ ماثرالامر - ۳ ج۷۰٦ مخ - دسید جمال الدین تتمه ترجمه ٦٤ مخ تاریخ نظامی ایران اج ۸۰ : مخ - نادر نامهٔ قلمی ۹۸مخ

دميرويس سپه سالاران

او جنګيالي ملګري

اوس چه دمير ويس داولاد دلنډي معرفي څخه وزګار شوو، نو بايده ده چه دملي قائد دهغو غښتليو او نامتو ملګرو يا دونه وګړو چه دده سره په جګړو کي حاضر او ده دخپل ملي لښکر سپه سالاران يا سالاران بللي وه، هغه دادي:

۱: سيدال خان ناصر:

څنګه چه د پټي خزانې مولف ليکي سيدال خان دا بدال خان زوی او بابړي زی ناصر دی چه پلارئي دوازيخوا سرته په ډيله نومي ځای کي اوسيده. هغه وخت چه سلطان ملخي استقلال وموند نو بابړي زيو دا بدال خان سرمراغلل او په اتغر کي ميشته شول (۱) سيدال خان دهوتکو دوري يو مهم او غښتلي او پهلوان نظامي سپه سالارو، او بې مبالغې ويلای شو چه دا پښتون ژنرال د هوتکو دجنګو ملي هيرو دی ځکه چه دی ددوی په ټولو جګړو کښي شريك و، او مهم جنګونه ئې کړي دي او په ټولو فتوحاتو کي (څه په داخل او څه په خارج کي) دخورا ځليدونکو کار نامو څښتن دی، او دمحمد هوتك په عبارت «په سخاوت او شجاعت زبدهٔ روزګار سو» دهغه وخته څخه چه ميرويس ګرګين مړ کړ سيدال خان ناصر دپښتنو دلښکرو سپه سالارو تا کل شو او دمملکت په حربي او نظامي خدمتو کښي داخل شو. بيا هغه وخت چه صفوي لښکر دقندهار دنيولو دپاره راغله همدا ملي پهلوان دملي قائد له خوا دهغه دمقابلې دپاره ور مخ شو او صفوي لښکرئې څوواره پر له پسې ماتې کړې او ډېر جګړن ئې تري ووژل او دميرويس خان د وخت په ټولو جنګو کي بريالي او فاتح و (۲) بيا چه ملي زعيم وفات شو اعليحضرت شاه محمود ددې ملي ژنرال په مرسته اصفهان ونيو او دپښتنو شهنشاهي ئې تشکيل کړه او بيا د شاه محمود تر مرګ وروسته د اعليحضرت شاه اشرف سره د پارس او عثماني او روسي

---

(۱) پټه خزانه ۱۶۹ مخ (۲) پټه خزانه ۱۶۹ مخ

په تولو جنگو کښې ملگری او غښتلی سپه سالارو او په هر جنگ کی سو به او بری
دده په برخه وه .

همدارنگه وروسته د نادر افشار سره په مدافعوی جگړو اخته و ، او هم دا سیدال وچه
د پښتنو د شهنشاهۍ ځخه ئې سخته دفاع کوله ځو دا دفاع ئې تر قندهاره راورسیدله ،
او په قندهار کی هم تر وروستنی طاقت پوری د شاه حسین سره یو ځای د نادر په مقابل
کی وجنگیدی ، او د سیدال قوی روح تر پایه پوری نادر ته سر ټیټ نکړ او ځو چه ئې
کولای شوه د پښتنو د حق ځخه ئې دفاع و کړه .

دسیدال جنگونه : د ۱۱٤۲ ه کال په محرم کی چه نادر افشار پر هرات
حمله و کړه او دا بدالیانو دغتانو سره په جنگ اخته شو او شاه اشرف غوښته
چه بیرته خراسان د ځان کړی په دې جگړو کی سیدال خان د پښتنو جگړونو او
لښکر وسردار او قوماندان و ، او په کرمان کښې میشته و (۱) دغه کال
د ربیع الاول د ۳ تر ۶ پوری د «مهمان دوست» مشهوره جگړه د پښتنو او نادر افشار
تر منځ واقع شوه چه په پای کی دواړو خواو ته سخت تلفات واوښته (۲) تر
دې جنگ وروسته سیدال خان د اعلیحضرت اشرف له خوا د قزوین په حکمرانۍ
مقرر او انتخاب شو او د لښکر په غونډ و لو بوخت شو . د ۱۱٤۲ ه د ربیع الاول
د ۲۰ تر ۲۳ پوری سیدال خان د اسلامخان په ملگرۍ د خپلو اتلسو زرو عسکرو
سره ئې د نادر شاه سره اوږه ور کړه . او پښتانه له تهرانه را ووتل (۳)

دسیدال خان دریم مدافعی جگړه د «مورچه خورت» مشهوره جنگ دی چه د لته
هم د ځه عسکرو قوماندانی په اسلام خان او په خپله شاه اشرف اړه درلوده او ۱۱٤۲ ه
د ربیع الثانی په آواخرو کښې و نښت . کومه آخرینه مقابله چه په پارس کی سیدال خان

(۱) (۲) جهانکشای نادری ۱۰۵ مخ (۳) جهانکشا ۱۰۸ – ۱۱۰ مخونه او تاریخ نظامی
ایران ٤٥۳ – ٤٤٥ – ٤٥۰

دشاه‌اشرف په‌ملګرې دنادرشاه سره‌و کړه د«از قان» او «فسا» د پل جنګ دی
چه‌دهمېغه کال دجمادی الاخر په ۱۳ واقع‌شو او دپښتنو وروستنی ز لمیان
دشاه‌اشرف اوسیدال خان سره ددې فداکارۍ صحنې ته وروړا ندی شول (۱)

په‌۱۱۴۳ه کال دشوال په‌میاشت کښې چه نادرافشاردهرات‌خواته متوجه شو
اودهرات دابدالیو دخواجنګ ورسره‌ونښت‌نوابدالیانوداعلیحضرت‌شاه‌حسین‌څخه
مرسته وغوښتله اودهمدې درخواست‌په‌اثردربیع الاول په میاشت کښې دڅو زرو
امدادی‌نفروسره سیدال‌خان دهرات‌دوطنخوا هانو د کومك‌دپاره‌واستول شو (۲)

څو کاله وروسته د۱۱۴۹ه کال دذیقعدې په‌میاشت چه د نادر افشار اردو
قندهار محاصره کړ، داتاریخی محاصره چه‌په‌خورا شهامت سره‌ئې دفاع کېدله
دپیاوړی زړور ژنرال سیدال‌خان په‌همت او مړانه تریوه کال اږ څو میاشتو
پوری وځنډېده اودې زړور قوماندان تر آخر ګړیه پو ری په ډېر ا ستقامت او
شهامت اودلاورۍ اوپښتنی غیرت‌دفاع و کړه‌اوځنګه‌چه نادر خپله‌څه قواد کلات
خواته واستوله نوسیدال‌خان هم دځلورزرو کسوسره هلته ولاړ اود کلات پر کلا
ئې دنادر دجګړونو سره پرسپین ډاګ سختې مقابلې و کړې ، څو چه په آخر
کښې داعلیحضرت شاه‌حسین دزوی «محمد» نامی سره د کلات د کلا دباندی پــه
جګړه کښې دنادر دلښکرو پلاس‌ورغیء او نادر چه خپل دازړور رقیب لاس ته
راووست‌دستې‌ئې امرو کړ چه‌ددې زمری پښتون سپه‌سالار سترګې‌ړندې کړی(۳)
اووده دسقوط سره دهوتکو شهنشاهۍ سقوط و کړ .

وایی کوم‌وخت‌چه‌دپښتنوملی‌پهلوان سیدال‌خان ناصر دوطنخواهۍ په‌لاره کی

(۱) جهانکشا مخ زندګانی نادرشاه مخ روضة‌الصفای ناصری مخ تاریخ نظامی مخ
(۲) جهانکشا ۱۸۱ مخ نادرنامه قلمی ۱۱۵مخ سلطانی۸۸مخ
(۷) جهانکشای نادری ۳۱۵ مخ ـ نادرنامه قلمی ۱۹۷ مخ خور شید جها ن ۱۶۰ مخ
زندګانی نادرشاه ۱۰۵مخ سلطانی ۲۲ مخ

ستر گی بایللې نودخپلو خپلوانو اوخپلی کورنۍ سره دقندهار څخه و کوچېد او د کابل د کوهدامن شکردرې ته راغی اودلته له دنیا ولاړ ددې مېړه پښتون ژنرال مزاردشکر درې دسیاسنګ په مقبره کښې دی اودده څخه یو زوی د شیرمحمد په نامه یاته شو چه تراوسه هم ددې کورنۍ محترم احفاداو اولادونه هلته اوپه کابل کښې اوسی . (۱)

❀ ❀ ❀

د سیدال ادبی مقام : څنګه چه پټه خزانه لیکی، سیدال خان ناصر علاوه پردې چه دجنګ دمیدان مرنی و ، دادب په میدان کښې هم لمړی سړی و ، اودتوری سره ئې قلم هم درلود ، ښه پوه او ادیب سړی و ، مروجه علوم لکه : فقه تفسیر ، فصاحت ، صرف ، اونحو اوفارسی کتب ئې لوستلی وه (۲) دادبیاتو سره ئې ښه مینه درلوده اوپه کوم وخت چه به له جنګه وزګارو شعرونه به ئې و یل ، پخپله هم ښه شاعرو ، اوپرملی لحن اووزن به ئې سندری ویلې چه دلته ئې یو سندره رانقل کوو :

یار ما له هسی ګران سو ‏ ‏ ‏ ‏ را تېر تر ټول جهان سو

نور نه وینم په ستر ګو ‏ ‏ ‏ ‏ جهان ټول راته جانان سو

❀ ❀ ❀ ❀

دوې زلفې دی او ږدې کړې ‏ ‏ ‏ ‏ پر مخ دی را خپرې کړې

سرې اشرپۍ دی په تندی باندی سپرې کړې

ګرزی په باغ کی په ګلونو کی نخرې کړې

په اور دی وسوم یاره ‏ ‏ ‏ ‏ راته اور تا زه بوستان سو

❀ ❀ ❀

---

(۱) دپټې خزانې تعلیقات دښاغلی حبیبی لیکنه ۲۵۷ مخ

(۲) پټه خزانه ۱٦۹ مخ

مین چه اشنا یې کا — شپه او ورځ به ګریانې کا
ښهر ده ستمګاره خو شحال زړونه به زخمي کا
لیندۍ لري دور ځیو ، د بانو غشي کاري کا
پرهار مې ګوره خلقه — د دلبر د تیر نښان سو

❀ ❀ ❀

مین پر لویو غرو ځي — سر تور په نیمو شپو ځي
وزي له وطنه، وطن پر یږدي پر چو لو ځي — فریاد و ناري وکا، په نارو په غلبلو ځي
وصال ئې نصیب نه سو — ګوره زړه ډک په ارمان سو

❀ ❀ ❀

ناري وهم عالمه ! — د شپې تر صبحه مه
ناتوانه د بېلتون یم یو ګړی نلرم دمه — بیتامې نفس خیژي راځه زما د زړه همدمه
نظر پر ما غریب کړه — چه تاخون مې ستا، په ځان سو

❀ ❀ ❀

شبنم پر ګلو ښکاري — زما اوښکې داري داري
خوناب ځي ستا لغمه زما په مخکې لاري لاري
تمامه شپه کم تېره په ژړا په ناري ناري
ښکاره سوه چه مجنون یم — لېونتوب مې اوس عیان سو

❀ ❀ ❀

بوستان ښکلی زیبا دی — رنګین په اوښکو زما دی
د زړه پرهار ګلګون دی ، چه بلبل په تماشا دی
په مینه مې زړه و چاودی ته وایې پخندا دی
قتلي د بېلتون یم — زه «سیدال» دا مې بیان سو (۱)

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۱ ـ ۱۷۳ مخونه .

۲: **باوجان بابی**: بابوجان بابی د کرم‌خان بابی زوی دی، چه په اتغر کي اوسېدۍ او یو د هغو غښتلو او مشرانو څخه دی چه په ملي جرګو کي د میرویس خان ملګری او په جنګو کي د ملي زعیم بازو او د پښتنو لښکرو مشرو دي پیاوړ ی سالار په هغه وخت چه ګرګین وژل کېده له کلات‌ه د پرغښتلي راوستل او د ماشور (۱) له خوائي د قندهار د ښار حصار و نیو او چه ښار و نیول شو نو د میرویس خان له خوائي په کلات کي حکومت کاوه (۲)

په ۱۱۳٤ هـ کال چه اعلیحضرت شاه محمود د اصفهان د نیولو عزم و کړ نو بابوجان بابی هم د دروزروتنو هوتکو، توخو، ترکو او آکا خیلو سره قندهار ته راغۍ او د شاه محمود سره اصفهان ته ولاړ او د پټې خزانې په عبارت بابوجان په ټولو جنګو کي «هسی مړانه وکړ، چه رستم دوران ئې هېر کا» (۳)

سلطان محمد لیکي: چه بابوجان د شاه محمود او شاه اشرف په وختو کي د پارس د لارو بندر حاکم و، او د هوتکو د شهنشاهۍ وروسته قندهار ته راغۍ، جهانکشای نادري ئې د «باروخان» په نامه یادوی. هغه وخت چه نادر افشار د هرات څخه د قندهار خواته وخوځېدا و امام ویردی بیګ د کرمان حکمران ده په امر د ګرشك او کلابس لوري ته مامور شو اعلیحضرت شاه حسین د بابوجان بابی په قیادت او قوماندانۍ یو لښکر د هغه د مقابلي د پاره ورواستاوه او دې زړور قوماندان د هغو سره جګړې وکړې او هغه ئې د فراه لوري ته وځغلول او ډېري ولجې ئې څني راو ګرزولي (٤)

---

(۱) د ماشور کلی د قندهار د زاړه ښار جنوب ته او د نوی ښار جنوب غربي پلوته تخمینا ۷ میله لري واقع دی. پخوائي د زاړه ښار د جنوبي حصار دروازه د ماشور دروازه بلله.

(۲) (۳) پټه خزانه ۳۵، مخ. (٤) تاریخ سلطاني ۸۸ مخ جهانکشای نادري ۱٦٦ مخ.

علاوه پردې د بابوجان ښه عالم او اديب سړی هم و، د ادب سره ئې مينه درلوده تل به ئې د شعرا و ديوانو نه لوستل او پخپله هم شاعر و. ده په ۱۱۲۹ هـ کال د «شهاو ګلان» هغه قصه په مثنوی نظم کړه چه پښتانه ئې په مجلسو کې نقل کوی او دا کتاب ئې « قصص العاشقين » نوميږی .

د بابو جان د شعر نمونه

عشق

عشق يو هسی توريالی دیء — چه پر هر ځای ئې بری دیء
دعشق اورهسی سوزان دیء — چه سو ځلی ئې جهان دیء
زړه بې عشقه کله زړه دیء — چه بې عشقه زړه د مړه دیء
پښتانه کاندی متل — چه دیء خوږ تر شات عسل:
چه: « بې عشقه سر کدو دی» — تش بې مغزه يو لاړو دیء
زړه بې عشقه په کار ندیء — هم هر زړه سزا وار نه دیء
چه د عشق وکا خبری — کړی په غوږ دا مرغلری

دبابا کانو عشق سزا دیء
امانت دا، دمولا دیء

* * *

۳: بهادر خان: بهادر خان چه پټه خزانه ئې « دصدرا کیا بر دوران » په لقب يادوی، هم يو دهغو غښتليو خانانو څخه دی چه د ګرګين دوژلو په جرګه کې دملی زعيم سره ملګری و (۱) اود هوتکو د دوري ډیر مشهور بهادر او

(۱) زيدی خان په محمود نامه کی وايی: سيدال اصر، او بابوجان و بابی
بل بادرخان و، دبادرو لمسی - (۱۴۵ مخ پټه خزانه)

توریالی دی . دهوتکو په اکثرو جنگو کی ئې برخه اخیستې‌ده او هری خواته چه‌ئې په جګړه کې مخ شوی دی هغه خوائې اخیستې ده او بریالی شوی دی؛ لکه محمد هوتك چه لیکی بهادر خان د شاه‌حسین په وختو کی هم د لښکرو سالارو ، او « دشال » (۱) او « ژوب » کلاوی ئې فتح کړې اود شاه‌حسین بازو و ؛ چه وایی شاه‌حسین‌ده ته‌دورور خطاب کاوه او عوامو « امیرالامرا » باله (۲) بهادر خان په قندهار کی په توره اوښندنه (سخا) دېر مشهور و ، دده په کرم اوسخاوت غریبان اوبې وزلی ماړه او آسوده وه .

علاوه پرتوره او سخا بهادرخان ښه علمدوسته سړی هم و ، متداوله علوم ئې لوستلی وه ، د شعرا او علماؤ سره ئې مرستې کولې او هیڅکله دده مجلس ددې طائفې څخه خالی نه‌و ، شاعرانو ته به‌ئې ښې ښې صلې ور کولې ، لکه پټه خزانه چه لیکی « په صله کی په دوران طاق دی ، اوپه ښندنه علمأ ته حاتم دی . چه له سفره راسی علمأ او شعرا مېلمه کا ، او دوی ته ښندنې و کا . خالق‌تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر دېره ژوندیء وساتی ... » (۳)

د بهادر خان د بدلو نمونه : بهادر خان هم د سیدال خان ناصر په شان خپل شعری احساسات په ملی اوزانو کې څرګند کړی دی اوپر ملی لحن او وزن ئې بدلی او سندری ویلی‌دی چه دلته ئې یوه نمونه را وړو :

---

۱ : شال یا شالکوټ داوسنی کوټې حدود دی - چه دا بوالفضل په قول د اکبری عصر په تشکیلاتو کی دقندهار دشرقی توابع باله کیده اودختو کلائې درلوده چه کاسی او بلوڅ پښتانه پکښې اوسېدل (آئین اکبری ۱۸۹ مخ) دپټې خزانې حاشیه ۱۱۱ مخ -

(۲) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

(۳) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

بیلتون دی زوردی ترلیمو می سهارنم خاخی ــ لکه شبنم خاخی
داسره یاقوت می په لمن کی ستا په غم خاخی ــ پـه غم الـم خاخی
گوره لیلی باران داوښو ستا پـه چم خاخی ــ ځنګه پر چم خاخی

❀ ❀ ❀ ❀

راغله لیلی په شینکی خال نښا په ګلو کوی ــ په سرو منګلو کوی
سهار چه وزی سیل کا، زغ په بلبلو کوی ــ ګل په اور بلو کوی
مـلالی ستر ګی ئې کاته په ویر ژلو کوی ــ زیب په ګجلو کوی
دژوبل زړه وینی په هر ګـړی هردم خاخی ــ لکـه شبنم خاخی

❀ ❀ ❀ ❀

ښکلی نجلۍ! دباغ په لورمه ځه ننداره مکوه ــ عاشق رسـوا مکوه
وریت سوی زړه می دی مین پوری خندا مکوه ــ را شـه جفا مکوه
زه یم پتنـګ ته یې ډیوه مـا جلبـلا مکوه ــ نور ظلم بیا مکوه
یم ستا لـه عشقه لیونـی پر مـا ، ماتم خاخی ــ غم او الم خاخی (۱)

* * *

٤: ملا پیر محمد میاجی: داملاهم یودهغو روښن فکرو علماو څخه و، چه دملی زعیم میرویس سره په ملی لویه جرګه کی شامل او هم بیا وروسته په ټولو جنګو کی د میرویس نیکه ملا تړ او ملګری و.

دی دمرحوم ملا محمد سرور زوی و، چه پلار ئې د میا فقیرالله صاحب لاس نیوی کړی و او ده بیاد خپله پلاره څخه فیض وموند (۲) او وایی چه بیا دی دشاه اشرف

(۱) پټه خزانه ۱۲۵ـ ۱۲۷ مخونه
(۲) پټه خزانه ۱۲۹ مخ

اوشاه محمود مرشدشو (۱) ملاپیر محمد میاجي وروسته ترهغه چه په تولو ملي جګړو کي برخه واخیستله او میرویس نیکه وفات شو نو د میرویس مړ نی زوی اعلیحضرت شاه‌محمود داصفهان دنیولودپاره ولاړدی‌ئي هم وروغوښت چه داصفهان ترفتح وروسته‌ئي هلته درروافضوسره دیني مباحثي کولي اوپیرمحمد میاجي هلته دومره‌شهرت وموند چه‌دروم‌علماؤ چه په‌اصفهان کي وه ده‌ته د«پیر افغان» لقب ور کړ. میاجي دشاه محمود ترمرګ وروسته دشاه اشرف سره هم اوږه پر اوږه ولاړو؛ اوده‌ته‌ئي مشوره ور کوله، څوپه ۱۱۴۳ هـ کال چه اعلیحضرت شاه اشرف خپلي‌قواوی له‌لاسه ایستلي‌وي اوه‌شیراز څخه دقندهار لوری‌ته‌راروان‌و، اود نادر لښکری په پسي وي، شاه اشرف د«فسا» دپل سرته (دشیراز په ۳ فرسخی کي) راورسید، په دي وخت کي‌ئي پیرمحمد میاجي چه په پښتنو کي ډیر د احترام په‌سترګو ورته کتل کېدل دخو پښتنو سربازانو سره دپله دساتني دپاره پرېښود او په خپله تر پله تېرشو، چه‌ملا پیرمحمد میاجي په‌همدي ځای کي دمتجاوزینو له خوا ووژل شو (۲)

ددہ‌علمي مقام : ملاپیرمحمد علاوه پر توریالیتوب ښه‌لوی عالم‌هم‌و، اوه‌همدي علمي لیاقت په اثر هروم علماؤ ده‌ته د « پیرافغان » لقب ور کړ ، ده په اصفهان کي روافض په ډېرو مباحثو کي ملامت کړی وه اوخلګ ئي دامام اعظم صاحب مـذهب ته را بلـل . بر سېره پر دي ښه مؤلف او لیـکونـکي هم و؛ ده دوه کـتابونه تألیف کړی ؛ یو کتاب ئـي داخلاقو په علم کي « د افضل الطرایق » پنامه لیـکلی دی چه په‌هغه کي دعقائدو او اخلاقو بیان کوی ، او بل کتاب

---

(۱) جهانکشای نادری ۱۲۱ مخ (۲) جهانـکشای ۱۲۱ مخ .

ئې د « القرایض فی رد الروافض » په نوم لیکلی چه دا دوازه کتابونه په پښتو دی او « افضل الطرایق » ئې منظوم هم دی ، چه د هغه څخه دا څرګند یږی چه ملا پیر محمد میاجی ښه شاعر هم و ، اودده یو شعر په پټه خزانه کی راغلی دی . (۱)

* * *

۵ : داؤد خان هوتک : داؤد خان هوتک دپټې خزانې د مؤلف پلار اود قادرخان زوی دی چه په ۱۰۲۹ هـ کال دقندهار د کوکران په کلی کی زیږیدلی دی ...ده دخپل وخت متداول علوم لوستلی وه او په زلمیتوب کی ډیر عمر له قندهاره د کسې غرونو اوزوب او ډیرو اوپیښورته په علم پسی تللی و څو چه دخپل عصر په فصحا او علماو کی دنامه خاوند شو .

هغه وخت چه ملی زعیم اونورو پښتنو ګرګین واژه داؤد خان هم دده ملګری و اوبیا وروسته په ټولو جګړو کی ورسره وه .

په ۱۱۲۰ هـ کال چه د صفویانو لښکری پر قندهار راغلې نو د ملی قائد میرویس نیکه لـه خوا داؤد خان فراه ، سیستان او ګلستان او نورو ځایو ته ولاړ چه پښتانه د میرویس نیکه دملاتړ دپاره راغونډ کړی او هغه ، هلته دپښتنو سره مر کې وکړې اود نورزو ، او بارکزو او ساکزو ډیر پښتانه ئې د ځان ملګری کړل او پر خسرو خان ئې یرغل وکړ ، په دغو جنګو کی داؤد خان د میرویس دخوا دپښتنو لښکرو سپه سالارو (۲)

---

(۱) پټه خزانه ۱۳۱ مخ
(۲) پټه خزانه ۱۹۷ مخ

داؤد خان هم‌علاوه پرتوره دښې طبع خاوندو ، او ښه‌شعرونه به‌ئی ویل دادوې رباعی چه د تجنیس صنعت هم پکښې سته داؤدخان ویلی دی :

چه دچا په زړه کی اورد مینی بل‌سی   په‌اور بل‌ئی لمبې گډی حال‌ئی بل‌سی
اور د مینی کله مری دزړه له مینی   داور بل مینه که تل دزړه په تل سی

* * *

که‌ئی وینې وینې تل ښاخې له‌زوړوښخه   ښوك چه وینې‌تا ، له‌خواته له‌زړوښخه
دزړو له‌زړو که وینې وینی ښاخی   په کړو دغم لو یدلی ستاله کړوښخه

تبصره : تردې‌ځایه‌چه دمیرویس نیکه سپه سالاران او جنګې ملګری ذ کر شوی دتولو دژوند له‌حالاتو څرګندیږی چه‌داپښتانه جنګیالی میړونه‌هم دتوری خاوندان وه‌اوهم دقلم هم توریالی وه‌اوهم عالمان چه‌دایوه رونه‌اوځانته‌ممیزه‌ده .

دسړو ځایواو د کتابو نومونه

۱ : دسړو نومونه

الف :

ابدال خان ۳۱-۱۰۳
ابراهیم ۱۰۲-۲۰
ابوالفضل -۴-۱۱۰
احمدشاه بابا - ۹۲-۳۲-۳۴
احمدجان منشی -۳-۳۱-۴۸-۵۶
اسرائیل اری -۴۹-۵۰-۵۱-۵۲-۸۲-
اسدالله - ۸۴ -
اسلامخان - ۱۰۴
اعتمادالدوله -۳۹-۴۱-۴۲-۵۲-۵۶-۶۲-۷۴-
اکبر باچا -۱۱-
اورنگ زیب -۱۸-۱۹-
امیرالامیر -۱۱۰-
امام اعظم رح -۱۱۲

ب :

باروخان -۱۵-۱۶-۲۰-۱۰۸-۲۷
بار تولد -۳-
بارو -۲۰-۱۶-
بابوجان -۲۰-۶۱-۱۰۸-۱۰۹-
برون -۴-
-وار -۲۰-
بیت نیکه ۱۶-۲۹-۳۰

پ :

پاپ -۵۰-
پتر کبیر ۴۹-۵۰-۵۲-
پیرافغان -۱۱۲-
پیرمحمد میاجی - ۶۱-۱۱۱-۱۱۲-۱۱۳

ت :

تماش آستی ونس -۸-
توخی ۱۶-۲۰-۲۳-
توران ۱۵-۲۷-
تولر -۱۵-
توماس بست -۱-
توماسچك -۱۷

ج :

جارج نیون هام فورد اسحاق -۳-
جلال الدین - ۲۷-
جعفرخان سدوزی -۶۰-۳۲-
جهانگیر -۱۲-
جیمز اول -۸

ح :

حاجی میرخان - ۱-۲۷-۶۳-۶۶-

حاجی عادل ـ ۲۸ـ ۳۱ـ
حاجی ابدال ـ ۳۱ـ
حسین ـ ۲۷ـ ۹۴ـ ۹۶
حبیبی ـ ۱ـ ۴ـ ۱۰۶ـ
حیات خان ـ ۳ـ ۲۷ـ
حیات سلطان ـ ۸۴ـ
حسامی ـ ۷

خ :

خافی خان ـ ۱۰ـ ۶۶ـ ۶۷ـ ۸۰ـ ۸۱ـ
خانزاده ـ ۳۲ـ
خسروخان ـ ۸۲ـ ۸۳ـ ۸۴ـ ۸۵ـ ۸۶ـ ۸۷ـ ۸۸ـ ۸۹ـ ۱۱۳

د :

داؤدخان ـ ۲۱ـ ۸۵ـ ۱۱۳ـ ۱۱۴ـ
درخو ـ ۳۲ـ
دولت خان سدوزی ـ ۳۱ـ ۳۴ـ ۳۷ـ
دیوان بیگ ـ ۳۹ـ ۴۰ـ ۴۲

ر :

رستم خان ـ ۳۴ـ ۸۹ـ
ریدی خان مومند ـ ۴۳ـ ۴۵ـ ۴۶ـ ۶۱ـ ۶۷

ز :

زار ـ ۵۴ ـ ۵۵ ـ
زمان خان ـ ۳۴ ـ
زینت محل ۹ ـ
زینبه ـ ۹۴ـ ۹۸

س :

سرجان مالکم ـ ۳ـ ۴۸ ـ ۵۷ ـ ۶۴ـ ۶۶ـ ۶۹ـ ۷۰ـ ۷۱ـ ۷۷ـ ۸۸ـ ۹۳ـ
سر پرسی سایکس ـ ۳ـ ۷ـ ۱۰۲ـ
سلطان محمد ـ ۳ـ ۱۸ـ ۱۹ـ ۲۷ـ ۳۶ـ ۶۵ـ ۶۶ ـ ۸۹ـ ۹۳ـ ۹۸ـ
سلطان حسین ـ ۷ـ ۳۵ـ ۴۳ـ ۴۴ـ ۴۵ ـ ۵۵ـ ۸۹ـ ۹۵ـ
سلطان حیدر ـ ۵ـ
سلطان احمد ـ ۱۰۱ـ
سلطان خداداد (خود کی) ـ ۱۸ـ ۳۱ ـ
سلطان ملخی ۱۸ـ ۱۹ـ ۲۵ـ ۲۸ـ ۳۱ـ ۱۰۳ـ
سیدال خان ناصر ـ ۶۱ـ ۹۷ـ ۱۰۱ـ ۱۰۳ـ ۱۰۴ـ ۱۰۵ـ ۱۰۶ـ ۱۰۷ـ ۱۰۹ـ ۱۱۰ـ
سید جمال الدین افغانی ـ ۳ـ ۷ـ ۵۸ـ ۶۴ـ ۶۶ـ ۶۸ـ ۶۹ـ ۷۱ ۹۳ـ ۹۴ـ ۹۶ـ ۱۰۲ـ
سید ظهورالحسن ـ ۴ـ ۹۸ـ ۹۹ـ
سید مسعود ـ ۴ـ

ش :

شاه اشرف ـ ۱۰۱ـ ۱۰۲ـ ۱۰۳ـ ۱۰۴ ـ ۱۰۵ ـ ۱۰۸ـ ۱۱۱ـ ۱۱۲ـ
شاه اسمعیل صفوی ـ ۵ـ ۶ـ
شاه حسین ۷۶ ۹۲ـ ۹۶ـ ۹۷ـ ۹۸ـ ۱۰۴ـ ۱۰۵ـ ۱۰۸ـ ۱۱۰ـ
شاه عالم ـ ۹۰ـ
شاه عباس ـ ۶ـ ۱۱ـ ۱۲
شاه صفی ـ ۶ـ
شاه محمود ـ ۷ـ ۹۴ـ ۹۵ـ ۹۶ ـ ۹۹ـ ۱۰۰ ـ ۱۰۱ ـ ۱۰۳ـ ۱۰۸ـ ۱۱۲ـ
شهنواز ـ ۶۵ ـ
شیخ صفی الدین اردبیلی ـ ۶ـ
شیر محمد خان ـ ۳ـ ۶۶ـ ۹۳ـ ۱۰۶

ښ :

ښالم خان ـ ۲۰ـ ۲۵ـ ۲۷ـ ۲۹ـ ۳۱ـ

ص :

حضرت صدیق رض ـ٤٦ـ
صمصام الدوله ـ٦٦ـ٨٠ـ

ظ :

ظهیر الدین محمدبابر ـ٧ـ

ع :

عباس قلی بیگ ـ٨٣ـ٨٨ـ
عبدالله خان ـ٨٤ـ٨٥ـ٩٣ـ١٠٢ـ
عبدالعزیز خان ـ٢٥ـ٩٣ـ٩٤ـ١ ١ـ
عبدالقادر خان ـ٢٥ـ
عزیز خان نورزی ـ٦١ـ
عمر ـ٢٧ـ
حضرت عمر فاروق رض ـ٤٦
علی اکبر شهامی ـ٣
علی قلی میرزا ٤ـ

غ :

غلځی ـ١٥ـ١٦ـ١٧ـ٢٠ـ٢٧
غلزی ـ١٦ـ
غلجی ـ١٦ـ
غرزی ـ١٦ـ١٧ـ
غلزی ـ١٧ـ
غیلجائی ـ١٧ـ
غلجه ئی ـ١٧ـ
غلجائی ـ١٧ـ

ف :

فراهی ـ١٥ـ
فرعون ـ٦٥ـ
فرخ یسار ـ٥ـ
فقیر ـ ٣٤ـ

ق :

قادر خان ـ١١٣ـ
قطب الدین بهادرشاه ـ٨١ـ
قلزه ئی ـ١٧ـ

ک :

کامران ـ٣٢ـ
کرم ـ٢٧ـ١٠٨ـ

گ :

گرگین ـ١٠ـ٢٦ـ٣٣ـ٣٤ـ٣٥ـ٣٦ـ٣٧ـ٣٨ـ
٤٠ـ٤١ـ٤٢ـ٤٣ـ٤٤ـ٤٥ـ٤٧ـ٥٣ـ٥٤ـ٥٥ـ
٥٦ـ٥٧ـ٥٨ـ٥٩ـ٦٠ـ٦٢ـ٦٣ ـ ٦٤ـ٦٥ـ٦٦ ـ
٦٧ـ٦٨ـ٦٩ـ٧٢ـ٧٤ـ٧٥ـ٨٢ـ٨٨ـ٩٣ ـ١٠٣ـ
١٠٨ـ١٠٩ـ١١٣ـ
گل خان بابر ـ٦١ـ
گلان ـ١٠٩ـ
گویا ـ٣ـ١٢ـ١٥ـ

ل :

لارودی ـ٤ـ٧١ـ

م :

متوبی بی ـ٦ ـ
محمداعظم ـ٦٦
محمدجامی خان ـ٧٧
محمدخان (مشهور په حاجی انگرم ـ٦١
محمدخان ـ٧٨ـ٧٩ـ٨٢
مراد خان ـ٦٤ـ

محمدسرور - ١١١ -
محمدشاه - ١٠ -
محمد صالح - ٤ -
محمدعلی‌خان بلوخ - ١٠٢ -
محمدمهدی - ٤ - ٦٤ -
اعلیحضرت محمدنادرشاه شهید - ٩٢
محمدهوتك - ٣ - ٦٤ - ٦٥ - ١٠٣ - ١١٠ -
ملکه الیزابت - ٨
ملکیار - ٢٠ - ٢٣ - ٢٤ - ٢٥ - ٢٧ -
محمود - ٩٤ - ٩٥ - ٩٩ - ١٠٠ -
موسی کاظم - ٦٠ -
میان فقیرالله - ١١١ -
میرویس - ١ - ٤ - ٥ - ٧ - ١٥ - ١٩ - ٢٠ - ٢٣ - ٢٥ - ٢٦ - ٢٧ - ٢٨ - ٢٩ - ٣٠ - ٣١ - ٣٢ - ٣٣ - ٣٤ - ٣٦ - ٣٧ - ٣٨ - ٣٩ - ٤٠ - ٤١ - ٤٢ - ٤٣ - ٤٤ - ٤٥ - ٤٦ - ٤٧ - ٦٨ - ٤٩ - ٥٣ - ٥٥ - ٥٦ - ٥٧ - ٥٨ - ٥٩ - ٦٠ - ٦١ - ٦٢ - ٦٣ - ٦٤ - ٦٥ - ٦٦ - ٦٧ - ٦٨ - ٦٩ - ٧٠ - ٧١ - ٧٢ - ٧٣ - ٧٤ - ٧٥ - ٧٧ - ٧٨ - ٧٩ - ٨٠ - ٨١ - ٨٢ - ٨٤ - ٨٥ - ٨٦ - ٨٧ - ٨٨ - ٨٩ - ٩٠ - ٩٢ - ٩٤ - ٩٦ - ٩٨ - ١٠١ - ١٠٣ - ١٠٨ - ١١١ - ١١٢ - ١١٣ - ١١٤ -
میشل - ٥١
میلیسون - ٣٢ - ٤٨ - ٤٩ - ٥٥ - ٥٦ - ٦٤ - ٦٦ - ٦٨ - ٧٢ - ٧٥ - ٧٧ - ٧٩ - ٨٣ - ٨٥ - ٨٦ - ٨٨ - ٨٩ - ٩٣ - ٩٤ - ٩٦

ن :

ناپلیون - ٨٦ -
نادرشاه افشار - ٤ - ٧٢ - ١٠٤ - ١٠٨ - ١١٢
نازو - ٢٥ - ٢٨ - ٢٩ - ٣٠ - ٣١ -
نصروخان الکوزی - ١٠ -
نوربابا - ٢٣ - ٢٠ -
نور خان - ٦١
نورالدین محمدجهانګیر - ٨ -
نورالله لارودی - ٦٦ -
نورمحمد غلځی - ٩٨ -

و :

ویردی بیګ - ١٠٨ -

هـ :

همایون - ٧ -
هوتك بابا - ١٥ - ١٦ - ١٨ - ٢٠ - ٢١ - ٢٢ - ٢٧ -

ی :

یحیی‌خان - ٢٥ - ٦١ -
یوسف خان - ٦١ -
یونس خان کاکړ - ٦٢

* * *

٢ : دځا یونومونه

الف :

اتریش - ٥٠ -
اتغر - ١٦ - ١٨ - ٢١ - ٢٢ - ١٠٣ - ١٠٨ -
آذربایجان - ٧٠ -
ارغسان - ٦٢ - ٦٥ -
ارغنداو - ١٨ - ٢١ - ٢٢ -
اروپا - ٨ -
ازقان - ١٠٥ -
استراخان - ٨٢ -
اسلامبول - ٥٠ -

اسماعیل‌خان اوغازی خان‌دیری -٩٦-

آسیا -١٧-

اصفهان -٤-٤٦-٣٣-٣٥-٣٦-٣٧-٣٨

-٣٩-٤٠-٤٣-٤٤-٤٨-٤٩-٥٠-٥١

-٥٦-٥٧-٦٩-٧٩-٨٠-٨٢-٨٩-٩١

-٩٢-٩٥-٩٦-١٠٠-١٠٣-١٠٨

-١١٢-١١٣-

افغانستان -٥-١٠-١١-١٢-٢٦-٢٧-٦٧

-٨٩-٩٥-٩٧-

المان -٤٩-٥٠-

امو -١٧-

اندجان -٧-

انگلستان -٩-

اولان -٨-٢١

ایتالیا -٤٩-

ایران -٣-٤-٦-٧-١٧-٨٩-

ایروان -٨-

ب

برمه -٩-

بست -٨٥-

بغداد -٧-

بلخ -١٠-١١-

بلوچستان -٦١-٦٢-

بمبئی -٨-

بیت‌الله -٤٤-

پ :

پارس -٤-٥-٦-١٠-١١-١٥-٢٦-٣٥-٣٦-

٤٢-٤٤-٤٥-٤٧-٤٨-٤٩-٥٠-٥١-٥٢

٦٢-٧٠-٧٤-٧٥-٧٦-٧٧-٧٨-٧٩-٨٠

٨١-٨٢-٨٣-٨٤-٨٧-٨٨-٨٩-٩٣-٩٥-

٩٨-١٠١-١٠٣-١٠٤-١٠٨-

پامیر - ١٧ -

پښتو نخوا - ٢١-٢٢-

پښین - ٩٦-

پنجاب - ٩٦-

پېښور - ١١٣-

ت :

تازی - ٢٨-

تبریز - ٧-٧٩-

ترنك - ٢٤-٢٥-

تهران - ١٠٤-

ج :

جلدك - ١٨-١٩-٢٨-٦١-

ح :

حجاز - ٤٥-٤٧-٤٨-

خ :

خراسان - ١٠٤-٧٣

خلیج - ٦١-

خیبر - ٢٩-

د :

دلارام - ٧٩-٩٧-

دلخك - ٧٩-٩٧-

ده شیخ - ٦٥-

ډ :

ډهی - ٧-٩٩-

ډیله - ١٠٣

ر :

روس ـ ۴۹ـ۵۰ـ۵۱ـ۵۴ـ
روم ـ ۵۰ـ۱۱۲ـ۱۱۳

ز

زابل ـ ۱۱ـ
زرد کوه ـ ۱۰۲

ژ :

ژوب ـ ۲۳ـ۶۲ـ۱۱۰ـ۱۱۳

س :

سبزوار ـ ۹۶ـ
سورت ـ ۸ـ
سور غر ـ ۱۶ـ۱۸ـ۲۱ ۲۲ـ۲۸ـ
سوری یا سیوری ـ ۱۶ ـ ۱۸ـ۲۱ـ۲۲ـ
۲۸ـ۹۶
سیاسنگ ـ ۱۰۶ـ
سیستان ـ ۸۵ـ۹۰ـ۹۵ـ۱۱۳ـ

ش :

شال ـ ۹۶ـ۱۱۰
شالکوټ ـ ۱۱۰
شاجوی ـ ۱۸ـ
شرقی هند ـ ۹ـ
شکر دره ـ ۱۰۶ـ
شماخی ـ ۴۹ـ۵۰ـ۵۲ـ
شیراز ـ ۱۱۲ـ۱۱۳ـ
شیروان ـ ۵ـ۷۰ـ

ښ :

ښار صفا ـ ۳۲ـ۶۰ـ
ښوراوك ـ ۶۱ـ۱۰۲

غ :

غرج ـ ۱۶ـ
غرجستان ـ ۱۷ـ
غرچه ـ ۱۶ـ۱۷ـ
غزنی ـ ۲۸ـ۹۶ـ
غلج ـ ۱۶ـ
غورك ـ ۱۷ـ

ف :

فرانس ـ ۲ ـ۴۹ـ
فراه ـ ۱۲ ـ۶۱ـ۸۳ـ۸۵ـ۹۰ـ۹۶ـ۱۰۸ـ۱۱۳
فسا ـ ۱۰۵ـ۱۱۲ـ

ق :

قاپانلوی ـ ۴۹ـ
قزوین ـ ۱۰۴ـ
قندهار ـ ۵ ـ ۱۰ ـ ۱۱ ـ ۱۲ ـ ۱۵ ـ
۲۵ ـ ۲۶ ـ ۲۸ ـ ۳۵ ـ ۳۸ ـ ۴۰ ـ
۴۱ ـ ۴۲ ـ ۴۴ ـ ۴۷ ـ ۴۹۰ ـ ۵۶ ـ
۵۷ ـ ۵۸ ـ ۶۰ ـ ۶۲ ـ ۶۵ ـ ۶۶ ـ
۶۷ ـ ۶۸ ـ ۶۹ ـ ۷۵ ـ ۷۷ ـ ۷۸ ـ
۷۹ ـ ۸۲ ـ ۸۳ ـ ۸۴ ـ ۸۶ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ
۹۰ ـ ۹۲ ـ ۹۳ ـ ۹۵ ـ ۹۸ ـ ۹۹ ـ
۱۰۰ ـ ۱۰۱ ـ ۱۰۲ ـ ۱۰۳ ـ ۱۰۴ ـ
۱۰۵ ـ ۱۰۶ ـ ۱۰۸ ـ ۱۱۲ ـ ۱۱۳ ـ

ك :

کابل ـ ۷ـ۱۱ ـ ۲۱ ـ ۲۸ ـ ۶۰ ـ ۹۸ـ
ـ ۱۰۶
کرمان ـ ۳۴ ـ ۱۰۴ ۱۰۸ ـ
کسی غر ـ ۱۱۳ ـ

کلابس - ۱۰۸ -
کلات - ۱۰ - ۱۹ - ۲۱ - ۲۸ - ۹۶ -
- ۹۷ - ۱۰۵ -
کلستان - ۸۵ - ۱۱۳ -
کوسان - ۲۹ -
کوکران - ۵۸ - ٦۰ - ۹۲ - ۱۱۳ -
کوهدامن ۱۰٦ -
کویټه - ۱۱۰ -

گ :

گرجی - ٦۲ -
گرجستان - ۲۵ - ٤۲ - ٥٤ - ۷۰ -
- ۸۳ - ۹۷ -
گرشك - ۸۳ - ۷۳ - ۱۰۸ -
گرماو - ۱۸ -
گرمسیر - ۱۰۲ -
گومل - ۹٦ -

ل :

لندن - ۸ -
لهستان - ٥۰ -

م :

مازندران - ۹۸ -
مانچه - ٦۰ -
ماشور - ۱۰۸
مدینه - ٤٤ - ٤٥ - ٤۷ -
مرغه - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ -
مکه - ٤٤ - ٤٥ - ٤۷ - ٤۸ - ٤۹ - ۷۰ -
ملتان - ۹٦
موچه خورت - ۱۰٤ -
مهمان دوست - ۱۰٤ -

ن :

نارنج - ۹٤ -

و :

وازه خوا - ۲۳ -

هـ :

هرات - ۱۱ - ۸۲ - ۸٤ - ۸۹ - ۷۸ -
- ۹٦ - ۱۰٤ - ۱۰٥ -
هلمند - ۸٥ - ۸٦ - ۷۳ - ۹۷ - ۱۰۲ -
هند - ۳ - ٥ - ٦ - ۷ - ۸ - ۱۰ - ۱۱ -
۱٥ - ۲٦ - ۳۲ - ۳۳ - ۳٥ - ٤۷ -
٦٦ - ۷۰ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۷٦ -
- ۷۷ -
هندوستان - ۸ - ۹ - ۸۱ -

❁ ❁ ❁

۲ : د کتابو نوم نه

الف :

افغان او پارس جگړه - ۳ - ۳۲ - ۳۸ -
۳۹ - ٤٤ - ٤۷ - ٤۸ - ٤۹ - ٥۲ -
٥۳ - ٥٥ - ٥۷ - ٦۲ - ٦٥ - ۷٦ -
۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸٥ - ۸۸ - ۹۰ -
۹۱ - ۹۳ - ۹٤ - ۹٥ -
افضل الطرایق - ۱۱۲ -
افغان تاریخی - ٤ - ٥۳ - ۷۰ - ۷٦ -
- ۸۱ -
القرایض فی ردا لروافض - ۱۱۲ -
اویستا فرهنگ - ۳ - ۱۷ -
آئین اکبری - ٤ - ۱۱۰ -

پ :

پټه خزانه ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱۶ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ ۲۰ ـ ۲۱ ـ ۲۲ ـ ۲۳ ـ ۲۴ ـ ۲۵ ـ ۲۸ ـ ۲۹ ـ ۳۰ ـ ۴۴ ـ ۵۹ ـ ۶۰ ـ ۶۱ ـ ۶۳ ـ ۶۵ ـ ۶۶ ـ ۶۷ ـ ۶۸ ـ ۸۵ ـ ۹۰ ـ ۹۴ ـ ۹۷ ـ ۹۸ ـ ۱۰۱ ـ ۱۰۳ ـ ۱۰۶ ـ ۱۰۷ ـ ۱۰۸ ـ ۱۰۹ ـ ۱۱۰ ـ ۱۱۱ ـ ۱۱۳ ـ

پټې خزانې تعليقات ـ ۴ ـ ۱۰۶ ـ

ت :

تاريخ ادبيات ايران ـ دبرون اثر دیاسمی ترجمه ـ ۴ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ

تاريخ افاغنه ـ ۴ ـ ۹۹ ـ

تاريخ افغانستان ـ دمیلیسون تألیف د منشی احمد جان ترجمه : ۳ ـ ۳۱ ـ ۳۲ ـ ۳۳ ـ ۳۷ ـ ۳۸ ـ ۴۸ ـ ۴۹ ـ ۵۵ ـ ۵۶ ـ ۶۰ ـ ۶۲ ـ ۶۳ ـ ۶۴ ـ ۶۶ ـ ۶۸ ـ ۶۹ ـ ۷۱ ـ ۷۲ ـ ۷۳ ـ ۷۵ ـ ۷۷ ـ ۷۹ ـ ۸۳ ـ ۸۶ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ ۹۳ ـ ۹۴ ـ

تاريخ ايران ـ دسرجان مالکم اثر ـ ۳ ـ ۳۱ ـ ۳۳ ـ ۳۵ ـ ۳۶ ـ ۳۷ ـ ۳۸ ـ ۴۸ ـ ۵۰ ـ ۵۷ ـ ۵۹ ـ ۶۳ ـ ۶۸ ـ ۶۹ ـ ۷۰ ـ ۷۱ ـ ۷۸ ـ ۸۸ ـ ۹۳ ـ ۹۴ ـ ۹۵ ـ

تاريخ روابط ايران واروپا در دورهٔ صفويه ۳ ـ ۸ ـ ۹ ـ

تاريخ سلطاني ـ ۳ ـ ۱۶ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ ۲۰ ـ ۲۷ ـ ۳۲ ـ ۳۴ ـ ۳۶ ـ ۶۰ ـ ۶۲ ـ ۶۵ ـ ۶۶ ـ ۸۹ ـ ۹۵ ـ ۹۶ ـ ۹۸ ـ ۹۹ ـ ۱۰۲ ـ ۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ

تاريخ علي قلي مرزا ـ ۴ ـ ۹۴ ـ

تاريخ مختصر ايران ـ دسرپرسي سايکس تأليف ۳ ـ ۷ ـ ۱۰۲ ـ

تاريخ نظامي ايران ـ ۴ ـ ۱۰۱ ـ ۱۰۲ ـ ۱۰۴ ـ ۱۰۵ ـ

تتمة البيان ـ دعلامه سيد جمال الدين افغاني اثر ۳ ـ ۷ ـ ۳۳ ـ ۵۸ ـ ۶۰ ـ ۶۸ ـ ۶۹ ـ ۷۱ ـ ۷۳ ـ ۷۷ ـ ۹۳ ـ ۹۴ ـ ۹۶ ـ ۱۰۲ ـ

ج :

جغرافياي تاريخي ايران ـ دبارتولد اثر ـ ۳ ـ ۱۷ ـ

جونګ ـ فراهي قلمي ـ ۳ ـ ۱۲ ـ ۱۵ ـ

جهانکشاي نادري ـ ۴ ـ ۶۴ ـ ۸۹ ـ ۱۰۴ ـ ۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ ۱۱۲ ـ

ح :

حيات افغاني ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱۶ ـ ۱۹ ـ ۲۰ ـ ۲۵ ـ ۲۷ ـ ۹۶ ـ

خ :

خور شيد جهان ـ ۳ ـ ۱۶ ـ ۲۰ ـ ۲۵ ـ ۲۷ ـ ۶۲ ـ ۶۶ ـ ۸۴ ـ ۸۸ ـ ۹۴ ـ ۹۵ ـ ۹۶ ـ ۹۸ ـ ۱۰۵

د :

دائرة المعارف بستاني ـ ۳ ـ ۷

داستان ترکتازان هند ـ ۳ ـ ۹ ـ ۳۱ ـ ۶۶ ـ ۸۷ ـ

درهٔ نادره ـ ۴ ـ ۹ ـ ۷ ـ

د هندي او انګليسي قاموس ـ ۳ ـ ۱۷ ـ

ر :

رحمان بابا (دیوان) ـ ٥٩ ـ ٦٣ ـ
روابط ادبی ایران و هند ـ ٣ ـ ٥ ـ ٦ ـ ٨
روضة الصفای ناصری ـ ٤ ـ ٨٥ ـ ٩٦ ـ ١٠١ ـ ١٠٥

ز :

زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ـ ٤ ـ ٣٥ ـ ٣٧ ـ ٦٦ ـ ٧٢ ـ ٨٨ ـ ٩٤ـ١٠٥ ـ
زبان پامیر ـ ١٧

س :

سیر المتأخرین ـ ٤ ـ ٩٦ ـ ٩٨ ـ

ف :

فرشته ـ ٧ ـ ٨

ق :

قصص العاشقین ـ ١٠٩

ک :

کاوه مجله ـ ٤ ـ ٥٠ ـ ٥١ ـ ٥٤

م :

مأثر الامراء ـ ٤ ـ ٦٦ ـ ٨٠ ـ ٩٦ ـ ١٠٢ ـ
منتخب اللباب ـ ٣ ـ ١٠ ـ ٨٠ ـ ٨٢ ـ
محمود نامه ـ ٤٣ ـ ٤٦ ـ ٦١ ـ ٦٢ ـ ٦٧ ـ ١٠٩

ن :

نادر نامه ـ قلمی ـ ٤ ـ ٩٨ ـ ١٠٢ ـ ١٠٥

❀ ❀ ❀

ددی کتاب فهرست

مضمون	مخ	مضمون	مخ
ډیل	١	بابا هوتك	٢٠
ددي کتاب مأخذونه	٣	ملکیار	٢٣
تر میرویس دمخه	٥	ښالم خان	٢٥
د پارس وضعیت	٥	میرویس څوك و ؟ اوڅه یې وکړه ؟	٢٧
د هند وضعیت	٧	ددهٔ د نسب سلسله	٢٧
په افغانستان کښې د قندهار وضعیت	١٠	د میرویس مور	٢٨
د هوتکو ټبر	١٥	د میرمن نازو د خوب لیدل	٢٩
د هوتکو ښاغلي ترمیرویس د مخه	١٩	د میرویس د زېږېدو نیټه	٣٠
		د میرویس ازدواج	٣١

PROPERTY OF ACKU 5661

مضمون	مخ
دميرويس کسب	٣٢
د ميرويس شخصي صفتونه	٣٣
د ميرويس مقام د پښتنو په نزد	٣٣
گرگين څوك و ؟ او ولي قندهار ته راغی ؟	٣٥
ميرويس او گرگين	٣٦
ميرويس داصفهان په دربار کښې	٣٩
د ميرويس تگ حج ته	٤٤
دمير ويس مناجات	٤٥
دمير ويس خوب ليدل	٤٦
هغه سوالونه چه مير ويس د حجاز علماو ته وړاندی کړل	٤٧
يو تصادف	٤٩
دميرويس استفاده له موقع څخه	٥٣
دمير راتگ قندهار ته	٥٦
دميررسيدل قندهار ته	٥٧
لمړی ملی جرگه	٥٨
دوهمه ملی جرگه	٦٠
دميرويس لمړی اقدام	٦٣
ددی اقدام نتيجه	٦٦
دقندهار دښار نيول	٦٧
دريمه جرگه او دميرويس وينا	٦٩
دوالجی نيول	٧٢
دميرويس بله وينا او دپښتنو څلرمه جرگه	٧٣
په کار پيل	٧٥
دميرويس مکتوب دپارس پاچا ته	٧٥
دی اقدام په اصفهان کی څه تاثير وکړ ؟	٧٦
د ميرويس مراوده دهند د دربار سره	٨٠
دميرويس مکتوب دهند دربار ته	٨١

مضمون	مخ
دپارس ٣١ زره عسکر د خسرو خان په قومندانی	٨٢
د خسرو خان نفاق اچول	٨٣
دميرويس آمادگی	٨٥
دقندهار محاصره	٨٦
دخسرو خان مرگ او دپارسيانو تيښته	٨٧
دپارسيانو دبل لښکر ماتی	٨٩
دميرويس وفات	٨٩
دميرويس وروستنی خبری	٩٠
تر ميرويس وروسته :	٩٢
دميرويس ورور عبدالعزيز	٩٢
دميرويس اولاد	٩٤
شاه محمود	٩٤
شاه حسين	٩٦
دميرويس لور ميرمن زينبه	٩٨
دميرويس وراره اشرف	١٠١
دميرويس سپه سالاران :	١٠٣
سيدال خان ناصر	١٠٣
دسيدال جنگونه	١٠٤
دسيدال ادبی مقام	١٠٥
بابوجان بابی	١٠٨
دبابوجان دشعر نمونه	١٠٩
بهادر خان	١٠٩
دبهادر خان دبدلو نمونه	١١٠
ملا پير محمد مياجی	١١١
دده علمی مقام	١١٢
داؤد خان هوتك	١١٣
دسرو او ځايو او کتابو نومونه	١٥١

تصويرونه :

١ :- مرويس نيکه - د لمړی مخ مقابل

٢ :- شاه اسماعيل صفوی - د٦ مخ مقابل

٣ :- سلطان حسين صفوی - د٧ مخ مقابل

٤ :- دقندهار زوړ ښار - د٦٧ مخ مقابل

٥ :- دميرويس نيکه مقبره د٩٢ مخ مقابل

٦ :- شاه محمود هوتك د ٩٤ مخ مقابل

٧ :- شاه حسين هوتك د ٩٦ مخ مقابل

٨ :- شاه اشرف هوتك د١٠١ مخ مقابل

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library